

Glasilo Vicepostulature postupka mučeništva

STOPAMA POBIJENIH

»Fra Leo Petrović i 65 subraće«

Godina XIV. • broj 2 (27) • Široki Brijeg • srpanj-prosinac 2021. • cijena 3 KM [12 kn]

ŠIROKI
BRIJEG

**Borili
smo se i
borimo
za istinu
o njima**
str. 16. – 45.

*Ovdje su se burkala vremena
k'o nemirni valovi oceana
u kojima su stradala naša braća
u krci i ognju požara.*

*A Ti si Majko uvijek bdjela
u svojem Svetištu na svetom Brijegu
i blažila našu krvavu bol
i ljute rane... .*

9 771 840 380003

Iz sadržaja

IZ LJETOPISA	4
STRATIŠTA	18
DJELA POBIJENIH	46
POVIJESNE OKOLNOSTI	56

Glavni i odgovorni urednik:
Ivan Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisk:
FRAM-ZIRAL, Mostar
Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavljju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjera:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF; 6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR; CH 8,50 CHF;
SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Slanje preplate, dobrovoljnih priloga...:
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi
žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Smušena su ovo vremena. Često se tako započinje razgovor kada se okupimo. Ali, tko je zapravo smušen? Vremena ili mi?

Drugi svjetski rat okomio se na hercegovačke franjevce i Hrvate svom žestinom. Pišemo o tome iz broja u broj našega glasila. I još puno toga ima što trebamo iznijeti na svjetlo dana. Kako su se dotični tada ponašali? Što više pišemo o njima to više spoznajemo da je mučeništvo bio njihov »logo«. Radije su dali život nego li krenuli onim putovima koje su smatrali krivima i da ih nikamo ne vode.

Na žalost, i današnja su vremena, po svemu što se vidi, i te kako mučenička. Jedino to sada ide »mekom« silom, kako se to uobičajeno kaže, a ne onom surovom. No, namjera je ista. Pokušava se nekoga lišiti ljudskosti i Boga ili, drukčje rečeno, slobode. Hoće li to dopustiti?

Opaža se zamor u društvu kada je riječ o totalitarizmu, u što nedvojbeno spada i jugokomunizam koji je pobio hercegovačke franjevce, druge članove Crkve u Hrvata i mnoštvo puka Božjega. Kao da je zlo dosegnulo svoj vrhunac općaravši nas strahom od razornoga virusa pred našim vratima. I sada drhtimo pred takvom »stvarnošću«.

Nije ovo mjesto na kojem bi trebalo raspravljati o toj temi, ali jest mjesto gdje bi trebalo odbacivati svaki oblik totalitarizma, svaki oblik prisile, mjesto na kojem treba tražiti istinu da bi nas ona učinila slobodnima. Jedino ćemo tako biti sposobni odmahnuti rukom na svaki oblik strašenja ili stvarne opasnosti, kako danas tako i u budućnosti. Kao ni našim mučenicima, uvezši to u širem smislu, nama nitko ništa ne može ako to sami ne učinimo. Bog je s nama i on uvijek pobjeđuje, danas ili sutra, kada vidi da treba.

Hvala svima onima koji se bore i ne daju da ih vremena učine smušenima. Iz toga onda niču novi, dobri plodovi.

Puno je primjera takva promišljanja. Izdvojimo neke.

Dr. Hrvoje Mandić objelodanio je knjigu *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i porazu*. Proširena je to njegova doktorska disertacija. Nije mu bilo lako stići do svega. Neke je već izvircirao sam naslov teme, a kako ne bi i sadržaj. Međutim, Mandić se nije dao i sada imamo pred sobom knjigu koja oslobođa.

Fra Franjo Markić bio je pučkoškolac kada su na Širokom Brijegu pokapani posmrtni ostaci trojice ubijenih hercegovačkih franjevaca. Nosio je to u sebi, istraživao što se točno dogodilo i na kraju diplomirao teologiju na temu o ubijenim hercegovačkim franjevcima. Jedan u nizu takvih. Istina se širi i skida nanose jugokomunističkoga totalitarizma.

U sve moramo ubrojiti i Groblje mira na Bilima. Podžu se tu krijevi za desetke tisuća ubijenih. Povijesni je to okvir u kojem je rođena žrtva i hercegovačkih franjevaca. Tako rado čekamo dan kada će Crkva to prepoznati i proglašiti.

U duhu ovih riječi nastavimo ići dalje. Budimo do kraja slobodni, a ne smušeni.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

Široki Brijeg: Započeli dani pobijenih hercegovačkih franjevaca

Široki Brijeg, 5. veljače 2021. (Kristina Raguž) – Na Širokom su Brijegu 4. veljače započeli Dani pobijenih hercegovačkih franjevaca u povodu obilježavanja 76. obljetnice ubojstva 66 hercegovačkih franjevaca i mnoštva puka Božjega. Najprije je bila krunica u 17.30 u samostanskoj crkvi koju je predmolio đakon fra Džoni Dragić s ministrantima, a nakon toga u 18.00 sv. misa zadušnica za sve pobijene. Ove godine prva tri dana sv. mise predvode i na njima propovijedaju zlatomisnici rodom iz župe Široki Brijeg. Tako je sinoć sv. misu predslavio fra Karlo Lovrić, poznat po dušobrižničkom radu u hrvatskim katoličkim misijama diljem Švicarske. Trenutačno se nalazi u župi Međugorje gdje posebno radi s bolesnicima i starijima.

Misna čitanja i molitvu vjernika predvodili su ministranti. Misno slavlje pjevanjem su animirali članovi zbora sv. Nikole Tavelića iz Dobrkovića pod vodstvom Marije Cigić.

»Još uvijek se traže ubojice imenom i prezimenom. Pa da ih i prednemo, bi li se išta promijenilo s obzirom na naše mučenike? Možda bi bilo više gnjeva i srdžbe u našem srcu?! Dakako, fratre je ubila mržnja prema Bogu i hrvatskom čovjeku. Fratarski habit i širokobriješka gimnazija bili su samo povod za ubojstvo. Kao i Judin poljubac Isusa u Maslinskom vrtu! To je onaj, držite ga! Kako su se osjećali ubojice nakon tako strašnoga zločina ovdje? Možemo samo nagađati. Možda su pjevali, kao i oni devedesetih godina u Vukovaru? Ali, i ne znajući oni su pomogli da krv mučenika bude sjeme kršćana, sjeme još jače vjere. Baš kao i u prva kršćanska vremena! Osim što je ubijeno 66 fratar, nekolicina je bila u raznim kazamatima, a mali broj na slobodi ali uvijek u strahu kada će i oni doći na red. Mogli bismo reći, Hercegovačka franjevačka provincija doživjela je svoj Veliki petak, iako je bila

srijeda – Provincija se nalazila na križu. Sve školske ustanove bile su zatvorene ili oduzete. Ostala je bez gimnazije, konvikta, sjemeništa, novicijata, bogoslovije! Uza sve to, samo dvadesetak godina poslije, Provincija je doživjela procvat – duhovno proljeće – imala je preko 60 studenata – bogoslova i mladomisnika. Možda više nego ijedna druga hrvatska provincija! Dakako, uz pomoć škola u Splitu, Zadru, Sinju, Dubrovniku, Visokom... I danas se naša Provincija hrani plodovima te mučeničke krvi. Javljuju se svake godine novi mladići koji žele obući fratarski habit, ne iz prkosa, osvete i mržnje prema ubojicama i onima koji brane tadašnje ubojice, nego žele nastaviti tamo gdje su pobijeni fratri stali – propovijedati Veselu vijest oprštanja, ljubavi, a ne mržnje i osvete. Oni koji su okrvavili ruke te srijede 7. veljače ili drugih dana u veljači četrdesetpete godine, ne samo prolijevajući fratarsku krv,

nego i krv naših očeva i hrvatskih mladića, zaciјelo to ne bi učinili da su odrastali u obiteljima u kojima se gajila i živjela kršćanska ljubav prema Bogu i bližnjemu«, istaknuo je fra Karlo u svojoj propovijedi.

Na kraju sv. mise vicepostulator fra Miljenko Stojić zahvalio je pjevačima i čitačima te dodijelio nagrade na ovogodišnjem nagradnom natječaju na temu pobijeni hercegovački franjevci, za uzrast djeca. Prva nagrada pripala je sestrama Valentini i Ivani Begić, učenicama OŠ Vranić, za prozni rad pod nazivom »Širokobriški mučenici«. Drugu nagradu osvojila je Marta Crnjac, učenica Druge OŠ u Širokom Brijegu, a njezin rad nosi naslov »Pobijeni hercegovački franjevci«. Treća nagrada ide u ruke učenici Prve OŠ Široki Brijeg Natali Topić za literarni rad »Pobjede nad pobjadama«.

Misno slavlje putem radiovalova i interneta prenosila je Radiopostaja Široki Brijeg. ☺

Druga večer Dana pobijenih hercegovačkih franjevaca

Široki Brijeg, 6. veljače 2021. (Kristina Raguž) – Molitveni program drugoga dana obilježavanja Dana pobijenih hercegovačkih franjevaca 5. veljače na Širokom Brijegu započeo je molitvom sv. krunice i razmatranjem u 17.30 koju je predvodio fra Augustin Čordaš s Franjevačkom mladeži (Framom). U 18.00 uslijedila je sv. misa zadušnica, a predslavio ju je zlatomisnik fra Vitomir Musa.

On je u svojoj propovijedi govorio o svojim sjećanjima na tešku 1945. te kako su ubojstva hercegovačkih fratar potresla cijeli hrvatski narod. Istaknuo je: »Naši fratri koji su prije 76 godina završili ovozemaljski život proliše svoju krv i postadoše živa slika Kristova. Oni su s ovih oltara propovijedali Krista raspetoga i govorili o smislu patnje, ljubavi i dobrote. Oni su ovaj narod učili čitati i pisati da bi

se majke i djeca mogli javiti svojima koji su otišli u tuđinu kako bi zarađili koricu kruha, koji su otišli na branike Domovine braniti nas od neprijatelja. Oni su pravili mlinice i kanale za navodnjavanje da bi se ljudi zadržali na ovom kršu. Oni su ljudi i djecu vodili u Slavoniju da bi im život sačuvali od gladi. Oni su sirotinju hranili i u vrijeme rata. Ti fratri nisu htjeli bježati iz samostana, a mogli su. Nismo krivi, govorili

su, zašto ćemo bježati. Vele očevioci, oprštaju i s molitvenikom u ruci umiru. Sjećam se kao dječak od 4 godine veljače 1945. Poslije sv. mise idu žene na sklonište gdje su fratri spaljeni. Idem i ja s mamom. Bilo je dosta svijeta i djece s majkama. Svi u tišini i u suzama mole. Ostao mi je u sjećanju njihov šapat i molitva, njihove suze i uzdasi, kao i miris paljivine i dima. Gledao sam ih kako brišu suze, kako mole i vijesti jedni

drugima kazuju. Nešto šapuću, a nas sklanjaju da ne čujemo. I došlo je proljeće, godine Gospodnje 1971. kada se skupi mnoštvo vjernika, preko stotinu fratara, sve mlađi od mlađeg, bolji od boljeg, koji s molitvom na usnama prenesoše kosti mučenika i dostoјno ih pokopaše te ovu našu crkvu mučeništvom posvetiše i još ljepšom učiniše. Od tih dana do danas na ovom se mjestu moli, svijeće pali, a u zadnje vrijeme vjernici, poglavito članovi molitvenih skupina i Trećeg reda, uređuju ovo mučeničko mjesto. Od pobijenih fratara kosti se traže i ovdje

pokopavaju. Ovaj je narod Božji znao da su neprijatelji kršćanske vjere učinili zločin s namjerom da bi uništili vjeru ovog naroda i iskorijenili ga iz ovog krša. Ali su se prevarili i zaboravili su da je mrak u mučeničkom plamenu raspršen. Mržnja je u njihovoj ljubavi sažgana, nasilje njihovom nevinošću razoružano. Oni su mučeništvom posvjedočili i nama pokazali kako postoje vrijednosti koje su veće od života. Oni koji su pucali na njih ubili su sami sebe, koji su palili njih spališe sami sebe.«

Framaši su pod vodstvom fra Augustina Čordaša čitali misna čitanja

i pjevali, što i inače čine svake nedjelje na večernjoj sv. misi.

Vicepostulator fra Miljenko Stojić dodijelio je nagrade na natječaju s temom pobijeni hercegovački franjevci, ovaj put za uzrast mladež. Prva nagradu dobila je Andrea Šakota, učenica IV. b r. Gimnazije fra Dominika Mandića na Širokom Brijegu. Njezin rad nosi naslov »Uvijek vjerni vama«. Drugu nagradu dobila je Petra Smoljan, učenica 3. r. gimnazije Srednje škole dr. fra Slavka Barbarića u Čitluku za pjesmu »A sada ti, druže«. Treća nagrada otišla je u

ruke Gabrijela Prce, učenika 3. r. gimnazije u Stocu. Napisao je pjesmu »Bráca anděla«.

I društvena je zajednica obilježila jugokomunističko ubojstvo franjevaca i puka Božjega. U 10.00 pred križem na Trgu Širokobrijeških žrtava vijence su položili i zapalili svjeće izaslanstva Grada Širokog Brijega, Zapadnohercegovačke županije, Odjela za Drugi svjetski rat i porače HNS-a u BiH, zajedno s ministarstvom branitelja Zapadnohercegovačke županije. Vicepostulator fra Miljenko Stojić predvodio je molitvu za sve pobijene. ☩

Na uočnicu 76. obljetnice jugokomunističkoga ubojstva hercegovačkih franjevaca

Široki Brijeg, 7. veljače 2021.
(Kristina Raguž) – Molitveni program u prigodi 76. obljetnice jugokomunističkog ubojstva hercegovačkih franjevaca nastavljen je 6. veljače u samostanskoj crkvi Uznesenja BDM na Širokom Brijegu. Molitva krunice uobičajeno je započela u 17.30, a zatim je u 18.00 uslijedila sv. misa zadušnica koju je predstavio zlatomisnik fra Dane Karačić.

Članovi Trećeg franjevačkog reda čitali su za vrijeme sv. mise i predvodili molitvu vjernika, a pjevao je zbor sv. Ivana Krstitelja iz područne crkve u Knešpolju, pod ravnanjem Marka Salavarde.

Fra Dane je u svojoj propovijedi govorio kako su franjevci došli u Hercegovinu, siromašnu zemlju i što su sve uspjeli učiniti za jedno stoljeće unatoč siromaštvu i neimaštini, kako ih je vjera i Božja providnost u svemu tome vodila: »Nakon stotinu godina mogli su, s franjevačkom poniznosti ali i s ponosom, Gosподinu pokazati sve što su učinili.

Cjelokupni njihov rad i djelovanje ravno je čudesima koja su se zbivala po apostolskom propovijedanju. Ljudskim mjerilima i prosudbama, imajući u vidu posvemašnje i potpuno siromaštvu u kojem su živjeli, to što su fratri učinili u Hercegovini kroz jedno stoljeće ne može se ni izmjeriti ni do kraja shvatiti. Samo Božja providnost, upornost i snažna vjera puka i frataru zajednički su mogli to ostvariti. Onda je 7. veljače 1945. zlo, apokaliptičkih razmjera, zahvatilo Široki Brijeg, poput tsunamija zahvatilo je cijelu Hercegovinu i sav hrvatski narod. Partizanski zlikovci uništili su na Širokome Brijegu sve što su mogli uništiti, zapalili sve što se moglo zapaliti i na koncu, bez suda i sudišta, hladnokrvno pobili njegove fratre, sveukupno njih trideset iz samostana na različitim mjestima. Zločin kakav povijest nije zapamtila. Nema više Širokoga Brijega i svega onoga što se uza nj vezivalo, tako su mislili zločinci. Samo tjeđan dana kasnije obezglavljeni

je naša Provincija. U Mostaru isti zlikovci ubili su provincijala, gvardijana i još petoricu braće. Gotovo da i nema župe, pogotovo ne kraja, u kojem škrta hercegovačka zemlja nije natopljena nevinom krvljom naših mučenika – frataru. Njih 66 svjedoka vjere od Širokoga Brijega do Bleiburga, svojom mučeničkom smrću, sa znanim i neznamim grobovima, posvetili su ovu zemlju i ovaj narod. Kao fratre slična je zla kob zahvatila cijelu Hercegovinu. Gotovo da nije bilo kuće u kojoj, na isti ili sličan način, nije stradao jedan ili više članova, i to uglavnom u cvijetu mladosti. Poput nevidljive magle tuga se uvukla u sve pore života u Hercegovini. Mučni, puni straha i neizvjesnosti bili su ti tegobni dani. Činilo se da je sve bespovratno nestalo. Idejni začetnici i izvršitelji tih strašnih zločina mislili su da su končno istrijebili one koji su smetali njihovu putu u "svijetlu budućnost". Stoga su trijumfalno nastavili zloslje nad nemoćnim i obespravljenim

pukom. Međutim nisu znali da su na sličan način razmišljali i oni koji su, raspevši Isusa na križ, računali da su na Kalvariji zauvijek razapeli ne samo Isusa, nego i sve ono što je on naučavao i činio. Ali svjetlo uskrsloga Krista zasjalo je još jače. I to se njegovim sljedbenicima ponavljalo kroz svu povijest. Tako je bilo i na Širokome Brijegu. Iz krvi njegovih frataru i ranjene crkve, iz pepela spaljene gimnazije i kulturnoga blaga, malo po malo nicao je novi Široki Brijeg. Ranjena crkva dobila je novi sjaj, gimnazija opet daje nove nastaje đaka, a mladice novih duhovnih zvanja klijale su obilato po cijeloj Hercegovini.«

Na sv. misi dodijeljene su i nagrade za uzrast odrasli. Prva nagrada pripala je Željku Lekiću iz Drvara. Napravio je suhom olovkom crtež 66 križeva (spomenik) i 66 križeva (grobnica). Druga nagrada otišla je u ruke poznatog pjesnika Borislava Arapovića za ulomak iz neobjavljenog spjeva Crofrana pod naslovom »Lux in tenebris (Svjetlo u tamni)«. Treću nagradu osvojio je Miro Čugura za slikarsko djelo »CCCV-LXVI« kojim je povezao 305. obljetnicu Sinjske alke i 66 pobijenih hercegovačkih franjevaca. ☩

Široki Brijeg, 7. veljače 2021.

(Kristina Raguž) – Na dan 76. obljetnice ubojstva hercegovačkih franjevaca i mnoštva puka Božjega, 7. veljače, molitveni je program započeo u 16.00 molitvom kraj ratnoga skloništa gdje su članovi Frame Široki Brijeg zapalili 12 svjeća u znak sjećanja na 12 frataru koji su ubijeni i spaljeni u ovom skloništu. Nakon molitve procesija se uputila prema grobu u samostanskoj crkvi gdje je molitvu predvodio Provincijal, a trećari čitali imena pobijenih franjevaca.

Svečanu sv. misu zadušnicu predslavio je dr. fra Miljenko Šteko, provincijal hercegovačkih franjevaca, uz sumisništvo generalnog vikara hercegovačkih biskupija don Željka Majića, vicepostulatora fra Miljenka Stojića, šest gvardijana i 50-ak drugih hercegovačkih franjevaca. Pjevanje na sv. misi predvodio je veliki župni zbor pod ravnjanjem s. Mire Majić i Marijane Češkić. Misno čitanje pročitao je fra Rade Dragičević, posljednji živući hercegovački franjevac koji je pohađao glasovitu Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu te jedan novak. Molitvu vjernika čitali su gvardijani pojedinih samostana.

Provincijal je u propovijedi govorio o maloj crkvi sv. Bartolomeja koja se nalazi na rijeci Tiber. Tu je

Obilježena 76. obljetnica jugokomunističkoga ubojstva hercegovačkih franjevaca i mnoštva puka Božjega

crkvu papa Ivan Pavao II. odredio da bude središnje mjesto sjećanja na mučenike XX. stoljeća. »Braća i sestre, ono što je ta crkva za Rim glede sjećanja na mučeničku braću i sestre kao žrtve bezbožnih režima XX. stoljeća, to je za našu Hercegovinu, pa i šire, ovo mjesto, naš Široki Brijeg. Prema Papinim riječima, ovaj naš susret možemo smatrati svojim hodočašćem u spomen naše braće i našega puka, nevino stradalih od bezbožničke ruke. I mi se možemo danas pitati kao tada Papa: Zašto naša braća nisu na svaki način nastojala spasiti svoje životе? Ali možemo i odgovoriti slično Papinom odgovoru: Plamen Kristove ljubavi, kojom je On tako gorio za nas da je za nas dao i svoj život, poticao je i njih da se nipošto ne odreknu Krista i Crkve, ali ni da ne bježe sa svoga tla već prije njih dostatno zalijevanoga mučeničkom krvlju,

niti da bježe od svoga mučeničkoga naroda. Oni su dobro znali da nisu proganjani zbog svoga imena i prezimena. Ne, oni su ubijeni jer su ispred imena imali svoje franjevačko nazivlje: "fra"! Smaknuti su na divljački način, upravo zbog ta tri slova i onoga što ta slova predstavljaju. Vjerujem da će proces koji će Crkva voditi pokazati da su ubijeni iz mržnje prema Bogu i svemu Božnjemu. Povijest tih bezbožnih režima svuda po svijetu pokazuje da se tim ubojstvima redovito htjelo ubiti Boga, ponovno ubiti Krista, jednom već raspetoga, i zatamniti Božji trag u narodu kojemu pripadaju. To je bio glavni i krajnji cilj ubojstava svih bezbožnih režima. U vremenu koje dolazi i prolazi, draga usmrćena braća, mi ćemo tragati za istinom, za još nepronađenim vašim zemnim ostacima, a vaše znane grobove i mjesta stratišta

zалиjevat ćemo svojim molitvama.« Na kraju svoje propovijedi provincijal je zazvao Gospu Širokobriješku da nam svima bude nada i utočište: »I koliko god nas boljelo kada koračamo stazom s koje ste vi otišli na takо krvav i tegoban način, držeći u svojim drhtavim rukama krunice, ili dok promatramo ovo ozemlje koje ste tako vrijedno obrađivali i ljubavlj obasipali, ne daj, Gospe Širokobriješka naša, da nas ikada obuzme očaj. Zagovaraj nas, Gospe, da nam se u misli ne uvuku ni osjećaji razочarenja zbog svih onih pitanja na koja već desetljećima pokušavamo pronaći odgovor, bilo kakav.«

Na kraju sv. mise zadušnice nazočnima je nekoliko riječi uputio te prenio molitvu i blizinu mjesnoga biskupa generalni vikar hercegovačkih biskupija don Željko Majić: »Božjom milošću, Božjom dobrotom i ove smo godine zajedno u ovom danu da molimo za našu pokojnu pobijenu braću redovnike, franjevce, naše časne Hercegovačke franjevačke provincije, njih 66. Ali i da molimo za sve druge mučki ubijene, kako svećenike, redovnike, redovnice, tako i toliki vjerni puk, ne samo naše Hercegovine. Nastala je nebrojena vojska mučenika koji su, samo zato što su ispovijedali vjeru u Krista te navještali i svjedočili njegovo evanđelje, bili smetnja ovozemaljskim probitcima koji hoće graditi život bez Boga. Mislimi su da će u svom suludom naumu Boga

istisnuti iz njegova posjeda, ali sve što jeste, jest Božje i protiv Boga nitko ne može.«

Fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«, ukratko je izložio rad Vicepostulature u protekloj godini: »Kažu da živimo u vremenu neke pošasti. Bilo kako bilo, nama je nastaviti ići zacrtanim putem. Vicepostulatura je to kroz proteklu godinu i dalje nastojala činiti. Tragali smo za posmrtnim ostacima naše pobijene braće, za svjedočenjima i dokumentima, za njihovom ostavštinom. Nema nekih posebnih iznenađenja na tom polju, ali ne odustajemo. Čast nam je

da je iz rada Vicepostulature izraslo Groblje mira na Bilima. Bogu je to ugodno djelo. Naši su fratri zajedno ubijani sa svojim pukom, zajedno ih se sjećajmo. U tu svrhu tu podizemo križeve s imenom i prezimenom, imenom oca, godinom rođenja i smrti za sve pobijene Hrvate katolike rodom iz Herceg Bosne, BiH. Kako nekome svome podići križ ili nekome za koga nitko nema to učiniti, najlakše je se obavijestiti preko portalna grobljemira.info. To je naša čast i naša obveza. Fra Frano Dušaj objavio je spjev Mučenici, evo Gospe. Povezao je albanske i naše mučenike. Čitajte tu i takvu literaturu, kao i glasilo Stopama pobijenih.

Svaka naša kuća trebala bi ga imati i čuvati u svojoj knjižnici.«

Gvardijan širokobriješkog samostana fra Ivan Marić u svom je govoru istaknuo: »Nama je za utjehu da su zgarišta zločina postali svjetionici koji nas vode prema istini. Gdje dopire svjetlo ima i sjene. Iz godine u godinu svjetlost biva sve jača i ostaje manje mesta za skrivanje u sjenama. Svjetlost je došla na svijet, ali ljudi su više ljubili tamu nego svjetlost jer djela im bijahu zla. Uistinu, tko god čini zlo, mrzi svjetlost i ne dolazi k svjetlosti da se ne razotkriju djela njegova; a tko čini istinu, dolazi k svjetlosti neka bude bjelodano da su djela njegova u

Bogu učinjena. (lv 3,19-21). Pristupajući istini odazivamo se Isusovu pozivu da budemo svjetlo svijeta.«

Prije sv. mise u 14.00 vicepostulator fra Miljenko Stojić sačekao je mimohod sjećanja vjernika od spomenika njihovim pobijenima do ratnoga skloništa. S njima se pomolio za pokoj duša pobijenih franjevaca i vjernih članova puka Božjega.

Kroz prva molitvena tri dana dodijeljene su i nagrade te prigodne plakete nagrađenima na X. nagradnom natjecaju na temu o pobijenim hercegovačkim franjevcima. Zastupljeni su bili uzrasti djeca, mladež i odrasli. ☺

U Zagrebu obilježena 76. obljetnica ubojstva franjevaca i puka Širokoga Brijega

Zagreb, 8. veljače 2021. (direktno.hr) – U organizaciji Franjevačkog samostana u zagrebačkoj Dubravi i Zavičajne zajednice Široki Brijeg u Zagrebu u nedjelju, 7. veljače, u 18.00 sati obilježena je 76. obljetnica ubojstva franjevaca i puka u sklopu događaja »Dani sjećanja na pobijene franjevice i puk Širokog Brijega« u crkvi Bezgrještoga začetka BDM.

Sv. misu predvodio je dr. fra Ante Bekavac, asistent pri Katedri moralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, uz sumisništvo četvorice svećenika. Osvrnuo se na nemile događaje u veljači 1945. na Širokom Brijegu i cijeloj Hercegovini u Drugome svjetskom ratu te objasnio da nijedna ideologija ne može zatrvi vjeru i Božju volju, a širokobriješki mučenici svima nam

mogu biti uzor vjere.

Prije svečana misnoga blagoslova domaćin fra Svetozar Kraljević, gvardijan franjevačkoga samostana u Dubravi, uputio je riječi pozdrava gradonačelniku Milanu Bandiću, svećenicima i vjernicima podrijetlom iz Širokoga Brijega, Hercegovine, ali i mnoštvu Zagrepčana prijatelja Širokobriježana i štovatelja pobijenih širokobrijeških frataru i puka. Fra Svetozar je istaknuo kako je mučenička smrt hercegovačkih franjevaca i ubojstvo više od 23.000 hrvatskih civila u Hercegovini u počelu potaknulo demografsku obnovu te procvat Hercegovine. Usporenio je prošlu stvarnost u Hercegovini s današnjom stvarnošću u Zagrebu, koji osim s epidemijom živi i s posljedicama razornoga potresa, istaknuvši kako će hrvatski narod nakon proživljenih patnji biti još snažniji.

Uvod u dan sjećanja bila je trodnevica. Sv. misu prvi dan trodnevice predvodio je fra Josip Serđo Ćavar, a druga dva dana fra Franjo Vuk.

Zbog epidemioloških mjera i uputa stožera CZ-a ove godine nije bilo tradicionalnog druženje u dvorani samostana. ☺

Chicago: Sv. misa za pobijene hercegovačke franjevce

Chicago, 10. veljače 2021. (Kristina Raguž) – U SAD-u i Kanadi već više od stotinu godina djeluju naša braće koji dušobrižnički skrbe o naraštajima hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka. Kao dio naše Hercegovačke franjevačke provincije oni su ujedinjeni u Hrvatsku franjevačku kustodiju Svete obitelji sa sjedištem u Chicagu.

Upravo je u samostanu sv. Ante u Chicagu 9. veljače obilježena 76. obljetnica jugokomunističkoga ubojstva naše braće. U predvečerje

blagdana bl. Kardinala Stepinca, u čijem su imenu i žrtvi ujedinjene brojne i velike žrtve Crkve u Hrvata, večer je započela čitanjem imena svih pobijenih franjevaca Hercegovačke franjevačke provincije.

Program je nastavljen slavljem sv. mise koju je predslavio kustos fra Jozo Grbeš u sumisništvu s gvardijonom fra Nenadom Galićem i braćom iz samostana te fratrima koji služe u hrvatskim župama u Chicagu. Prigodnu propovijed uputio je fra Antonio Musa, a pod misom su

čitali i pjevanje predvodili naši bogoslovi na studiju u Chicagu. Fratrima i časnim sestrama pridružio se i vjerni Božji puk te je ovo molitveno zajedništvo i zahvalno sjećanje na našu nevino pobijenu braću postao događaj cijele hrvatske katoličke zajednice u Chicagu.

Fra Antonio je u propovijedi istaknuo sljedeće: »U ovome tjednu između 7. i 14. veljače naše misli putuju od Širokoga Briga, gdje je udaren temelj svemu onome što su Božji neprijatelji htjeli uništiti, pa do Mostara gdje je hladnu Neretu ugrijala vruća krv naše braće predvođene provincijalom fra Leom. Naša srca razasuta su ovih dana potolikim stratištima gdje je Otac laži, obučen u mržnju zločinačke ideologije, razbacao mrtve kosti naših frataru: od Mostarskog Graca, Kočerina, Dubrave kod Knešpolja, Tomića njive u Ljubuškom, do Vrgorca, Zagvozda, Zagreba i tolikih nepoznatih jama diljem križnih puteva našeg naroda. Naše molitve večeras

uzdižu se Bogu za 66 naše braće kojima jedina krivica bijaše to što su bili Kristovi. Molimo se za njih i molimo se njima. U vjeri i odanosti, jer znamo da su Bogu mili oni koji ga nisu zanijekali. Ovo je prigoda i da se u duhu zahvalnosti sjetimo tolike naše braće koja su preživjela ove pokolje i tolikih među njima koji su, robijajući u komunističkim tamanicama, ipak sačuvali vjeru našeg naroda. I večeras, na za sve nas u ovom dijelu svijeta svetome mjestu ovdje na Drexelu, sjećamo se tolikih frataru koji su pred tim zlom moralni pobjeći i Božja ih je Providnost dovela ovdje i darovala našem iseljenom narodu koji je bježao pred istim zlom koje je i njih otjerala iz Domovine. Bog, uistinu, sve okreće na dobro onima koji ga ljube.«

U nadi da će naša braća uskoro biti uzdignuta na čast oltara, mi već sada izručujemo svoje molitve njima i uzdajući se u njihov zagovor molimo da budemo dostojni zvati se njihovim sinovima i kćerima. ✝

Radije su umrli nego okrenuli leđa Bogu i domovini

Međugorje, 11. veljače 2021. (radio-medjugorje.com) – Na spomenan bl. kardinala Alojzija Stepinca 10. veljače u Međugorju je slavljena sv. misa za župljane i fratre rođene u međugorskoj župi ili su tu bili na službi. Odnosi se to na Prvi i Drugi svjetski te Domovinski rat. Sv. misu predslavio je fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 braće«.

Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata ubijeni su fra Jozo Bencun, fra Marko Dragićević, fra Mariofil Sivrić, fra Grgo Vasilij, fra Jenko Vasilj i fra Križan Galić. U Prvom svjetskom ratu iz međugorske župe poginula je ili nestala 61 osoba. U Drugom svjetskom ratu (najviše u svibnju 1945.) 386 osoba. U Domovinskom ratu 10 osoba.

U svojoj propovijedi, govoreći o bl. Alojziju Stepincu, fra Miljenko

je kazao kako je postao blaženim jer je »do kraja slijedio Božji šapat« te »nije dopuštao da ga bilo što ili bilo tko skrene s toga puta«, iako je kako je rekao »zaprjeka bilo bezbroj.« Snagu i primjer nadbiskupu Stepincu zacijelo su davali i vjerni članovi puka Božjega. Komunizam ih je progonio, ali oni su radije izgubili glavu nego li okrenuli leđa svome Bogu i svojoj domovini. Iz ove župe u to vrijeme na oltar vjere

i domovine svoj je život položilo 386 članova. Među njih treba ubrojiti i šest franjevaca koji su u njoj rođeni ili službovali. Iz same općine Čitluk nestalo je u tim vremenima preko 1.582 ljudi, iz čitave Hercegovine oko 20.000, da dalje ne nabrajamo. Poglavito se to događalo nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Zlo komunizma nemilosrdno je želo našu pšenicu.« Fra Miljenko je zaključio da svima njima »na Groblju

mira na Bilićima podižemo pojedinačne križeve s njihovim imenima i prezimenima, godinom rođenja, imenom oca i godinom smrti. Oni nisu broj nestao u povijesti, oni su naši predčasnici koji žive u našem sjećanju. Časno je i dužnost nam je podići križeve za njih. Široki Brijeg, Odžak, Čitluk... već su krenuli u to. Učinjeno je to i za službenike Crkve, njih 235. Naša sloboda izrasla je na žrtvi svih njih. U svim našim teškim bitkama, u svim teškim bitkama kršćana po svijetu, iznad nas je bila i jest ruka naše Gospe.

Ona je bdjela nad nama, čuvala nas, zagovarala nas pred Bogom na našim neizvjesnim putovanjima.« Fra Miljenko je posebno napomenuo kako su nam »našu ljubav prema Gospu usadili u srce naše majke i naši očevi. Sjećamo se kako smo zajedno s njima, bosi, hodočastili do raznih Gospinih svetišta. Iako smo bili djeca, nije nam to bilo teško. Čekala nas je tamo Majka, čekao nas je netko kome se, eto, klanjavaju i naši ljubljeni roditelji. Imamo čast da danas živimo u vrijeme Kraljice Mire, kako nam to svjedoče vidioci.

Ona je ponovno vidljivo zagrila ne samo nas, nego čitav svijet. Neda otuđenoj današnjoj uljudbi da mu iščupa dušu, da nas cijepi protiv Boga i odvede u propast. Neprestano nas, poput naših brižnih majki, opominje kojim putem da idemo, gdje se zapravo nalazi Bog», kazao je fra Miljenko u svojoj propovijedi napominjući nam kako je »nerazumno ne htjeti čuti Gospin govor.« Svoju propovijed zaključio je riječima: »Dok slušamo Boga i njegov poziv da čuvamo duševno zdravlje, ne zaboravimo ni njegov poziv da

čuvamo i svoje tjelesno zdravlje. Ta kako ćemo njegovu Riječ prinositi ovom zemljom ako ga ne budemo imali? On nas želi kao cjelovite ličnosti, ali na način koji nam samo on može pružiti. Prihvatišmo tu njegovu ruku i idimo tim putem znajući da se to može. Primjerom su nam to pokazali bl. Alojzije Stepinac, naši pobijeni fratri i svi drugi članovi crkvenog ustrojstva, te nebrojeni članovi vjernog puka Božjega. Oni su naše bogatstvo, naša snaga. Hvala Bogu na svemu, hvala njima na primjeru.« ☩

Ubijeni su na pravdi Boga, bez ikakvih dokaza

Zadar, 12. veljače 2021. (Kristina Raguž) – U Hrvatskom je tjedniku 11. veljače objavljen članak Mate Primorca u povodu 76. obljetnice jugokomunističkoga ubojstva hercegovačkih franjevaca. Veljača je mjesec kada je u cijeloj Hercegovini, a posebno u Širokom Brijegu gdje je ubijeno najviše franjevaca, posebno emotivno i teško. Jugokomunisti su ulaskom u Široki Brijeg ubili 12 franjevaca u samostanskom skloništu. Druge su odveli prema Mostaru i Biokovu, a i njih su ubili. Tada su uništili samostanski muzej i knjižnicu, knjige spalili, dok je crkva pretrpjela ogromna oštećenja.

»Josip Broz Tito, osoba koja je istovremeno bila na vrhu partizanske vlasti, partizanskoga pokreta i Ozne, odgovoran je za ove zločine. Od izravnih izvršitelja spomenuto bih tadašnjeg zapovjednika 8. dalmatinskoga korpusa generala Petra Drapšina i njegova najbliže suradnika Boška Šiljegovića te nekadašnjega alkarskog vojvodu Brunu Vuletiću od kojega se Viteško alkarsko društvo nikad nije ogradiло. Njegovi su vojnici ubili šest

hercegovačkih franjevaca u Mostarskome Gracu. A po zlu je posebno poznata XI. dalmatinska brigada, i to ne samo u Širokome Brijegu i okolici, gdje su se u njihovoј zoni odgovornosti dogodili strašni zločini nad civilnim pučanstvom, nego i do Kočevskoga roga. Naravno, treba spomenuti Oznu RH i Oznu BiH koji su nadzirali cijeli proces – od izrade popisa za likvidacije do samih egzekucija», kazao je fra Miljenko Stojić.

Zašto je baš Široki Brijeg bio posebno na meti, fra Miljenko Stojić objašnjava ovako: »Prije Drugoga svjetskog rata Široki Brijeg nadaleko je poznat kao vjersko, obrazovno i domoljubno središte. Jugokomunista to nije odgovaralo pa su izmislili priču da su ih franjevci pri osvajanju poljevali vrelim uljem i pucali na njih. Na stranu svjedočenja ljudi, treba pogledati dnevnik koji su jugokomunisti vodili, a taj se dnevnik čuva u Beogradu. U svom tzv. "Operacionom dnevniku" 8. dalmatinski korpus kao nositelj "Mostarske operacije" ili osvajanja Širokoga Brijega iz minute u minutu opisuje događaje, ali nigdje

se ne navode spomenute ili slične optužbe protiv franjevaca. Na ovim i sličnim lažima gradili su svoju istinu sve do Domovinskoga rata. Mi ih sada pozivamo da činjenicama dokažu bilo kakvu optužbu protiv naših fratara.«

Osvrćući se na razna ubojstva hercegovačkih franjevaca, istaknuo je kako je jedan svećenik ubijen 1942., drugi 1944., njih 50 ubijeno je u tzv. »oslobađanju« Hercegovine dok ih je 15 stradalio na Križnom putu. Sve slučajno?! ☩

Proslavljenja sv. misa zadušnica u spomen na pobijene fratre i vjernike Mostara

Mostar, 15. veljače 2021. (fra Ante Marić / franjevci.info) – U nedjelju, 14. veljače, braća iz samostana sv. Petra i Pavla u Mostaru, predvođena gvardijanom fra Dankom Perutinom, provincialom fra Miljenkom Štekom, zatim Postulatura predvođena meštrom fra Ikom Skokom, krenuli su put Čekrka uz rijeku Neretvu. Bura nije dala upaliti svijeće. U skrušenoj molitvi, pet Očenaša za pokojne, sjetili su se svoje umorene braće mostarskog samostana 14. veljače 1945. Jugokomunisti su ih krvavo mučili, ubili bez milosti i bacili u rijeku Neretu.

Sv. misa zadušnica slavljena je u 18.00 u kripti crkve sv. Petra i Pavla. Misno slavlje predvodio je gvardijan fra Danko Perutina, a sumisilo je petnaest braće iz samostana i iz Provincije. Uz provincijala fra Miljenka Šteku tu su bili vikar provincije fra Iko Skoko, širokobriješki

gvardijan fra Ivan Marić, vicepostulator fra Miljenko Stojić, humački gvardijan fra Dario Dodig s fra Andrijom Nikićem i fra Vladom Buntićem, mostarski župnik fra Bože Milić, čitlučki župnik fra Miro Šego te braća iz samostana.

Svećenici su s ministrantima, postulantima, bogoslovima i đakonom u procesiji došli do oltara. Zbor sv. Cecilije skladnim je pjevanjem uljepšao ovo liturgijsko slavlje.

U samom su uvodu Marko Lasić i Veronika Biokšić, framaši, izveli recital »Mostar 14. veljače 1945. – 14. veljače 2021. (fra Ante Marić) u prirodi 76. obljetnice umorstva fra Lea Petrovića – provincijala, fra Grge Vasilja – gvardijana, fra Bernardine Smoljana, fra Joze Bencuna, fra Rafe Prusine, fra Kažimira Bebeka i fra Nenada Pehara«. Puk je pomno pratio slijed događanja te krvave Čiste srijede 14. veljače 1945.

Gvardijan fra Danko je u

nadahnutoj propovijedi započeo s Isusovim zrnom pšenice. Ono se žrtvuje i daje klas. Mučenici se žrtvuju, rađaju nove vjernike, fratri su se žrtvovali te je iz njihove krvi i žrtve rasla i danas raste Hercegovačka franjevačka provincija, grad Mostar, samostan sv. Petra i Pavla. Gvardijan je dojmljivim i krvavim podatcima također govorio o aktualnom progonu preko 200 milijuna kršćana danas u svijetu te o bezbožnu sustavu komunizma koji je nadahnuo partizanske krvnike da ubiju fratre, da ubiju tolike žitelje grada Mostara i Hercegovine, naše vjernike.

Puk je u kripti crkve sv. Petra i Pavla pobožno, sklopljenih ruku, sudjelovao u svetom misnom slavlju, sjećanju i molitvi za ubijene mostarske fratre i vjerni hrvatski puk u Prvom svjetskom, Drugom svjetskom ratu i poraću te u Domovinskom ratu. ☩

Gradnići, 16. veljače 2021. (brotnjo.info) – Sinoć, 15. veljače, u župnoj crkvi sv. Blaža proslavljena je sv. misa zadušnica za pobijene fratre i puk iz župe Gradnići. Sv. Bogoslužje je predvodio fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«.

Župa Gradnići, kao i sve ostale župe u Hrvatskoj i BiH, nakon završetka Drugoga svjetskog rata ostala je bez najproduktivnijeg pučanstva u dobi od 20 do najviše 50 godina. Njih 176 je platilo glavom tijekom Drugog svjetskog rata i poraća, a njihove kosti razasute su diljem Križnoga puta hrvatskoga naroda, poslijeratnoga genocida. Ukupan utvrđeni broj žrtava s područja Brotinja do sada iznosi 1.582.

Među žrtvama jugokomunista također su trojica franjevaca rodom iz župe Gradnići: fra Augustin Zubac (ubijen u veljači 1945.), fra Tihomir Zubac (ubijen na Križnom putu u svibnju 1945.) i fra Zdenko Zubac (ubijen u veljači 1945.). Bolje nisu prošli ni tadašnji župnik u Gradnićima fra Filip Gašpar i kapelan fra Ćiril Ivanković koji su ubijeni u Čitluku 10. veljače 1945. Prema ažuriranom žrtvoslovu općine Čitluk tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća iz Gradnića je ubijeno 70, iz Gornje Blatnice 61, a iz Paoče 45 osoba.

Iz fra Miljenkove propovijedi istaknimo sljedeće: »Sveto nas pismo uči kako su nekada davno živjeli braća Kajin i Abel. Stajali su pred Gospodinom, svojim Bogom, i molili mu se. Tada se to činilo prinošenjem žrtava. Znali su da sve ne završava na ovoj zemlji, da smo ovdje samo putnici. I ovi naši pobijeni u Drugom Svjetskom ratu i poraću, naši pobijeni u raznim drugim ratovima i bunačima te ubijeni u zlosilju sve tamo do Domovinskog rata također su stajali pred Bogom i molili mu se. Znali su da je on temelj njihova života,

Podići križ

svomu članu obitelji čast je i obveza koju trebamo ispuniti da bi Bog pogledao na nas

zaštita pred svim olujama. Nisu se toga odricali ni onda kada je trebalo za to založiti jedinu glavu koju su imali. ... Danas smo opet u borbi, htjeli mi to sebi priznati ili ne. Ustala je protiv nas peta kolona iz naših redova. To su oni koji razmišljaju poput Kajina, sebično, koji gledaju samo na sebe. To su oni koje nije briga ni za kakvu pomirbu, oni koji bi drugima htjeli nametnuti svoju ideologiju, milom ili silom. A to je tako pogrešno. ... Nesmiljeno su nas smicali Turci, nesmiljeno su nas smicali od početka prve Jugoslavije do skončanja one druge. Pokušali su to i u Domovinskom ratu. Ali Bog je bio s nama. Sve smo preživjeli i danas u miru i slobodi slavimo svoje svetinje. Završilo se to tako jer smo

vjerovali svome Bogu. Krunica u našemu džepu i oko našega vrata bila je nepobjedivi znak naše pripadnosti. ... Imajući ovo na pameti tražili smo neprestano posmrtnе ostatke naših pobijenih fratra. Nema veze što su rasijani tamo i ovamo, oni su naši. Takvi su i drugi pobijeni te smo po raznim općinama, pa tako i u čitlučkoj, uspostavljeni povjerenstva koja će tragati za istinom o mnoštvu pobijenih članova puka Božjega. Na kraju je nastala i zamisao o Groblju mira na Bilima. Tamo pokopavamo sve čije smo posmrtnе ostatke našli, a ne znamo tko su. Tamo podižemo križeve za sve pobijene Hrvate katoličke iz Herceg Bosne, BiH, bez obzira zna li se gdje su pokopani ili ne, da bismo se na tome mjestu molili za

pokoj njihove duše i za mir naše duše. Budemo li ih zaboravljali, zaboravit će i nas naši nasljednici. Podići križ svome članu obitelji te prijateljima, susjedima, poznanicima... za koje nema tko to učiniti, čiji su članovi siromašni da to učine ili ih jednostavno nije briga, čast je i obveza koju trebamo ispuniti da bi Bog pogledao na nas kao što je pogledao na Abela. Brinući se za ove pobijene mi zapravo gradimo svoj dom. Bit će čvršći nego bilo koji drugi. Zbog čega? Zato što je sagrađen na istini. Ovi naši pobijeni nisu bili nikakvi "neprijatelji naroda". To su bili oni koji su ih progonili i ubijali. Ne može se biti neprijatelj naroda kada nosiš Boga u svome srcu, kada se boriš za istinu i pravdu. ... Bog će

jamačno blagosloviti one koji mu budu blizu, čak i onda kada se čini da ih je nesreća strašno pogodila. Sve je na ovom svijetu prolazno, samo je vječno ono dobro koje učinimo. Stoga ne štedimo svoga znoja. Na kraju svega čeka nas vječni život s našim Bogom, u društvu naših mučenika», zaključio je svoju propovijed fra Miljenko Stojić.

Na kraju misnoga slavlja gradnički župnik fra Nikola Rosančić zahvalio je fra Miljenku na dolasku, kao i na trudu koji godinama ulaže u rasvjetljivanje istine o pobijenim fratrima i puku Božjem. Okupljeni na sv. misi zadušnici osim bogoslužnog ugođaja ponijeli su sa sobom i novi broj glasila Vicepostulature Stopama pobijenih. ☺

Slavljenia sv. misa

za pobijene fratre i puk ljubuškoga kraja

Humac, 22. veljače 2021. (franjevcihumac.net) – U novoj humačkoj crkvi jučer je, 21. veljače, na vrlo svečan način slavljenia sv. misa za pobijene fratre i puk s područja Ljubuškog. Sv. misu predslavio je

humacki gvardijan fra Dario Dodig u suslavljaju sa župnikom fra Ljubom Kurtovićem, vicepostulatorom fra Miljenkom Stojićem i još dvadesetak fratra.

U pozdravnim riječima naglašeno

je da se na poseban način moli za sve žrtve Prvoga svjetskoga rata, za 2.279 žrtava s područja Ljubuškog koje su ubijene u Drugom svjetskom ratu, za sve pobijene franjevce koji po mjestu rođenja pripadaju humačkom samostanu ili su iz drugih područja, a ubijeni su u i oko Ljubuškog. Pročitani su također podatci o broju pobijenih po župama i mjestima.

Iz župe Sv. Ante Padovanskog na Humcu ubijeni su: Bijača 40, Cerno 53, Crnopod 27, Crveni Grm 110, Hardomilje 63, Hrašljani 48, Humac 87, Lisice 49, Ljubuški 28, Miletina

46, Mostarska Vrata 49, Pregrađe 73, Prolog 39, Radišići 189, Teskera 39, Zvirici 40 osoba. Pobijeni fratri i svjetovni svećenici su fra Leonardo Rupčić, fra Kornelije Sušac i fra Nikola Ivanković te don Stanko Čotić, don Ante Čotić i bogoslov Srečko Čotić. U Ljubuškom su zatvoreni ili ubijeni fra Paško Martinac, fra Martin Sopta i fra Slobodan Lončar, a fra Julian Kožul i fra Zdenko Zubac nađeni su ubijeni u Zagvozdzu.

Iz župe sv. Josipa Radnika u Grljevićima ubijeni su: Grljevići 53 i Lipno 79 osoba. Ubijeni fratri su: fra

Fabijan Paponja, fra Fabijan Kordić i fra Krsto Kraljević.

Iz župe sv. Marka Evanđeliste u Klobuku ubijeno je 136 osoba. Ubijeni fratri su fra Marko Barbarić i fra Leo Petrović, provincijal.

Iz župe Presvetog Srca Isusova u Studencima ubijene su: Stubica 46 i

Studenci 134 osobe. Ubijeni fratri su fra Radoslav Vukšić, fra Andrija Jelčić, fra Nenad Pehar i fra Lujo Milićević.

Iz župe Presvetog Srca Isusova, Šipovača - Vojnići, ubijeni su: Dol 25, Greda 13, Kašće 8, Šipovača 60, Vojnići 55 osoba.

Iz župe sv. Ilike Proroka, Veljaci

ubijeni su: Grab 103, Orahovlje 8, Vašrovići 92 i u Veljacima 117 osoba. Ubijeni fratri su fra Bono Jelavić i fra Metod Puljić.

Iz župe sv. Paškala, Vitina ubijeni su: Grabovnik 49, Otok 29, Proboj 82 i Vitina 210 osoba. Ubijeni fratri su fra Bonifacije Majić, fra Kažimir

Bebek, fra Svetislav Markotić, fra Ante Majić i fra Stjepan Majić.

Sv. misno slavlje uzveličao je veliki župni zbor »Sv. Ante« pod ravnateljem prof. Zdenka Višćice. Crkva je bila prepuna puka Božjega, svih starnosnih dobi, a posebno je bio uočljiv veliki broj mladih. ☺

Vitina, 28. veljače 2021. (Kristina Raguž) – U župi Vitina danas je, 28. veljače, proslavljena sv. misa zadušnica za pokojne fratre i puk stradale u Prvom, Drugom svjetskom ratu i poraću te u Domovinskom ratu. Misno slavlje predvodio je fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. Pjevalo je župni zbor.

Fra Miljenko je povezao današnja misna čitanja iz 2. korizmene nedjelje, mučeništvo u Katoličkoj Crkvi te naše pobijene. Naglasio je da neprestano trebamo izgrađivati svoj identitet, zbog čega se i poduze Spomen središte Groblje mira na Bilima. Čast je i obveza svakoga od nas podići tamo križ svome ubijenom, kao i pomoći u podizanju križeva za one kojima nema nitko

to učiniti, siromašan je da to učini ili jednostavno to ne želi. Svoju je propovijed završio riječima: »Da ne idemo previše u prošlost, sjetimo se samo bl. kardinala Alojzija Stepinca. Mogao je birati: mučeništvo ili život u ovozemnom obilju. Nudili su mu to bezbožni jugokomunisti. Izabrao je mučeništvo. Shvaćao je da je on ono sjeme koje treba u proljeće baciti u zemlju da bi prokljalo velikim stablom. S tim sjemenom zaista se tako dogodilo, prokljalo je u stablo našeg otpora. Svijetlio je svojim primjerom Stepinac, svijetli su svojim primjerom naši pobijeni fratri i druge crkvene osobe, svijetli je svojim primjerom mnoštvo

naših pobijenih. I da ih zaboravimo? Ma kakvi! U ovom korizmenom vremenu ponovno skupimo svoje snage. Razbijmo okove koje nam neprestano žele staviti. Mi smo slobodni ljudi. Sjećamo se svojih, poštujemo ih i hrabro idemo naprijed. Na čelu te naše povorke je Krist

pobjednik. I tko nam što može?!«

Spomenimo još da je iz vitinske župe u Prvom svj. ratu stradao nepoznat broj vjernika, u Drugom svjetskom ratu i poraću stradalo ih je 370, a Domovinski je, pak, rat uzeo 20 života. Počivali u miru Božjem! ☺

Drugi dan đakonskoga duhovno-studijskog putovanja kroz BiH

Sarajevo, 3. ožujka 2021. (nedjelja.ba) – Đakoni krajevne Crkve BiH, zajedno s voditeljem Đakonske dušobričničke godine mons. Pavom Jurišićem, nastavili su 2. ožujka svoje duhovno-studijsko putovanje. Svrha mu je obići i upoznati

pojedina crkvena središta u Vrhbosanskoj metropoliji.

Prva postaja na njihovom putovanju toga dana bilo je važno središte Hercegovačke franjevačke provincije na Širokom Brijegu. Ovdje su pohodili najstariji samostan

ove Provincije koji su braća podigli nakon odvajanja od matične provincije Bosne Srebrenе i dolaska fratara iz, do tada, svoga matičnog samostana u Kreševu na područje Hercegovine. Stigli su, kako je zapisano u knjigama, na golu ledinu i okupili se pod starim hrastom koji i danas stoji u dvorištu pred crkvom Uznesenja Blažene Djevice Marije. Njihov domaćin bio je gvardijan samostana fra Ivan Marić i vicepostulator kauze širokobrijeških fratra mučenika fra Miljenko Stojić. Nakon dolaska u crkvu đakoni su s voditeljem izmolili križni put, a nakon toga im je fra Miljenko

predstavio povijest samostana i crkve. Uslijedilo je razgledavanje ratnoga skloništa, mjesta stradanja i ubojstva širokobrijeških fratra koje su partizani pobili početkom 1945. kada su upali na Široki Brijeg, a ta su se ubojstva dogodila iz mržnje prema vjeri. Zajednički su se pomolili na mjestu stradanja te su nakon toga pošli u samostan gdje su se uz osvježenje i kavu zadržali u razgovoru s vicepostulatorom.

Iduća postaja bila im je Livno, točnije franjevački samostan na Gorici. Tu im je gvardijan samostana sv. Petra i Pavla fra Pere Kulš s braćom priredio objed. Nazočili su i

samostanski vikar fra Franjo Vrgoč, fra Kazimir Dolić i vicepostulator kauze »Fra Lovre Milanovića« fra Marijan Karaula. Ovaj samostan ujedno je i kuća novicijata Franjevačke provincije Bosne Srebrenе, gdje ove godine prvi put nema novaka. Jedan novak Provincije ove godine ima formaciju skupa s hercegovačkom subraćom na Humcu u Hercegovini. Nakon ručka đakoni su krenuli u razgledanje samostanske crkve i galerije velikoga umjetnika

Gabrijela Jurkića pod stručnim vodstvom domaćeg sina Josipa Gele.

Posljednje odredište toga dana za đakone i njihova voditelja bila je Banja Luka gdje su im domaćini bili mjesni biskup mons. Franjo Komarica i pomoći biskup mons. Marko Semren. Nakon dolaska zaputili su se u katedralu u kojoj su slavili sv. misu s biskupom Komaricom koji im je uputio prigodnu propovijed. On je tako, između ostaloga, spomenuo kako je sam Gospodin Isus

rekao da bez njega ne možemo učiniti ništa, a s njim možemo sve. »On i danas prolazi Banjalukom, Livnom, Sarajevom, Mostarom, Širokim i daje nam svoje svjetlo. Vi ćete, draga moja mlada braćo i prijatelji, biti lučonoše te svjetlosti cijelom BiH i cijelom Europom. Zato molite kako najbolje znate. Molite Duha Svetoga da budete uvijek osjetljivi na njegove poticaje. Molite za njegovu snagu do mognete to uraditi onako kako treba. Nemojte

Boga radi prezirati ljudi, a nemojte ni radi ljudi zaboravljati Boga. Idite stopama Isusovim. Ne bojte se! Isus vam krči put kojim ćete ići«, poručio im je banjolučki biskup.

Poslje misnoga slavlja druženje je nastavljeno u blagovaonici zgrade ordinarijata. Okupljenima se za večerom obratio i pomoći biskup mons. fra Marko Semren, a mons. Ivan Božinović progovorio je o projektu katoličkih škola na području Banjolučke biskupije. ☩

U Gorici održana II. korizmena tribina

Gorica, 13. ožujka 2021. (bratovstina.com) – U petak 12. ožujka u starom župnom dvoru u Gorici održana je II. korizmena tribina u organizaciji Bratovštine sv. Stjepana Prvomučenika Gorica – Sovići. Vodio ju je fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. Naslov predavanja bio je: »Ne budeš li se bavio prošlošću, bavit će se ona tobom«.

Fra Miljenko je putem videoprezentacije nazočnima predstavio stradanje frataru na Širokom Brijegu, u Hercegovini i na drugim

mjestima, te također stradanje našega puka u Drugom svjetskom ratu i poraću. Osvrnuo se na mučeništvo kao kategoriju koja je naš hrvatski narod pratila kroz povijest i u novije doba, naglasivši pritom posebno mučeničko stradanje nakon Drugoga svjetskog i u Domovinskom ratu, što je primjer istinske vjere i domoljublja. Mučeništvo treba biti zalog zajedništva našega naroda, ne smijemo zaboraviti naše mučenike i našu mučeničku povijest, jer je ona temelj naše sadašnjosti i naše budućnosti, istaknuo je predavač. ☩

Blagoslovljena zvona na Groblju mira na Bilima

Bile, 2. svibnja 2021. (rtv-hb.com / grobljemira.info) – U povodu blagdana sv. Josipa Radnik 1. svibnja na Groblju mira na Bilima (župa Goranci) slavila se tradicionalno sv. misa s početkom u 12.00. Tom prilikom blagoslovljena su i zvona na crkvi sv. Josipa Radnika, nakon čega su i prvi put zazvonila.

Sv. misu je predvodio i zvona blagoslovio fra Miljenko Stojić, povjerenik HBK i BK BIH za hrvatski martirologij u hercegovačkim biskupijama te vicepostulator

postupka mučeništva pobijenih hercegovačkih franjevaca. Sumisili su fra Ivan Ivanda, župnik u Gorancima i don Ljubo Planinić, župnik u Kruševu.

Zvona su dar prijatelja i dobročinitelja Nedjeljka Miličevića. Budući da nije mogao doći iz San Francisca, u njegovo ime zvona je nakon blagoslova prvi put pokrenuo njegov sestrić Marijan Dugandžić.

Fra Miljenko je u svojoj propovijedi govorio o sv. Josipu Radniku, o naravi komunizma, o Božjem

naumu za nas ljudi. Osvrćući se na čitanje iz Knjige Postanka, gdje se govori o stvaranju svijeta, i na izgradnju Groblja mira zaključio je sljedeće: »Nama će trebati više od šest dana da bismo dovršili ono što stoji pred nama. Zadatak su nam dali naši pobijeni. Trebamo im ovde na Groblju mira podići križeve s imenom i prezimenom da bismo ih na taj način vratili u društvo iz kojeg ih je prognalo jugokomunističko zlo. Ostavili su nam slobodu, ostavili su nam mnoge nekretnine,

ostavili su nam primjer života, pa zar da to ne učinimo? Na taj način stvorit ćemo i popis svih njih. Trudit ćemo se i skupiti podatke o njihovu životu i radu. Čast je to i nezaslužena obveza. Zamislimo samo da smo mi na njihovu mjestu. Što bismo očekivali od svojih nasljednika? ... Nastavimo, dakle, putem kojim smo pošli. Ne tako davno započeli smo radove na ovom spomen središtu. Ono raste jer ga nastojimo podizati u skladu s Božjom voljom preko naših molitava. Ovo je mjesto

gdje se obitelji okupljaju i razmisljavaju o sebi. Sv. Josip Radnik, zaštitnik ove crkvice, zaštitić će ih ako

mu se obrate, Gospa, čiji ćemo kip staviti ispred ove crkvice, primit će ih u krilo kao što je u krilo primila

svoga mrtvoga sina, sve ove naše o kojima govorimo. Pa zar može biti išta dostojanstvenije?!

Nova knjiga o stradanju hercegovačkih franjevaca

Zagreb, 11. lipnja 2021. (M. M. / hrsvijet.net) – U nakladničkoj kući AGM iz Zagreba upravo je iz tiska izašla knjiga dr. Hrvoja Mandića *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*.

Temelji se na desetljećima istraživanja problematike o hercegovačkim franjevcima u Drugom svjetskom ratu i poraću, a u svojem izvornom obliku riječ je o proširenoj doktorskoj disertaciji. U historiografiji do ove knjige nije objavljena cijelovita sinteza o Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji u Drugome svjetskome ratu i poraću, iako je posebice u BiH kvalitetno postavljen istraživački temelj, iskoristiv za proučavanje povijesti Provincije u razdoblju 1941. – 1945. Ta je tematika posebno zanimljiva jer je riječ o najtežem razdoblju za franjevački red u Hercegovini, ali i za Katoličku Crkvu te hrvatski narod u vremenu Drugoga svjetskog rata i poraća. Stoga se u knjizi nalazi složena analiza zbivanja unutar franjevačkoga reda na području Širokoga Brijega tijekom Drugoga svjetskog rata i nakon njega, franjevačko djelovanje, utjecaj i posljedice partizanskoga osvajanja Širokoga Brijega neposredno uoči završetka rata.

Očito je da će mnogi posegnuti za ovom knjigom. Najlakše se može nabaviti kod izdavača preko portala agm.hr. Cijena joj je 280 kn.

Vrgorac, 16. lipnja 2021. (IKA)

– Svečanu spomen-mislu za 33 ubijena žitelja župe i grada Vrgorca – »Lipanske žrtve« – u utorak 15. lipnja u crkvi Navještenja BDM u Vrgorcu predvodio je župnik fra Josip Repeša. Sumisili su župnik Velikog Prologa – Dusina don Dražen Radman i fra Miljenko Stojić, viceopostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće« iz Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja BDM. Među sudionicima misnoga slavlja bio je gradonačelnik Vrgorca Mile Herceg s gradskim vijećnicima te Vice Nižić iz Povjerenstva za obilježavanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraća na području općine Ljubaški.

Na početku sv. mise župnik je pročitao imena nedužno ubijenih civila 15. lipnja 1942. i potom istaknuo potrebu u misnoj žrtvi sjetiti se i svih ostalih žrtava, civilnih i vojnih, u vrijeme Drugoga svjetskoga rata. Prisjetimo se da su tijekom operacije Bura u Vrgorcu ubijeni hercegovački franjevac fra Maksimilijan Jurčić te skupina civila iz Ljubaškog i Čitluka, pokupljenih iz tamnice u Ljubaškom.

Prikazujući žrtvu nedužnih koje su ubili pripadnici partizanskih jedinica ulazeći u grad Vrgorac, fra Josip je u propovijedi pozvao okupljene na kršćansku potrebu molitve i prepuštanja pravde u Božje ruke, onomu koji je gospodar suda ljudske savjesti: »Zločini u svakom ratnom sukobu redovito su počinjeni u međusobnoj potrebi za osvetom. Krvna osveta, uslijed koje se događaju nova ubojstva, put je u međusobno samouštenje. Bog ne odobrava osvetu, nego nudi mir i oproštenje. Isusova žrtva i smrt na križu nisu poticali Božju mržnju i osvetu nego pomirenje i obraćenje. Zato je Isusova žrtva prava pomirница. Stoga je molitva za pokojne traganje za mirom, izmirenjem i

Spomen na 33 ubijena žitelja župe i grada Vrgorca – »Lipanske žrtve«

obraćenjem svih koji su okrvarili ruke.» Župnik je potaknuo vjernike na potragu za neotkrivenim grobovima ili jamama u koje su tijekom rata bacana tijela ubijenih vojnika i civila. »Obilježavanje grobova, dati mogućnost svakom posjetiti počivalište pokojnika jamac je novoga, mirnijeg stanja. A mi, kao kršćani, pozvani smo u tome prednjačiti», istaknuo je župnik Repeša. »Obilježavajući ovu tužnu obljetnicu moramo ostati civilizirani i oni koji će poštivati svaku žrtvu osuđujući svaki zločin. Jer, premalena smo sredina da bi nas žrtve i danas nije stvarajući nove sukobe», dodao je fra Josip. Propovjednik je pozvao okupljene na molitvu za sve žrtve rata, s bilo koje strane sukoba, i za obraćenje za njihove krvnike.

Poslije sv. mise svi okupljeni uputili su se do gradskoga groblja u Vrgorcu gdje je na mjestu

stratišta podignuta spomen-ploča pred kojom su predstavnici grada Vrgorca, župe i članovi obitelji

ubijenih položili cvijeće i upalili svjeće. Skup je završen molitvom odrješenja za pokojne u kojem su

sudjelovali i Vrgorački pučki pjevači, te pjevanjem himne Lijepa naša. ☸

Zagreb, 17. lipnja 2021. (Ivana Karačić) – Na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu je 15. lipnja diplomirao fra Franjo Markić, bogoslov Hercegovačke franjevačke provincije. Tema rada bila mu je »Hercegovački franjevački mučenici i svjedoci bogoljubla i čovjekoljublja«. Urađen je pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Ivana Antunovića. U povjerenstvu za obranu rada su, pak, bili: prof. dr. sc. Pero Vidović, mr. sc. Tomislav Smiljanić i mr. sc. Mikolaj Martinjak. Tako je uspješno obranjen još jedan akademski rad u nizu s temom o jugokomunističkim žrtvama i hercegovačkim franjevcima.

U radu su najprije obrađene

Obranjen diplomski rad na temu **o hercegovačkim franjevcima, žrtvama jugokomunizma**

povijesne prilike i uzroci nasilne smrti hercegovačkih franjevaca. Nakon toga podrobnije su obrađeni franjevci ubijeni u samostanu na Širokom Brijegu, franjevci odvedeni iz mlinice na Širokom Brijegu i franjevci ubijeni na Kočerini. Rad zaključuje razmatranje o odjecima

nasilne smrti franjevaca.

Zanimanje za ovu temu počelo se razbuktavati u fra Franji Markiću, kako obrazlaže u zaključku svoga rada, nakon pokopa trojice identificiranih franjevaca na Širokom Brijegu 9. listopada 2007. kada je on bio pučkoškolac. Riječ je o fra

Melhioru Prliću, fra Zdenku Zupcu i fra Julijanu Kožulu. Sve se opet učvrstilo pripovijedanjem negdašnjeg provincijala i odgojitelja novaka fra Slavka Solde o teškoj povijesti hercegovačkih franjevaca, posebno nakon Drugoga svjetskoga rata i porača. ☸

Mi znamo da su bili nevini

Hrvatsko proleće unijelo je dašak slobode u hrvatski narod, pa tako i među hercegovačke franjevce. Odlučno su i javno ustali u prilog nevinosti svoje braće koju su jugo-komunisti pogubili bez ikakva sudu tijekom Drugoga svjetskoga rata i poraća. Kosti zapaljenih u ratnom skloništu na Širokom Brijegu, njih dvanaest, i kosti ubijene šestorice

u Mostarskome Gracu svečano su 1. srpnja 1971. pokopali u samostanskoj crkvi uz nazočnost desetaka tisuća vjernika. Kako je to izgledalo mislimo donijeti u jednom od sljedećih brojeva ovoga našega glasila.

U ovome broju donosimo presliku događaja oko knjižice »Široki Brijeg«, koja je imala svega šest stranica, onako kako je to zabilježilo službeno

glasilo Hercegovačke franjevačke provincije »Mir i dobro«, 7, Mostar, 1971., str. 271. – 299. Hercegovački su franjevci u svemu tome jasno rekli da znaju da su njihova pobijena braća nevina i pod to se potpisala. A dотično je potvrđio i Vrhovni sud Hrvatske iako je knjižica poslije ipak bila zabranjena.

U svemu se istaknuo odvjetnik dr. Ivan Mužić. Hercegovački franjevci o

tome jasno kažu u donesenim preslikama: »Zahvaljujemo odvjetniku Ivanu Mužiću što je obranu naše stvari preuzeo u svoje ruke i vodio je vještinom velika pravnika i izvrsnog poznavaoца povjesnih činjenica.« To mu je zacijelo i te kako pomoglo da poslije bude proganjan i zatvaran. Nedavno je umro pa donosimo o tome i kratku vijest iz medija. ☹

Preminuo istaknuti povjesničar Ivan Mužić: Bio je zatvaran kao hrvatski nacionalist

Split, 24. ožujka 2021. (narod. hr) – U Splitu je 22. ožujka u 87. godini života preminuo naš istaknuti pravnik, povjesničar i publicist Ivan Mužić,javlja HRT.

Rođen je u Solinu 14. rujna 1934., završio klasičnu gimnaziju u Splitu, diplomirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Radio je kao odvjetnik 1965. – 1972. kada je suspendiran kao neprijatelj komunističkog režima. Zatvaran je pod optužbom hrvatskoga nacionalizma dva puta.

Bio je aktivni katolički laik, često polemizirao o temama hrvatskog nacionalizma i katoličanstva. Uradio je i priredio više knjiga.

Glavna područja njegova povjesničarskog rada su podrijetlo Hrvata i masonstvo (osmo dopunjeno izdane monografije Masonstvo u Hrvata

izašlo je 2005.). Od 1967. do danas objavio je šezdesetak knjiga, od kojih je nekoliko naslova doživjelo više dopunjениh izdanja, kasnije i pod drugim imenima (po tri i više izdanja: Hrvatska kronika, Hrvatski vladari od sredine VI. do kraja IX. stoljeća, Hrvatska povijest devetoga stoljeća, Hrvati i Izrael, Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca).

Zadnjih desetak godina izbjegavao je javne nastupe i predstavljanja knjiga, ali je gotovo svake godine objavio po knjigu-dvije sa svojim sjećanjima i zapisima, pretiskavajući u maloj nakladi i u izdanju Ogranka Matice hrvatske u Imotskom i neka stara i zaboravljena izdanja, pišući im opsežne predgovore ili pogovore. Njegov posljednji naslov je Zapamćenja o Anti Antiću i sudskim

progonima (Imotski, 2019.; 2020.). Godine 2003. dobio je Nagradu

Splitsko-dalmatinske županije za životno djelo. ☹

Š I R O K I   B R I J E G   I   O K O   N J E G A
u povodu zabrane brošure "široki brijeg"

Dana 26. listopada ove godine čuli smo putem radio i televizijskih dnevnih vijesti, a dana 27. listopada ove godine pročitali smo i u dnevnom tisku da je Vrhovni sud Jugoslavije zabranio brošuru "Široki Brije". Time je okončan jedan dugi sudski postupak o maloj i neuglednoj brošuri. Koliko god ta brošura izgledala neugledna, koliko god u nečijim očima izgledalo da ne zaslužuje toliku pažnju, sve ono što se dogodilo od dana njena izlaska na svjetlo dana do njene konačne zabrane - i te kako se tiče svih nas hercegovačkih franjevaca, tako da ne možemo prijeći šutke preko svega toga.

Htjeli bismo donijeti potpuni tijek sudskog postupka, ali to bi prešlo daleko preko uobičajenog broja stranica ovog glasila. Zato se moramo ograničiti na bitne dijelove sudskih spisa.

I.- SUDSKI POSTUPAK

OKRUŽNO JAVNO TUŽILAŠTVO - SPLIT

privremena zabrana raspačavanja brošure

Dana 7. kolovoza ove godine Okružno javno tužilaštvo u Splitu donijelo je rješenje br. UT-42/71, što ga je potpisao javni tužilac mr. Ljubo Prvan, kojim se privremeno zabranjuje raspačavanje brošure "Široki Brije"; predlaže Okružnom судu u Splitu da izrekne zabranu raspačavanja brošure; nalaže odgovornom uredniku brošure dr fra Gojku Musi, franjevačkom samostanu u Lištici kao izdavaču i Tiskari "Biokovo" u Metkovici da ne vrše raspačavanje brošure; nalaže organima unutrašnjih poslova da sve primjerke tiskane brošure privremeno oduzmu i onemoguće svako daljnje umnožavanje i raspačavanje. Rješenje je popraćeno slijedećim

obrazloženjem

"U brošuri 'Široki Brije' u pozitivnom svjetlu prikazuju se kao nevine žrtve osobe, koje su s oružjem u ruci i na drugi način za vrijeme II Svjetskog rata služile okupatoru u podjarmljivanju hrvatskog i drugih naših naroda, čime se čini

krivično djelo neprijateljske propagande iz čl. 118. Krivičnog zakonika. Lažne i izopačene krivnje, koje se iznose u toj brošuri, izazivaju uznemirenost građana.

Iz prednjeg proizlazi, da se u konkretnom slučaju stiču svi zakonski uvjeti iz člana 52, st. 1. toč. 1 i 2. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija, pa je odlučeno kao u dispozitivu ovog rješenja."

OKRUŽNI SUD - SPLIT

zabranu raspačavanja brošure

"Okružni sud u Splitu, u vijeću sastavljenom od suca ovog suda Šeparović Veseljka, kao predsjednika vijeća, te sudaca porotnika Petrović Vere i Dujmić Vinka, kao članova vijeća, uz sudjelovanje zapisničara Tafra Julije, rješavajući po prijedlogu Okružnog javnog tužilaštva u Splitu za zabranu raspačavanja brošure "Široki Brijeg" u izdanju Franjevačkog samostana Lištice, nakon održane rasprave dana 12. kolovoza 1971. godine,

riješio je:

I) Zabranjuje se raspačavanje brošure "Široki Brijeg" u izdanju Franjevačkog samostana Lištice, na kojoj je kao odgovorni urednik označen dr. fra Gojko Musa, a koja je tiskana u poduzeću "Biokovo" u Metkoviću.

II) Nalaže se organima unutrašnjih poslova da sve primjerke tiskane brošure "Široki Brijeg" oduzmu, kao i da se oduzeti primjerici unište.

Obrazloženje

(...) Na raspravi dana 12. VIII 1971. okružni javni tužilac u Splitu precizirao je zbog kojeg dijela teksta ove brošure predlaže zabranu raspačavanja. Radi se o slijedećem tekstu: "1945-ta je podrezala Brijegu perspektivu i donijela mu agoniju. Crkva je opustošena, 296 puta je udarena topovskom granatom, sa samostana je skinut kućni broj, otučen je natpis na ulazu u samostan; bombardiranjem, požarom i puštošenjem uništeno je kulturno blago ovog kraja: arhiv, muzej, velika knjižnica, fizikalni, kemijski i biološki kabinet; ugašeno je i 29 života iz ove kuće. To je najteži gubitak, jer je nenadoknadiv. Široki Brijeg gubi ime.... Osim živih Hercegovaca Gospo društvo čine mučenici - fratri - koji su nevine žrtve. Njihovi tjelesni ostaci, što nije odnijelo vrijeme i vatru progutala, preneseni su iz protuavionskog sklopišta - koje se nalazi u vrtu s desne strane crkve - pod oltar sv. Ante; a tjelesa onih s padina Gornjega Graca smještena su ispod oltara sv. Franje. Njihova slava naša je obaveza!"

(...) Prijedlog okružnog javnog tužioca u Splitu za zabranu raspačavanja brošure "Široki Brijeg" je osnovan.

(...) Dijelom teksta spomenute brošure zbog kojeg se i traži zabrana raspačavanja, iznose se lažne i izopačene tvrdnje, da je pustošenjem uništeno kulturno blago ovog kraja i pri tome ne ostaje dvojba na koju se vojsku misli. Govori se o godini 1945-oj, t.j. godini koja je našim narodima do nijela oslobođenje, kao o godini koja je Širokom Brijegu do nijela agoniju i podrezala perspektivu, a o osobama koje su oružjem u ruci i na drugi način služile i pomagale okupatoru, govori se kao o nevinim žrtvama.

Ovakovo lažno i izopačeno prikazivanje opće poznatih dogadaja iz naše nedavne prošlosti, a posebno prikazivanje kao nevinih žrtava osoba koje su pomagale okupatoru, te prikazivanje pripadnika NOV-e kao onih koji su pustošili i uništavali kulturno blago, a pri tome ne naći mesta u toj brošuri ni za jednu riječ prijekora, a kamoli osude za one koji su iz samostana i drugih zgrada u tom kompleksu sijali smrt u redovima boraca NOV-e, predstavlja po mišljenju ovog suda vršenje neprijateljske propagande, kao i iznošenje lažnih i izopačenih tvrdnji kojima se izaziva uznemirenje građana."

FRANJEVAČKI SAMOSTAN - ŠIROKI BRIJEG

---

utok Vrhovnom sudu Hrvatske

Okružnom суду - Split

za

Vrhovni sud - Zagreb

U t o k

Franjevačkog samostana Široki Brijeg
kao izdavača i dra fra Gojka Muse
kao odgovornog urednika knjižice "Široki Brijeg" -
oboje zastupani po odvjetniku Ivanu Mužiću -
protiv rješenja Okružnog суда u Splitu
Kr - 47/71 od 12. kolovoza 1971.

U pravovremenom zakonskom roku od tri dana ulaže se utok protiv navedenog rješenja zbog slijedećih razloga:

I. Pobjijano rješenje nema stvarnog obrazloženja. U početku obrazloženja sud kratko opisuje privremenu zabranu knjižice i citira se dio teksta zbog kojeg je cijela knjižica zabranjena. Nakon toga još kraće se navodi stajalište obrane, ističe se što je sud pregledao kao dokaz tijekom postupka, citira se član 52 Zakona o tisku i onda se prepričava sadržaj inkriminiranog navoda iz knjižice koji je nekoliko stupaca prije toga citiran. Nakon toga slijedi zaključak suda, i to u jednoj jedinoj rečenici, u kojoj se tvrdi da se u zabranjenoj

knjižici lažno i izopačeno prikazuju opće poznati dogadaji iz nedavne prošlosti i zamjera se tome što u knjižici nisu osude ni oni koji su iz samostana u Širokom Brijegu pucali na borce NOV-e. Takvo obrazloženje završeno je ponavljanjem istog cita ta koji je na početku toga istoga obrazloženja već jednom citiran i jednom prepričan.

S obzirom na to da pobijano rješenje zaista nema svog obrazloženja ne bi bilo ni potrebno pisati žalbu jer presuda sama po sebi nije valjana. Smisao svake žalbe je upravo u tome da pobija obrazloženje, a u konkretnom slučaju to je nemoguće jer obrazloženje ne postoji.

Jedan od razloga zbog kojih se zabranjuje navedena knjižica jest mišljenje da ona izaziva uznenirenost građana, što sud također nije pokušao ne samo dokazivati nego niti obrazložiti. Provincijalat hercegovačkih franjevaca predlaže da se na okolnost tobožnjeg izazivanja uznenirenosti ovom knjižicom među građanstvom izvrši u cijeloj Hercegovini općenarodni referendum na njihov trošak.

Iz malog usmenog obrazloženja na dan zaključenja rasprave od strane predsjednika vijeća očito je da je on tu uznenirenost osjetio iz dva novinska izreska koja mu je predala optužba. Međutim, prošlo je doba da se nekome vjeruje slijepo, bez pozivanja na dokumentaciju, literaturu ili vjerodostojne svjedočke samo zato što je profesionalni novinar ili političar. Sarajevske Večernje novine od 13. kolovoza o.g. pod naslovom "Hvalospjev ubicama" između ostalog navodi sa sjednice Komisije SSRNBiH za pitanja odnosa s vjerskim zajednicama izlaganje Jure Galića u kome se zamjera dru Gojku Musiću nije između ostalog pohvalio fra Otona Knezovića i fra Leona Petrovića koji su po njemu "veliki narodni sveštenici".

Zanimljivo bi bilo da Jure Galić protumači činjenicu kako su u ratnom metežu 14. veljače 1945. partizani ubili u Mostaru Leona Petrovića, a također i to kako shvaća činjenicu da je Oton Knezović tijekom prošlog rata bio proustaški raspoložen i da je umro u emigraciji.

Kako se kroz neke novine mogu dezinformirati čitatelji dokazuje i ovaj proces. Dok su neki listovi poštено prenijeli korektno napisanu informaciju TANJUGA (zagrebački Vjesnik od 13. kolovoza 1971), dotle su npr. beogradске Večernje vesti od 13. kolovoza o.g. stajalište obrane ovako opisale:

"Odbранa je pokušala da dokaže da je 29 strelnih franjevaca, koji su pomenuti u ovoj brošuri, pomagali okupatoru u borbama za oslobođenje Širokog Brijega. Na taj način svesno je pokušano da se skine optužba i ukloni kompleks uskaške krivice."

U toj vijesti dakle tvrdi se da je obrana pokušala dokazati da su spomenuti franjevci pomagali okupatoru i tu je vijest potpisao splitski dopisnik tih novina Miljenko Vesnić,

osobno godinama poznat branitelju Ivanu Mužiću koji ga nije ni jednog trenutka vido na suđenju. Tako lažno pisanje dokazuje da on nije ni naknadno nakon sudenja pročitao spis. Da je u pitanju povreda najosnovnije etike u međuljudskim odnosima, ne treba ni spominjati, jer je to svakome jasno.

Beogradski list Politika *ekspres* od 13. kolovoza o.g. prenosi TANJUG-ovu vijest u skraćenoj verziji, tako da ne navodi ni stajalište optužbe ni obrane, i to bi trebalo da bude informiranje javnosti.

Beogradsko izdanje Borbe od 13. kolovoza o.g. kao i sarajevske Večernje novine od istog dana objavili su vijest o sudskom procesu u kojoj je navedeno stajalište optužbe, dok uopće nije spomenut ni jedan navod obrane.

Iz ovih malih usporedaba očito je da sud nije smio temeljiti svoje mišljenje o uznenirenosti građana na pisanju takvih i sličnih novina. Politička mudrost bi nalagala za slučaj da se kod nekih građana zaista stvorilo uznenirenje da se prije ovog postupka dobro procijenilo da li će zabrana knjižice izazvati među dijelom hercegovačkog puka, koji je tradicionalno odan franjevcima mnogo veće i politički štetni je uzbudenje. Posebno bi trebalo ispitati da li je na izazivanje eventualne uznenirenosti među ljudima utjecalo, i koli ko pisanje nekih novina, koje su prihvatile kao nesumnjivu istinu navod da su franjevci ubijali partizane umjesto da su pokušale utvrditi činjenično stanje i objasniti stvarni povod franjevačkog stupanja. To bi djelovalo na pravo smirivanje duhova.

Posebno se napominje da iz pregledanih članaka Politike i Oslobođenja nitko ne može doći do zaključka o uznenirenosti građana ni o tome da su franjevci pucali na partizane iz samostana na Širokom Brijegu. Zanimljivo je da se ni sam sud u obrazloženju rješenja ne poziva ni na jedan od ova dva "dokaza" optužbe.

II. Iz nekih navoda samog rješenja dalo bi se zaključiti kako je ono doneseno na temelju opće poznatih dogadaja. Međutim, opće poznato je samo pričanje o tome kako su ti franjevci pucali, ali je nesporno da njihova uloga u tom dogadaju nije nigdje javno objašnjena. Poznato je da su Nijemci i ustaše pucali iz samostana u Širokom Brijegu (+), ali nitko do sada nije izričito potvrdio da su im pomogli i franjevci. Obmana je na tu okolnost ponudila niz dokaza koje je sud odbio, a da to odbijanje uopće nije ni pokušao obrazložiti. Bit ovog sporu je je u tome da optužba mora dokazati i opravdati svoj

(+) Ovdje se radi o lapsusu daktilografa što se potkrao zbog velike vremenske oskudice, tako da podnositelj žalbe nije mogao pregledati konačno oštampalu žalbu. Nikada se nije pucalo iz samog samostana, nego iz drugih zgrada koje su pripadale samostanu a bile silom zaposjednute.

zahtjev o zabrani raspačavanja. Tek ako je neistinita tvrdnja iz sporne knjižice da franjevci nisu tada pucali, a da su zbog te optužbe nastradali, može se potvrditi zabrana širenja same knjižice i s pravom povesti kazneni postupak protiv izdavača i urednika, odnosno dr. Rufina Šilića kao provincijala hercegovačkih franjevaca koji u ime uprave provincije izjavljuje da je to njihovo zajedničko stajalište i da će ga, ako treba, pojedinačno potpisati ostali hercegovački franjevci. Bitno je da optužba u svoj prilog nije sudu ponudila niti jednog očesvidca, niti jedan dokument, a da dvije knjige (Hercegovina u NOB; Beograd 1961, i Novakovo djelo Magnum Crimen, Zagreb 1948) koje su podnesene суду kao jedini i glavni dokazi tuzioca ne sadrže ništa o tome da su franjevci pucali iz samostana u Širokom Brijegu na partizane. Obrana je, iako to nije bila dužna, ponudila суду na utvrđenje te bitne činjenice niz svjedoka, a spremna je predložiti i niz novih koji se sami javljaju. Obrana svjesno ne predlaže svjedočanstvo Lucijana Kordića o tim zbijanjima niti pregled memoara B. Brkića "Za povijest Provincije 1940-1945" u kojima na strani 19 piše da su svi ti franjevci "bili uvjereni antifašisti, koji su živo željeli pobjedu saveznika, pa prema tomu i partizana". Branitelj predlaže da se pregleda knjiga "Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera" koja je tiskana u Zagrebu 1946. u redakciji Jože Horvata i Zdenka Štambuka, a posebno da se pregledaju izvorni izvještaji o osvajanju Širokog Brijega, i to oni koji su slani iz Trećeg motoriziranog diviziona, Artillerijske brigade IV. armije, Štaba teške Artillerijske brigade IV. armije, Osmog korpusa, Štaba XXVI. divizije, Treće dalmatinske brigade, Druge dalmatinske brigade i Štaba Prve tenkovske brigade IV. armije.

Zbog kratkih rokova Zakona o tisku (na pr. poziv za raspravu zakazanu za dan 12. kolovoza o.g. u Splitu uručen je franjevcima u Širokom Brijegu poslije podne 11. kolovoza) navedena dokumentacija nije mogla biti pravovremeno prikupljena, ali će se svi navedeni izvještaji dostaviti судu najkasnije do 5. rujna o.g.

Provincija hercegovačkih franjevaca svojedobno je povela službeni postupak za utvrđenje istine o navedenim franjevcima, ali je svu dokumentaciju koju je o tome prikupio dr. fra Bonicije Rupčić zaplijenila 31. X 1945. nekadašnja OZNA u Mostaru, čiji su organi zabranili svako daljnje prikupljanje materijala, a neke od svjedoka pritvorili. Predlaže se traženje navedene dokumentacije od SUP-a u Mostaru, odnosno pregled izjave dr. Bonicije Rupčića, koju je on potpisao u Mostaru 13. kolovoza o.g.

Predložene dokaze je nužno izvesti, jer ako je istini ta tvrdnja iz knjižice da franjevci sa Širokog Brijega nisu pucali na partizane, a da su zbog takve optužbe stradali, onda je zabrana knjižice u kojoj se iznosi istinit podatak besmislena.

Podaci o materijalnim posljedicama sukoba na Širokom Brijegu lako se mogu provjeriti, ali kod toga je bitno slijedeće:

1) Iza riječi u knjižici "... uništeno je kulturno blago ovog kraja" nalaze se dvije točke, a iza nabranjanja što je uništeno čitaocu je jasno da se pod kulturnim blagom toga kraja ne misli na područje cijelog Širokog Brijega, već isključivo na samostan i gimnaziju u Širokom Brijegu.

2) Tko je počinio nije navedeno, ali pisac, svjestan činjenice da je tada samostan u Širokom Brijegu bio poprište teških borba, nije ni jednom rečenicom izrekao osudu, već je samo izvršio odredene konstatacije.

Obrana je već na sudenju ponudila dokaze da su franjevci iz samostana u Širokom Brijegu bili protiv toga da Nijemci i ustaše ulaze u njihove prostorije, ali su se pred nadmoćnom silom, koja je zauzela samostan i gimnaziju, morali povući. Hercegovački franjevci su poslije rata svojim vjernicima izricali i s oltara osudu takve zloupotrebe njihova samostana od strane Nijemaca i ustaša pa se nije smatralo nužnim to ponavljati u knjižici, u kojoj se ne iznosi povijest, već ljetopis samostana na Širokom Brijegu, i to na svega šest stranica. Iz literature o osvajanju Širokog Brijega dokazano je da su njemačke i ustaške snage bile takve da su zaposjele gotovo svaku kuću u Širokom Brijegu, a jasno je da vlasnici tih kuća nisu bili samo zato što su njihove kuće zauzete, dio protupartizanskih snaga. Kad to nisu bili oni, razumljivo je da to nisu mogli biti ni franjevci. Na okolnost broja nječko-ustaških snaga u Širokom Brijegu 1945. predlaže se pregled knjige Oslobođilački rat, Beograd 1965, II. str. 518-519.

Prema nekim novinskim tvrdnjama izgleda da samo nekolicina franjevaca ne vjeruje u to da njihova hercegovačka subraća nisu pucala, na partizane dok su svi ostali u to uvjereni. To je razlog da se sudu isključivo za upotrebu u ovom postupku prilaže izjava koju je potpisalo u dva dana preko stotinu i deset hercegovačkih franjevaca koji su se tih dana našli kod kuće iz čega jasno proizlazi da je cijelokupna franjevačka zajednica u Hercegovini duboko uvjerenja da njihova navedena subraća nisu pucala. Između svih tih franjevaca posebno je zanimljivo navesti da je tu izjavu potpisao i Zlatko Sivrić, koji je od Predsjednika Republike 1970. odlikovan ordenom bratstva i jedinstva sa srebrenim vijencem zato što je u lipnju 1941. izlažući opasnosti svoj život spasio od ustaškog ubijanja na Širokom Brijegu 73 hercegovačkih Srba, (Sarajevska revija VEN od 26. prosinca 1970). Fra Zlatko Sivrić je uz navedenu izjavu dodao i svoje slijedeće mišljenje:

"Svaki rat, a naročito narodna revolucija kosi i ruši sve pred sobom što stoji na putu. Zato i ovdje u tome ratnom vihoru gore spomenute žrtve pale nevino i nedužno. Zaboravimo

na prošlost - širimo bratstvo i jedinstvo i produbljujmo ga na svim linijama". Fra Zlatko Sivrić potpisao je izjavu soliarnosti u navedenom smislu uz zajedničku napomenu koja glasi:

"Ako za navedeno uvjerjenje i tvrdnju treba netko odgovarati, onda to nisu samo dr. fra Gojko Musa kao odgovorni urednik brošure i dr. fra Rufin Šilić kao provincijal hercegovački franjevaca, nego i svi mi niže potpisani hercegovački franjevci koji se ovim stavljamo na raspolaganje organima vlasti".

Zanimljivo je navesti da ni oni koji osuduju navedeno franjevačko stajalište nisu potpuno uvjereni da su, barem ne svi franjevci koji su tada bili na Širokom Brijegu i koji su tom prilikom svi nastradali, pucali na partizane. Jure Galić, u posebnom što znači i autoriziranom tekstu piše u Oslobodenju od 16. kolovoza o.g. o tome ovako:

"Za mene ovog puta i u ovom kontekstu izlaganja nije najbitnije ko su bili ti nastradali svećenici, da li je medu njima bilo i onih koji su se aktivno borili s puškom u ruci (a zna se i istorijska je činjenica da je dosta bilo i takvih) kao i onih koji su bili navini i sjedili mirno. Velika je istina da naš narod žali svaku žrtvu rata koja je stradaла bilo gdje i bilo kojom prigodom pa i u ovom slučaju ako ih je bilo. Dozvoliti je pretpostavku, a i zna se da je bilo pojedinačnih slučajeva samovolje, jer je naša revolucija imala toliku širinu da je u sebi upijala različite snage koje bile voljne da se svrstaju u njene redove". Neki od tih franjevaca bili su tada starci. Fra Marko Barbarić imao je tada 80 godina i bio je tako težak bolesnik da ni žlicu nije mogao u ruci držati od slabosti. Fra Krešo Pandžić, jedan od tih franjevaca dok je tijekom rata bio provincijal isključio je fra Rafaela Medića iz franjevačkog reda zbog njegova vezivanja uz ustaški pokret. Kad bi se dokazalo da su franjevi zaista pucali, što nisu, a da samo jedan od njih nije pravednost zahtijeva da se i toga jednoga moralno rehabilitira. Ta dužnost je veća kad se radi o tolikom broju. Jure Galić u navedenom izlaganju spominje i neke franjevce koji su za vrijeme rata služili okupatoru. Kad već on ili bilo drugi spominje tu činjenicu, iako ona u ovaj točno određen stupak ne spada, onda je potrebno naglasiti da su svi ti pojedinci u odnosu na ukupni broj članova franjevačkog reda u nas samo iznimni slučajevi, u koje ne spada ni jedan od navedenih 29 franjevaca, kao i to da su mnogi od franjevaca dobil kako od naroda tako i od organa vlasti pohvale za svoje poslovno držanje u ratu.

Beogradske Večernje novosti, poznate po napadajima koje su doživjele od strane napredne hrvatske političke i kulturne javnosti zbog svoga pristranog pisanja, započele su 16. kolovoza o.g. s detaljnijim pisanjem iz broja u broj o fra-

njevcima sa Širokog Brijega. Ničije, a pogotovo ne njihovo pisanje ne može čovjeka s logikom uvjeriti dok pisanje nije potkrijepljeno iskazima svjedoka očevidaca, kojima su činjenice poznate iz neposrednog osobnog zapažanja i dok objektivno ne iznesu i svjedočanstva svjedoka obrane tako da čitalac može bez sugestija sam slobodno zaključivati. U broju tih novina od 17. kolovoza piše i ovo:

"Franjevci se pred sudom nisu ustezali da kažu da su ovom knjižicom, koja je za kratko vreme podeljena vernicima, svesno hteli da skinu teške optužbe da su za vreme rata sarađivali sa okupatorom i domaćim izdajnicima. Predstavnik samostana je izjavio da franjevci nikad nisu pucali na partizane i da se to pomoću dokumenata može dokazati."

Na raspravi 12. kolovoza o.g. punomeđnik izdavača izjavio je ovo:

"Iza tvrdnje o uništenju imovinskih dobara i navodu da 29 franjevaca su nevini, odnosno da nisu pucali na partizane i da nisu s oružjem u ruci i na drugi način za vrijeme drugog svjetskog rata služili okupatoru u podjarnljivanju hrvatskog i drugih naših naroda, u potpunosti stoji i sada ne samo izdavač knjižice i odgovorni urednik, već i provincijalat hercegovačkih franjevaca u Mostaru, što znači da je to službeno stajalište cijele provincije hercegovačkih franjevaca... Danas uprava hercegovačkih franjevaca hoće svjesno da s ovakvim pisanjem skune optužbu koja nikada nije bila dokazana, odnosno kompleks ustaške krivnje koji bi iz toga mogao kod nekih od tih nastati, jer ta uprava smatra sebe sastavnim dijelom hrvatskog naroda, koji se ni kroz njihov dio ne može okrivljavati za ono što nije kriv."

Iz posljednjeg citata je očito da se sve tvrdnje franjevaca dane na raspravi u Splitu odnose isključivo na slučaj njihove subraće iz Širokog Brijega, a ne na sve franjevce i na cijelo ratno razdoblje. Ipak, zbog takvog pisanja provincijalat hercegovačkih franjevaca kategorički izjavljuje da tijekom drugog svjetskog rata više nego golema većina hercegovačkih franjevaca nije služila okupatoru.

Uredništvo Večernjih novosti i sličnih listova mnogo bi korektnije postupilo ~~da~~ taj prostor u svom listu prvenstveno posvetilo osudama stvarnog nacionalističkog izživljavanja u vlastitoj sredini, odnosno da o tome povede više računa u buduće. Prazna novinska galama sama po sebi nije nikakav argument, a pogotovo ne dokaz istine.

III. Kad je govor o današnjem iznošenju toga detalja iz franjevačke prošlosti i s obzirom na to da iza temeljnih teza knjižice stoji Provincijalat hercegovačkih franjevaca, odnosno franjevci bitno je istaknuti da se to ne radi u smislu stvaranja i širenja mržnje ni prema kome. U svezi s tim prije izbijanja ovog spora u službenom glasilu Provincije hercego-

vačkih franjevaca "Mir i Dobre" br. 5/1971 str. 203 nedvo=
smisleno je zauzeto slijedeće načelno stajalište:

"Mi znamo da su bili nevini, ali znamo i da su svakoga,
pa i one, koji su ih u smrt vodili, čekali kao braća, do=
čekali kao braća, volili kao braća i za njih molili kao braća.
I kad bi njihove kosti danas progovorile, rekli bi nam samo
jedno: ako želite biti slični nama, onda ne mislite ni na
kakvu mržnju, nego mislite na ljubav i praštanje. Tko želi
Gospino svetište čuvati, taj ne smije ni za što drugo znati
osim za ljubav, i to pravu bratsku ljubav!"

Franjevcima su rodoljubi svi borci za slobodu u po=
vijesti bilo kojeg naroda, uključujući u to i partizane. Po=
jam hrvatstva koji izključuje iz svoje prošlosti partizane
obično je strančarstvo. Franjevcima je također jasno da se u
ratu lako može pogriješiti i zato nisu nikad ni pomislili na
vršenje istrage o nečijoj krivici u ovom slučaju. Oni samo
hoće utvrditi da njihova subraća sa Širokog Brijega nisu pu=
cala na partizane i da su u tom smislu nevini.

Postavlja se pitanje: koji je smisao današnjeg izno=
šenja toga slučaja?

U prvom redu načelno se ističe da uloga franjevaca u
operacijama za osvajanje samostana i gimnazije na Širokom
Brijegu nije nikakva zabranjena tema, odnosno da je ona otvo=
rena za povijesno i svako drugo istraživanje. Istina je u
znanosti samo ono što se dokaze, a ne ono što netko tvrdi.
Ovaj povijesni detalj nije se smio istraživati u doba unita=
rističkog razdoblja, u kojem je razdoblju onaj koji se samo
deklarirao Hrvatom bio tretiran kao ustaša. Hercegovački fra=
njevci, koji su kroz više stoljeća ropstva pod Turcima očuva=
li od propasti hrvatstvo u Bosni i Hercegovini a koji su danas
dio hrvatske inteligencije, ne mogu dopustiti da se njihov
jedinствeni ugled u puku i javnosti uopće, ruši nedokazanom
pričom o tome kako su njihova sutraća pri završetku drugog
svjetskog rata ubijala iz samostana, dok oni znaju da ti
franjevci nisu ni metka ispalili.

Provincijalat hercegovačkih franjevaca svjesno hoće
(u ovom ili bilo kojem drugom postupku) u današnjoj eri demo=
kratizacije našeg društva skinuti već treće desetljeće posto=
jeću moru tobožnje krivice sa svoje subraće, odnosno sebe.
Drugi postupak rehabilitacije nije moguć jer ti franjevci
nisu bili sudeni pred sudom. Za slučaj da bi se u postupku
utvrdilo da je bilo koji od tih franjevaca pucao, provinci=
jalat hercegovačkih franjevaca prvi će ustati s oštrom javnom
osudom takvog čina.

Zbog navedenih razloga ovaj postupak o kome će naša
javnost biti pravilno obaviještena, ne može se rješavati na
brzinu, kako je to učinio splitski sud prvog stupnja. Ovaj
proces ima svoju jasno uočljivu povijesnu dimenziju koja za=

htijeva da mu se skrajnje ozbiljno i detaljno pristupi, pa se predlaže ukinanje pobijanog rješenja i provođenje novog postupka, u kome će se utvrditi sve potrebne činjenice.

Split, 17. kolovoza 1971.

VRHOVNI SUD HRVATSKE

uvažava utok Franjevačkog samostana Široki Brijeg

"Vrhovni sud Hrvatske u Zagrebu u vijeću sastavljenom od predsjednika Vrhovnog suda Dr Dražena Sesardića kao predsjednika vijeća, te sudaca Vrhovnog suda Dr Žarka Vimpulšeka i Dr Mladena Grubiše, kao članova vijeća, i stručnog suradnika Milene Drakulić, kao zapisničara, u predmetu zabrane raspačavanja brošure "Široki Brijeg" u izdanju Franjevačkog samostana u Lištici rješavajući žalbu Franjevačkog samostana u Lištici izjavljenu protiv rješenja Okružnog suda u Splitu od 12. kolovoza 1971. Kr 47/71 u sjednici održanoj 25. kolovoza 1971.

r i j e š i o j e :

Uvažava se žalba Franjevačkog samostana u Lištici, prvostepeno se rješenje Okružnog suda u Splitu od 12. kolovoza 1971. Kr 47/71 preinačuje, te se odbija prijedlog okružnog javnog tužioca Split za izricanje zabrane raspačavanja brošure pod naslovom "Široki Brijeg" u izdanju Franjevačkog samostana u Lištici.

Rješenje okružnog javnog tužioca Split od 7. kolovoza 1971. broj UT 42/71 o privremenoj zabrani navedene brošure - poništava se.

Predmeti privremeno oduzeti na osnovu tog rješenja vratit će se izdavaču odnosno onome od koga su oduzeti.

O b r a z l o ž e n j e

(...) Žalba izdavača osnovana je.

Nakon što je razmotrio prvostepenu odluku, žalbu i sve spise predmeta, a posebno inkriminirani tekst u brošuri "Široki Brijeg", Vrhovni sud Hrvatske nije mogao doći do uverenja da je objavlјivanjem navedenog napisa učinjeno krivično djelo neprijateljske propagande iz člana 118 KZ, Jer, iz teksta tog napisa ne proizlazi da se tim napisom "poziva ili potiče na nasilnu ili protivustavnu promjenu društvenog uređenja, na svrgavanje predstavničkih tijela ili njihovih političko-izvršnih organa, na razbijanje bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije ili na nacionalnu neravnopravnost ili na otpor prema odlukama predstavničkih tijela ili njihovih političko-izvršnih organa, koje su od značaja za zaštitu i razvitak socijalističkih društvenih odnosa, sigurnost ili obranu zemlje ili da zlonamjerno i neistinito prikazuje društveno-političke

prilike u zemlji". Ni javno tužilaštvo u svom rješenju o pri-vremenoj zabrani, a niti prvostepeni sud u svojim razlozima, uopće ne ukazuju na razloge na kojima bi se moglo zasnovati stanovište da su u ovom slučaju ostvareni elementi krivičnog djela neprijateljske propagande i koji su to elementi, pa o-vaj sud ne može prihvati kao osnovano da postoji razlog za zabranu brošure "Široki Brijeg" na osnovi iz člana 52. st. 1. toč. 1. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija.

Ovaj sud nije mogao doći ni do čvrstog uvjerenja da stoe razlozi iz člana 52. st. 1. toč. 2. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija, tj. da se u inkriminiranoj bro-šuri "iznose ili pronose lažne, izopačene ili alarmantne vi-jesti ili tvrdnje koje izazivaju uznenirenost gradana ili ugrožavaju javni red ili mir".

Nesporna je činjenica da je u samostanu Široki Brijeg, pored više franjevaca, bila smještena i naoružana neprijatelj-ska formacija. Nesporno je da je Jugoslavenska armija počet-kom 1945. godine vodila žestoke borbe za oslobođenje Lištice te da je tom prilikom izgubio živote i veći broj franjevaca, koji su bili u samostanu. Kako je došlo do toga da se samos-tan pretvorio u oružano uporište neprijatelja i da svi fra-njevci ostanu da žive u njemu i kad je već bilo očigledno da se oko uporišta voditi ogorčena borba, kakva je u tom bila uloga uprave samostana i samih franjevaca, kakvo je držanje u toku borbe imao svaki pojedini od izginulih franjevaca i konačno pod kakvim je okolnostima svaki pojedini izgubio ži-vot? Nije stvar suda da u ovom postupku, u kome se radi o za-brani raspačavanja štampane stvari, ispituje sve ove brojne i složene činjenice i okolnosti koje su dio povijesti vojnih operacija Jugoslavenske armije za oslobođenje toga kraja.

S obzirom na sva ova pitanja i okolnosti navodi u in-kriminiranoj brošuri da su franjevci nevino izginuli, pred-stavljaju samo mišljenje pisca brošure koju izdaje franjevač-ki samostan u Lištici, pa je razumljiv i njegov interes da tako prikaže okolnosti pod kojima su izginuli njegovi redov-nici. Međutim samo iznošenje takvog osobnog mišljenja pisca ne može se bez daljnjega označiti kao iznošenje tvrdnji koje izazivaju uznenirenost gradana. Po ocjeni ovog suda mišljenje je naime iznijeto na način koji ne može dovesti do uzneniren-o-sti gradana, a to tim više što u javnosti postoji i mišljenje, od kojeg polazi i javni tužilac i prvostepeni sud, a prema ko-jem su franjevci iz samostana "Široki brije" s oružjem u ru-ci poginuli u borbi protiv jedinica Jugoslavenske armije. Gra-danstvo je prema tome upoznato i sa suprotnim prikazima i mišljenjima o ulozi tih franjevaca u odnosnim dogadjajima.

Ni dio gore navedenog teksta u kome se govori o štet-a ma na kulturnom blagu i materijalnim dobrima samostana učinje-nim od direktno ne spomenutih štetnika, ne može po mišljenju ovog suda, da izazove uznenirenost gradana i da bude osnov za

zabranu brošure. Jer, notorna je stvar da je nastupanje štete neizbjegno na mjestima na kojima su se vodile tako oštре borbe i sa takvim snagama kao što je borba oko samostana "Široki brijeg", a to tim više što su u samostanu bili stacionirani pripadnici neprijateljskih oružanih formacija koji su, kao i na brojnim drugim mjestima u toku rata, pljačkali i pustošili, posebno kad su pod pritiskom jedinica Narodne oslobodilačke vojske Jugoslavije bili prisiljeni da napuste svoje boravište.

Budući da prema tome nije ostvaren ni jedan osnov iz člana 52. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija, to je valjalo odbiti prijedlog javnog tužioca Split za izricanje zabrane, te je u tom smislu preinačeno prvo stopeno rješenje Okružnog suda u Splitu, i poništeno rješenje javnog tužioca o privremenoj zabrani brošure "Široki brijeg".

Naredba za vraćanje privremeno zaplijenjenih predmeta, primjeraka dolične brošure osniva se na propisu člana 62. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija."

Zagreb, 25. kolovoza 1971.

ZAPISNIČAR:
Milena Drakulić v.r.

M.P.

PREDSJEDNIK VIJEĆA:
Dr Dražen Sesardić vr.

REPUBLIČKI JAVNI TUŽILAC
SAVEZNI JAVNI TUŽILAC

zahtijevaju od Vrhovnog suda Jugoslavije
zaštitu zakonitosti

Odmah nakon objavljuvanja u tisku rješenja Vrhovnog suda Hrvatske o skidanju zabrane raspačavanja brošure 'Široki Brijeg' iz dnevnog tiska smo saznali da je Javno tužilaštvo Bosne i Hercegovine "odlučilo da pokrene inicijativu da se protiv presude Vrhovnog suda Hrvatske, kojom je dozvoljeno rasturanje ove publikacije, podigne zahtjev za zaštitu zakonitosti od strane Saveznog javnog tužilaštva kod Vrhovnog suda Jugoslavije koji treba da utvrđi da je odlukom Vrhovnog suda Hrvatske povrijeden Zakon" ("Oslobodenje" od 14. IX 1971, str. 1).

I doista "protiv pravomoćnog rješenja Vrhovnog suda Hrvatske KZ-1316/71. od 25. kolovoza 1971. savezni javni tužilac je podigao zahtjev za zaštitu zakonitosti KTZ-851/71 od 6. listopada 1971. sa prijedlogom da Vrhovni sud Jugoslavije, na osnovi člana 389. stav 1. Zakonika o krivičnom postupku, done se presudu kojom će preinačiti navedeno rješenje i zabraniti raspačavanje publikacije "Široki Brijeg", pošto se njom iznose i pronose lažne i izopačene vijesti i tvrdnje kojima se i=

zaziva uznemirenost građana, pa stoga stoji zakonska osnova za zabranu iz člana 52. stav 1. tač. 2. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija"(tako stoji u presudi Vrhovnog suda Jugoslavije KZ-33/71 od 15. X 1971).

U isto vrijeme iz dnevnog tiska smo saznali da je Javno tužilaštvo Bosne i Hercegovine donijelo "rješenje kojim se na teritoriji ove Republike zabranjuje rasturanje posmenute publikacije. Rješenje je na snazi do konačne odluke Saveznog javnog tužilaštva, odnosno Vrhovnog suda Jugoslavije.

Ovo rješenje će, kako se navodi, odmah izvršiti organi unutrašnjih poslova u SRBiH. U obrazloženju Rješenje koje je potpisao javni tužilac SRBiH, Ljubo Kovačević, kaže se:

Pošto je Republičko javno tužilaštvo pribavilo pomenutu publikaciju i upoznao se sa njenim sadržajem, našlo je da se ovom publikacijom vrše krivična djela protiv naroda i države iz čl. 118, stav 1. Krivičnog zakonika i iznose lažne, izopačene i alarmantne vijesti kojima se izaziva uznemirenje građana i remeti javni red i mir iz čl. 292-a Krivičnog zakonika. Tako se u publikaciji u pozitivnom svjetlu prikazuju ličica koja su ne samo propagandom već i oružjem u ruci u toku oslobodilačkog rata služila okupatoru na podjarmljivanju naših naroda i narodnosti.

Jednaku ocjenu ove publikacije i njenog sadržaja da li su i nadležni organi na počrnučju gdje je ona štampana i pu blikovana - Okružno javno tužilaštvo Split i Okružni sud u Splitu koji su istu publikaciju na prijedlog Okružnog tužilaštva i zabranili.

Javno tužilaštvo Bosne i Hercegovine ustanovilo je, takođe, da se navedena publikacija rastura na teritoriji naše Republike, a naročito na nekim područjima Hercegovine, te da je zbog istaknutog sadržaja izazvala veliko ogorčenje naroda i masovne proteste koji ne prestaju." ("Oslobodenje" od 14. IX 1971, str. 1).

Rješenje Republičkog javnog tužioca BiH citiramo iz novina jer do danas izdavač knjižice "Široki Brijeg" nije dobio to rješenje! Svakako je zanimljivo primijetiti da se u dijelu tog rješenja što ga citiraju novine ne navodi zakon na temelju kojega je ono doneseno. Postavlja se pitanje same zakonitosti tog rješenja. Tako pitanje je postavljeno čak i u dijelu tiska (vidi "Glas Koncila" od 3. X 1971, str. 16, u napisu "Široki Brijeg" i "Hrvatski Tjednik" od 22. X 1971, str. 24, rubrika "Karte na stol", pitanje "Republičkom javnom tužiocu SR BiH").

Mjesto odgovora na pitanje zakonitosti rješenja republičkog tužioca BiH o zabrani raspačavanja publikacije "Široki Brijeg" u BiH, prenosimo jedno objašnjenje Saveznog tužilaštva:

"BEOGRAD, 14. listopada (Tanjug) - Iz Saveznog javnog tužilaštva Tanjug je u četvrtak primio slijedeće objašnjenje:

'U povodu informacije Tanjuga, objavljene 14. listopada 1971. godine u nekim dnevnim listovima o podizanju zahtjeva zaštite zakonitosti protiv presude Vrhovnog suda Hrvatske u vezi publikacije "Široki Brijeg", a koja informacija nije potekla iz Saveznog javnog tužilaštva, molimo vas da u cilju pravilnog obavljanja javnosti objavite slijedeće:

Savezno javno tužilaštvo je 6. X 1971. godine podiglo zahtjev za zaštitu zakonitosti protiv rješenja, a ne presude Vrhovnog suda Hrvatske, kojim se preinačuje rješenje Okružnog suda u Splitu o izricanju zabrane raspačavanja publikacije "Široki Brijeg".

Istodobno Savezno javno tužilaštvo je na osnovu čl. 15. st. 2. Zakona o javnom tužilaštvu, dopisom KTZ. br. 851/71. od 6. X 1971. godine, predložilo Okružnom суду u Splitu da odgodi izvršenje navedenog rješenja Vrhovnog suda Hrvatske do odluke Vrhovnog suda Jugoslavije.

U svom zahtjevu za zaštitu zakonitosti Savezno javno tužilaštvo se nije upuštalo u ocjenu ispravnosti rješenja Javnog tužilaštva SR Bosne i Hercegovine, kojim je zabranjeno raspačavanje publikacije "Široki Brijeg" na području SR BiH, pa je prema tome netočno saopćenje Tanjuga da je Savezno javno tužilaštvo, podižući zahtjev za zaštitu zakonitosti "našlo da je rješenje sarajevskog tužilaštva ispravno".

Napomena redakcije Tanjuga: Objavljajući u cijelini objašnjenje Saveznog javnog tužilaštva, redakcija Tanjuga izražava žaljenje zbog pogrešne interpretacije zahtjeva tužilaštva do koje je došlo greškom izvjestioca. U ređakciji je pokrenut postupak za utvrđivanje odgovornosti." ("Vjesnik" od 16. X 1971., str. 3).

Pravomoćno rješenje Vrhovnog suda Hrvatske nije nikada bilo izvršeno ni na području SR Hrvatske. Stanica javne sigurnosti u Metkoviću, koja je zaplijenila oko pet tisuća primjeraka knjižice "Široki Brijeg" iz tiskare "Biokovo" u Metkoviću u kojoj je knjižica tiskana, i pored ponovljenog zahtjeva od strane direktora tiskare koji je predočio i kopiju rješenja Vrhovnog suda Hrvatske kojim se nalaže vraćanje oduzetih primjeraka knjižice, oduzete primjerke nikada nije vratila iako je rješenje Vrhovnog suda Hrvatske bilo pravomoćno više od mjesec i po dana!

Mogao bi netko primjetiti da je sitničavo o tome govoriti danas kada je već na snazi rješenje o konačnoj zabrani knjižice "Široki Brijeg". Međutim nije svejedno što je na protuzakonit način onemogućeno izvršenje pravomoćnog rješenja Vrhovnog suda suverene SR Hrvatske, čime je širokobriješkom mostanu i svetištu nanesena nepravda i znatna materijalna šteta!

PROVINCIJALAT HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA

dva podneska Saveznom javnom tužilaštvu

I

"Iz sarajevskog lista "Oslobodenje" od 14. rujna o.g. upoznati smo da je Republičko javno tužilaštvo BiH zabranilo rasturanje knjižice "Široki Brijeg" i da je "...odlučilo da pokrene inicijativu da se protiv presude Vrhovnog suda Hrvatske, kojom je dozvoljeno rasturanje ove publikacije, podigne zahtjev za zaštitu zakonitosti od strane Saveznog javnog tužilaštva kod Vrhovnog suda Jugoslavije koji treba da utvrdi da je odlukom Vrhovnog suda Hrvatske povrijeden Zakon".

U svezi s ovakvim stajalištem Republičkog tužilaštva SR BiH dostavljamo Vam 26 stranica prepisa izvorne ratne dokumentacije, te 15 stranica naslova ratnih izvještaja i naponmenu Andrije Nikića. Sva se navedena dokumentacija odnosi na završne borbe za Široki Brijeg u Hercegovini i sva se nalazi sačuvana u Vojno-istorijskom institutu u Beogradu. Predlaže se da se na trošak Uprave hercegovačkih franjevaca zatraži kompletan dokumentacija u fotokopijama ili kseroksiiranu. Iz ove sigurno kompletno očuvane dokumentacije koja se odnosi na Široki Brijeg jasno proizlazi da nikakva zamjerka nije učinjena na račun franjevaca, a da su oni pucali to bi se u tim dokumentima sigurno više puta zabilježilo. U tekstu navedene knjižice nema ni riječi osude nekih boraca, koji su najvjerojatnije iz uvjerenja da su franjevci pucali zajedno s ustашama i Nijemcima reagirali na već poznati način. Upravi hercegovačkih franjevaca isključivi cilj je javna rehabilitacija navedene subraće. Ako se to ne smije značilo bi da je za branjeno isticanje ili dokazivanje bilo čije nevinosti u bilo kojem postupku, a posebno činjenice da nitko od navedenih franjevaca nije suradivao s okupatorom. Iz iskaza nekih svjedoka i teksta nekih dokumenata moglo bi se čak zaključiti da se iz samostana (zgrade) uopće nije pucalo. Ali upravo zato da ovaj predmet ne poprimi dimenzije koje ni uprava franjevaca u Hercegovini ne želi na tome se dosad nije insistiralo.

Franjevci ostaju pri tome da je njima slobodno kao svim drugim ljudima naše zemlje iznositi istinu, odnosno oni se slažu s tim da se knjižica zabrani pod uvjetom da im se u postupku te zabrane pred sudom dokaže da su tvrdili laži odnosno da su njihova subraća pucala na partizane. Upravo taj moment pojedinci koji samovoljno alarmiraju javnost prešućuju, svjesni i sami da za to nema nikakvih dokaza, valjda misleći da će im narod u to tvrdenje slijepo vjerovati. Karakteristično je da je u dnevnom tisku objavljeno više prosvjeda protiv knjižice od nekadašnjih očevidaca borbi za Široki Brijeg, ali

ni jedan od njih nije se usudio ni dotaknuti navod da mu je poznato iz osobnog zapažanja kako je neki od franjevaca pučao, dok su franjevci na protivnu okolnost ponudili niz svjedočaka. Sve to je razlog da se inicijatori cijelog ovog postupka pozivaju na tobožnju uznemirenost u narodu kao svoj jedini argument. Pod pretpostavkom da ta uznemirenost u narodu zasada postoji utvrđivanje istine na okolnost da nisu navedeni franjevci pucali potpuno če smiriti sve duhove, koji dezinformirani tako istupaju. Međutim, hercegovački franjevci koji su svakodnevno u neposrednom dodiru s narodom kategorički tvrde da nikakvog uznemirenja nema. Kao dokaz tog uznemirenja može se jedino uzeti pisanje nekih novina poput "Oslobodenja" ili prosvjedi uprava nekih foruma, odnosno izjave pojedinaca. Jasno je da to ne može biti ni dokaz ni odraz stvarnog narodnog raspoloženja. Nakon zabrane knjižice oko samostana na Širokom Brijegu za dan 15. VIII o.g. skupilo se preko trideset tisuća osoba i s najvećim oduševljenjem prihvatiло izlaganje provincijala Rufina Šilića. Očito je da golema nazočnost naroda nakon zabrane knjižice neusporedivo više svjedoči o stvarnom raspoloženju toga naroda nego pisanje "Oslobodenja".

Nitko se ne pita kako će taj narod reagirati na samu pomisao, odnosno pokušaj da se mijenja odluka najviše pravosudne instance SR Hrvatske. Fantastično kao u priči doimljeno otvoreno izražavanje sumnji preko novina u objektivnosti Vrhovnog suda Hrvatske u Zagrebu kad je hrvatskoj javnosti i javnosti širom SFRJ poznato da je upravo taj sud prošlih mjeseci ukinuo zabranu broja "Večernjih novosti", koji je Okružni sud u Zagrebu shvatio kao izrugivanje povijesnog Hrvatskog grba i da je taj isti sud zabranio glasilo Matice hrvatske "Hrvatski tjednik" iako po mišljenju Okružnog suda u Zagrebu nije bilo razloga za zabranu. Kako će se sve ovo rezultirati na odnose između crkve i države u to za sada ne ćemo ulaziti. U svakom slučaju mijenjanje jedne pravomoćne sudske odluke vuče sa sobom u konkretnom slučaju niz za sada teško sagledivih posljedica. Postavlja se pitanje ima li smisla to riskirati?"

II

"I. U svezi s pisanjem "Borbe" od 19. rujna o.g. izjavljujemo:

a) S navedenjem izjava očevidaca borbi za Široki Brijeg i dokumentacije mi se načelno slažemo i to predlažemo od početka. U tom smislu nama savršeno odgovaraju i navodi iz "Borbina" članka jer nitko od tih očevidaca i ni jedan od tih dokumenata ne potvrđuje tvrdnju optužbe da su franjevci pučili na partizane.

b) Navod da je već jednom u ovom predmetu izrečena presuda i da je na sudenju 1946. dokazano da se nije radilo o kakvim nevinim žrtvama, apsolutno je izmišljen jer se sud na

sudenu Stepincu, Šaliću i družini bavio sasvim drugim materijalom i ni u kakvo dokazivanje oko Širokog Brijega nije se upustio. Taj predmet je trenutno dodirnut u riječima optuženih i tužioca. Kad je već riječ o tome ističemo da člankopisac nije htio navesti da je u tom procesu predsjednik vijeća bio dr. Žarko Vimpulšek, koji je u predmetu ove zabrane bio član vijeća koje je donijelo oslobadajuću odluku. Taj sudac bi se sigurno sjetio da je nešto bilo dokazano u vezi s franjevcima na tom procesu iz 1946. ili barem da je bilo dokazivano. Nevjerojatno je da dio dnevnog tiska izražava sumnju u objektivnost najvišeg pravosudnog organa jedne republike i to u odnosu na vijeće koje je zabranilo Hrvatski tjednik i u odnosu na člana koji je predsjedavao procesu protiv Stepinca i družine, a na koji se proces pozivlje "Borba".

c) Prema "Borbi" su franjevci krivi i zato što su neki istaknuti ustaše pohadali gimnaziju na Širokom Brijegu. S obzirom da taj navod nema nikakve veze s ovim slučajem očito je da se htjelo stvoriti kod javnosti još veću antipatiju prema hercegovačkim franjevcima. Međutim, to nije nikakva logika, jer bi to značilo da treba osuditi sve škole koje su nekada kao djeca i mladići pohadali neki ustaše. Kad je već to navela, "Borba" je bila dužna iznijeti i činjenicu da su mnogi poznati komunisti također bili školovani na Širokom Brijegu...

d) I ostali navodi "Borbe" su neozbiljni. Tako se tvrdi da je žalbu napisao Ivan Mužović na 34 stranice i da ju je potpisalo 27 fratara. Činjenica je da je žalbu napisao odvjetnik Ivan Mužić na 12 stranica, a da ni jedan franjevac nije potpisao žalbu. Poseban podnesak kojim se izjavljuje sučeljnost s navodima knjižici potpisalo je preko 110 franjevaca.

II. U svezi s pisanjem NIN-a od istog datuma izjavljujemo:

a) U pogledu istih ili sličnih navoda Vlade Miletića s pisanjem u "Borbi" ostajemo kod prednjih navoda.

b) Pozivanje na Viktora Novaka nema posebnog smisla, jer je splitski Okružni sud odbio pregled knjige Magnum crimen za koju je poznato iz kojih je pobuda pisana i u koje doba.

c) Izvještaj dopisnika TANJUG-a iz "Politike" od 16. II 1945. i "Borbe" od 6. III 1945. ne temelji se na istini. Dopisnik tvrdi da se medu poginulima u samostanu i crkvi našlo i ustaša franjevaca, koji su se borili u mantijama na strani ustaša i Nijemaca. Ne samo da nije pucao ni jedan franjevac nego ni jedan nije naden medu poginulima ni u samostanu ni u crkvi, već su izvedeni i nastradali u protuavionskom sklo ništu nedaleko od samostana nakon potpunog završetka borbi. Dopisnik dalje tvrdi, da su šestorica franjevaca pronadjeni me-

du piginulima na položaju kod Knez Polje. Istina je naprotiv, da je šest franjevaca odvedeno iz župskog stana Mostarski Gradac prema brdu Gostuša i nakon jednog kilometra puta nastradali. U tom istom izvještaju se tvrdi, da su neki franjevci nadeni među piginulima u bunkerima i da je u samostanu pronadena dokumentacija koja dokazuje da su suradivali s ustašama i Nijemcima. Ni jedan jedini franjevac nije pronađen mrtav u protuavionskom skloništu koje se nalazi tridesetak metara daleko od samostana, a koje izvještaj zove ne bunkerom nego bunkerima, što je također dokaz koliko su mu slabo poznavati najobičniji činjenični podaci. Kod ocjene ovog izvještaja koji je napisan za najširu javnost osam, odnosno tridesetak dana nakon borbi za Široki Brijeg kad se pročulo da su navedeni franjevci nastradali, bitno je da ga ne potvrduje ni jedan sačuvani dokument. Njegova intencija je uvjeriti javnost da su se franjevci borili i u borbama piginuli, dok se iz sačuvane dokumentacije datirane za vrijeme samih borbi i neposredno nakon njih to apsolutno ne može potvrditi. Iz izjava preživjelih očevidaca koje obrana predlaže može se zaključiti jedino to da se ni jedan od franjevaca nije bio s ustašama i Nijemcima, da nije ni jedan u borbi poginuo i da ni jedan nije naden mrtav već da su svi zarobljeni kad su borbe u potpunosti završene i nakon toga nastradali. U cijelom ovom predmetu bitno je utvrditi materijalnu istinu i ako je ona drugčija od onoga što tvrde izdavači sporne knjizice moguće je donijeti zabranu. Međutim, novinari o svemu pišu, ali u utvrđivanje materijalne istine nitko se ne pokušava uplesti.

"NIN je poznat po tome što godinama iz broja u broj posvećuje zbivanjima u Hrvatskoj, kao i problematičke crkve veliki prostor (dok na primjer VUS neusporedivo manje piše o dogadjajima u drugim republikama), pa je bilo za očekivati da će redakcija predhodno ili naknadno ustupiti stupce svoga lista i nama da se čuje u široj javnosti i naše mišljenje na način kako ga mi predstavljamo. Dručije postupanje ne potvrđuje dobromanjernost, odnosno objektivnost između ostalog i toga lista."

VRHOVNI SUD JUGOSLAVIJE

zabranjuje knjižicu "Široki Brijeg"

Presudu Vrhovnog suda Jugoslavije, donesenu 15. listopada 1971., citiramo iz "Oslobodenja" koje ju je prenijelo u cijelosti u izdanju od 27. listopada 1971. na str. 5, jer izdavač do današnjega dana tu presudu nije dobio (do 5. studenoga o.g.)!

U IME NARODA!

Vrhovni sud Jugoslavije u Vijeću sastavljenom od suda dr. Božidara Krausa, kao predsjednika Vijeća, Benjanina Murušića, Jove Crnogorčevića, Hakije Kozarčanina i Dušana Simića kao članova Vijeća, sa stručnim suradnikom suda mr. Milićem Zdravićem, kao zapisničarom, u predmetu zabrane raspačavanja brošure "Široki Brijeg" u izdanju Franjevačkog samostana u Lištici, odlučujući o zahtjevu za zaštitu zakonitosti Saveznog javnog tužioca KTZ-851/71 od 6. listopada 1971. godine protiv rješenja Vrhovnog suda Hrvatske KZZ-1316/71 od 25. kolovoza 1971., u sjednici Vijeća održanoj 15. listopada 1971. donio je:

p r e s u d u

Uvažava se zahtjev za zaštitu zakonitosti.

Preinačuje se rješenje Vrhovnog suda Hrvatske KZZ-1316/71 od 25. kolovoza 1971. tako što se odbija kao neosnovana žalba Franjevačkog samostana u Lištici protiv rješenja Okružnog suda u Splitu KR-47/71 od 12. kolovoza 1971. i ovo rješenje potvrduje:

o b r a z l o ž e n j e

(...) Vrhovni sud Jugoslavije je razmotrio predmet i utvrdio da je zahtjev za zaštitu zakonitosti osnovan iz slijedećih razloga:

(...) Početkom 1945. godine bila je u toku ofanziva Narodnooslobodilačke vojske sa ciljem oslobođenja Hercegovine. Samostan u mjestu koje se onda zvalo Široki Brijeg, danas Lištica, bio je pretvoren u snažno vojno utvrđenje Nijemaca i ustaša. Jedinice Narodnooslobodilačke vojske nakon teških borbi uspjele su osvojiti neprijateljsko uporište u samostanu i tom prilikom izgubio je život i izvjestan broj franjevaca koji su se zajedno sa neprijateljskim snagama nalazili u samostanu. Sve ovo konstatirano je i u rješenju Vrhovnog suda Hrvatske.

U vezi s tim konkretnije se može navesti da su na području Širokog Brijega bile smještene jedinice njemačke 369. legionarske divizije (tzv. Vražja divizija), 9. ustaškog zdruga i Ustaške crne legije, da je u odbrambenom sistemu koji je

neprijatelj izgradio na tom prostoru jedno od najjače utvrđenih uporišta bio upravo samostan sa gimnazijom, te da su u općem napadu koji su snage Narodnooslobodilačke vojske izvršile na tom sektoru 7. veljače 1945. Koncentracijom artiljerijske i pješadijske vatre, uz pomoć tenkova, jedinice 26. udarne divizije Osmog korpusa NOVJ na juriš su osvojile samostan i gimnaziju (operativni izvještaji jedinica NOVJ iz veljače 1945. objavljeni u "Zborniku dokumenta" i podataka iz narodnooslobodilačkog rata naroda Jugoslavije", tom IV, knjiga 33, izvještaji br. 93, 123, 136, izdanje Vojno-istorijskog instituta, Beograd, 1970. "Hercegovina u narodnooslobodilačkoj borbi", izdanje Vojnog dela, 1961. str. 860 do 866).

Prilikom slamanja neprijateljskog otpora i osvajanja utvrđenog samostana, u toku žestokih borbi na tom sektoru nužno je došlo do štećenja crkve i samostanske imovine te do gubitka života vojnika na obim stranama, a tom prilikom poginuo je i izvjestan broj franjevaca koji su se nalazili na području utvrđenom od neprijatelja.

Kao što je već izloženo, u brošuri "Široki Brijeg" se konstatira da je "1945. podrezala Brijegu perspektivu i donijela mu agoniju", da je "crkva opustošena, 296 puta udarena topovskom granatom", da je "požarom i pustošenjem uništeno kulturno blago ovog kraja: arhiv, muzej, velika knjižnica, fizikalni, kemijski i biološki kabinet" i da su "mučenici fratri nevine žrtve", a "njihova slava naša je obaveza".

Medutim, i pored neospornih historijskih činjenica o tome pod kakvim su okolnostima i u kakvoj situaciji crkva i imovina samostana bili oštećeni i izvjestan broj franjevaca izgubio živote, u brošuri o tome nema ni riječi. Precizno se navodi da je crkva 296 puta bila pogodena topovskom granatom i konkretno se opisuju druge štete, ali se pri tome prešućuje osnovna činjenica - da je samostan sa gimnazijom bio njeničko i ustaško vojno utvrđenje iz koga je pružan žestok otpor jedinicama Narodnooslobodilačke vojske koje su u akcijama za konačno oslobođenje zemlje od okupatora osvojile i ovo neprijateljsko uporište. Prema tome, prikriva se istina da je samostan bio pretvoren u vojno utvrđenje iz koga je neprijatelj sipao vatru na oslobodilačke snage, te da Narodnooslobodilačka vojska nije napadala samostan kao vjersku ustanovu, već kao utvrđeno neprijateljsko uporište. Iz opisa, kako je dan u brošuri, bez ikakvog objašnjenja pod kakvim je okolnostima došlo do štetnih posljedica za samostan i njegove članove - franjevce, proizlazilo bi da je samostan od strane jedinica Narodnooslobodilačke vojske bio napadnut i na njega otvorena artiljerijska vatra bez ikakvog razloga, sa ciljem da se crkva sruši, a samostanu, gimnaziji i franjevcima nanese veća šteta u imovini i životima. Kod čitalaca brošure koji nisu bili učesnici u ovim dogadjajima ili koji nisu imali prilike da se o njima obavijeste iz drugih objektivnih izvora, stvara se

predodžba da je na samostan nasrnuto bezrazložno. Pošto se u brošuri i ne nagovještava da bi za to postojao kakav razlog.

Takvo prikazivanje dogadaja predstavlja, bez sumnje, izopačeno tvrđenje, pošto na samostan nije otvorena vatra bezrazložno, već se radilo o ratnim operacijama za oslobođenje zemlje, koje su vodile jedinice Narodnooslobodilačke vojske protiv naoružanih neprijateljskih formacija smještenih u samostanu, i upravo u okviru tih operacija prouzrokovane su i navedene štetne posljedice. Iako u brošuri nije izričito navedeno koja je vojska topovskim granatama bombardirala samostan, iz teksta se može zaključiti da je to bila Narodnooslobodilačka vojska. Narodu pak toga kraja, gdje je brošura raspačavana, kao i velikom broju drugih gradana, poznati su dogadaji vezani za oslobođenje Hercegovine 1945. godine, pa i koja je to vojska koja je bombardirala samostan.

Iz prikaza povijesti samostana u Širokom Brijegu, kako je dan u brošuri, proizlazilo bi da se je samostan od osnivanja, zajedno sa svojim ustanovama - sjemeništem i gimnazijom, stalno razvijao i napredovao, sve do 1945. godine, koja je, kako je to na početku navedenog dijela teksta istaknuto, "podrezala Brijegu perspektivu i donijela mu agoniju". Iz toga bi slijedilo da je godina 1945. koja je donijela narodima Jugoslavije pobjedu nad okupatorom i njegovim saradnicima i konačno oslobođenje čitave zemlje za što su naši narodi podnijeli ogromne ljudske i materijalne žrtve - za samostan u Širokom Brijagu predstavljala najcrnju godinu u njegovoј historiji. Ovakvom ocjenom značaja 1945. godine za samostan i njegove institucije, kakva je dana u brošuri, a povezano sa materijalnom štetom i ljudskim žrtvama koje su samostanu te godine nanijele jedinice Narodnooslobodilačke vojske ali uz istovremeno prikazivanje bitne činjenice da je samostan bio pretvoren u neprijateljsko vojno uporište i da su navedene posljedice prouzrokovane u okviru ratnih operacija vodenih za oslobođenje Hercegovine i čitave Jugoslavije - narodnooslobodilačka borba i Narodnooslobodilačka vojska prikazane su u ležnom svjetlu, u smislu da je njihova aktivnost bila usmjerena na rušenje crkava i vjerskih ustanova, uništenje kulturnog blaga i protiv života nedužnih svećenika.

Takav prikaz stvari, s obzirom na to da su izdavačima brošure bile dobro poznate okolnosti pod kojima su uslijedili navedeni dogadaji, mora se ocijeniti da je dan svjesno i tendenciozno.

S obzirom na izloženo, po stanovištu Vrhovnog suda Jugoslavije, brošura "Široki Brijeg" predstavlja štampanu stvar putem koje se iznose izopačene tvrdnje kojima se izaziva uznenamirenost građana.

Da je raspačavanje brošure "Široki Brijeg" i stvarno izazvalo uznenamirenost građana proizlazi iz brojnih izraza negodovanja i protesta koji su objavljeni u štampi, još i prije

odluke Vrhovnog suda Hrvatske. Ovakva reagiranje građana na iskrivljeno i neistinito prikazivanje historijskih zbivanja koja se odnose na oslobođenje zemlje došlo je do izražaja najprije na područjima gdje je brošura bila raspačavana i gdje je narod bio najbolje upoznat sa dogadajima iz vremena rata, a kad je pojava brošure posredstvom sredstava javnog informiranja dobila širi publicitet, izrazi ogorčenja proširili su se i na druge krajeve naše zemlje.

Iz naprijed navedenih razloga Vrhovni sud Jugoslavije nalazi da brošura "Široki Brijeg" predstavlja štampanu stvar putem koje se iznose izopačene tvrdnje kojima se izaziva uz nemirenost građana, pa stoga za zabranu njenog raspačavanja postoji zakonska osnova iz člana 52. stav 1. tč. 2. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija.

S obzirom na to, žalba Franjevačkog samostana u Lištići protiv prvostepenog rješenja Okružnog suda u Splitu nije osnovana. Žalbeni navod da raspačavanje brošure, nije izazvalo uznenirenost građana očigledno ne stoji. U ostalom dijelu žalba je upravljena na isticanje da franjevci nisu stradali svojom krimicom. Međutim, s obzirom na izopačenost tvrdenja u brošuri, ovo pitanje u ovom postupku nije od značaja. U tom pogledu ovaj sud je suglasan sa stajalištem Vrhovnog suda Hrvatske u pobijanom rješenju - da u postupku za zabranu raspačavanja ove štampane stvari nije bilo potrebno da se sud upušta u ovo pitanje.

Utvrdivši da je zahtjev za zaštitu zakonitosti osnovan, Vrhovni sud Jugoslavije je preinačio drugostepeno rješenje Vrhovnog suda Hrvatske i potvrdio odluku prvostepenog suda o zabrani raspačavanja brošure "Široki Brijeg", s tim što se ova zabrana osniva na odredbi člana 52. stav 1. tač. 2. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija.

Donesena je, dakle, konstitutivna odluka u ovoj stvari.

Ovaj Sud, naime, smatra da u postupku za izricanje zabrane raspačavanja štampanih stvari ne dolazi do primjene odredba člana 389. stav 2. Zakonika o krivičnom postupku, prema kojoj u slučaju kad je zahtjev za zaštitu zakonitosti po dignut na štetu osudjenog, Vrhovni sud može donijeti samo deklaratornu odluku, tj. utvrditi da postoji povreda zakona, ne ne dirajući u pravomoćnu odluku.

U članu 66. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija propisano je da se u postupku koji se vodi o prijedlogu za izricanje zabrane raspačavanja štampanih stvari shodno primjenjuju odredbe zakonika o krivičnom postupku. Zakonikom je prema tome predvidena shodna primjena odredaba drugog zakona. Pod shodnom primjenom smatra se, u teoriji i sudskoj praksi, takva primjena drugog zakona kad se njegove odredbe ne primjenjuju striktно, doslovno, već u granicama i na način koji je u skladu sa karakterom i prirodom odredene pravne materije i

svrhom postupka koji se vodi. Zbog toga je neophodno ocijeniti da li se izvjesna odredba drugog zakona može ili ne može, a u potvrđnom slučaju da li je moguće tu odredbu primjeniti u cijelosti ili pak putem njenog prilagodavanja vodeći računa o specifičnosti materije u okviru koje se ova primjena vrši.

Postupak za odlučivanje o zabrani raspačavanja štampanih stvari (čl. 52. do 66. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija) je specifičan postupak, koji se umnogome razlikuje od krivičnog postupka. Taj postupak nije ni krivični ni kazneni, u njemu nema osudenog ni okrivljenog - postupak se vodi prema osobi koja je po zakonu odgovorna za izdavanje, odnosno raspačavanje štampane stvari.

Zabrana raspačavanja štampane stvari koja se izriče nema obilježja kazneno sankcije. Ova zabrana predstavlja posebnu, vankaznenu, pravnu mjeru, kojom se, u zakonom predviđenim slučajevima, daje negativna društvena ocjena određenog spisa i utvrđuje štetnost njegovog objavljivanja i raspačavanja, sa ciljem da se spriječi njegovo širenje i tako otklene štetne posljedice koje bi iz toga mogle proizići. Svrha postupka i izrečene zabrane je, dakle, zaštita društva i određenih društvenih vrijednosti. Da bi ova svrha postupka za zabranu raspačavanja štampanih stvari mogla biti u potpunosti ostvarena, potrebno je da se i u postupku povodom zahtjeva za zaštitu zakonitosti, dakle u postupku o izvanrednom pravnom lijevu, omogući izricanje zabrane raspačavanja štampane stvari sa društveno-štetnim sadržajem. U protivnom, ako bi se odluka o zahtjevu za zaštitu zakonitosti morala ograničiti samo na deklaraciju, tj. samo na utvrđenje da postoji zakonski razlog za zbranu iz člana 52. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija a bez mogućnosti izricanja efektivne zabrane, to bi značilo da bi se takav štampani spis, i bez obzira na to što je utvrđena njegova štetnost za interes društva, mogao i dalje nesmetano raspačavati i širiti te i dalje izazivati štetne posljedice. Očigledno je da na taj način svrha ovog postupka ne bi mogla biti postignuta.

Rukovodeći se navedenim razlozima, Vrhovni sud Jugoslavije je uvažio zahtjev za zaštitu zakonitosti i na osnovi odredbe člana 66. Zakona o štampi i drugim oblicima informacija, a shodnom primjenom odredbe člana 389. stav 1. Zakonika o krivičnom postupku, preinačio pobijano rješenje Vrhovnog suda Hrvatske, kako je to navedeno u izreci ove presude.

Vrhovni sud Jugoslavije
U Beogradu, 15. listopada 1971.
KZ-33/71.

Zapisničar
Mr Milica Zdravić, s.r.

Predsjednik Vijeća
Dr Boržidar Kraus, s.r.

II.- IZJAVA OCA PROVINCIJALA

Pokoravamo se konačnoj odluci Vrhovnog suda Jugoslavije o zabrani raspačavanja knjižice "Široki Brijeg".

Ipak smatramo potrebnim iznijeti nekoliko primjedbi.

Potpuno smo zadovoljni jedino što Vrhovni sud Jugoslavije, kao ni prethodno Vrhovni sud Hrvatske, nije potvrdio inkriminaciju Okružnog javnog tužilaštva iz Splita i Javnog tužilaštva SR Bosne i Hercegovine da su naša na Širokom Brijegu stradala braća "s oružjem u ruci i na drugi način za vrijeme II Svjetskog rata služili okupatoru u podjarmljivanju hrvatskog i drugih naših naroda" (odnosno da su "ne samo propagandom već i oružjem u ruci u toku oslobodilačkog rata služila okupatoru na podjarmljivanju naših naroda i narodnosti"), što ju je Okružni sud u Splitu bio potvrdio i svrstao u red "opće poznatih dogadaja iz naše nedavne prošlosti". Ali nam ostaje žao što nije prihvaćen naš zahtjev da se utvrdi istinitost ili neistinitost te inkriminacije, tj. činjenice jesu li naša na Širokom Brijegu stradala braća uistinu "s oružjem u ruci i na drugi način... služili okupatoru" i kao takvi poginuli, ili su stradali nevini kako se tvrdi u knjižici "Široki Brijeg". A bili smo ponudili i brojne dokaze s naše strane! O tomu naime ovisi istinitost ili "izopačenost" te meljne tvrdnje u inkriminiranoj knjižici.

Ne zadovoljava nas obrazloženje u presudi Vrhovnog suda Jugoslavije, što polazi od pretpostavki da je "samostan u mjestu koјe se onda zvalo Široki Brijeg, danas Lištica, bio pretvoren u snažno vojno utvrđenje Hujemaca i ustaša" i da je prilikom "osvajanja utvrđenog samostana" poginuo "i izvjestan broj franjevaca". A neosporna je povjesna činjenica da samostan nije bio nikakvo njemačko ili ustaško vojno utvrđenje. Na temelju naše prikupljene dokumentacije proizlazi, naprotiv, da kroz cijeli tijek borbi nikada nijedan vojnik nije s oružjem u ruci ušao u samostan. To su izričito zahtjevali fratri, i toga se držala sva vojska, tako da su i sami njemački oficiri odlagali oružje ako su htjeli ući u samostan ili crkvu. Što se pak gimnazije i dačkog konvikta tiče, bili su na silu zaposjednuti, i fratri nisu mogli biti odgovorni za ono što se tamo dogadalo. Na temelju naše prikupljene dokumentacije proizlazi također i to da naša širokobriješka braća nisu poginula prilikom "osvajanja utvrđenog samostana".

Ostajemo u uvjerenuju, u čemu nas je utvrdilo i mišljenje Vrhovnog suda Hrvatske, da smo svoje tvrdnje iznijeli u knjižici "na način koji ne može dovesti do uznemirenosti građana". U protivnom slučaju i sami bismo bili povukli raspačavanje knjižice. Ako je kod jednog dijela građana uznemirenost

ipak nastala, uvjereni smo da je to posljedica nekih novinskih napisu, u kojima su iznesene brojne neistine kako u odnosu na našu stradalu braću o kojima je u knjižici riječ tako i u odnosu na nas danas.

Zahvaljujemo odvjetniku Ivanu Mužiću što je obranu naše stvari preuzeo u svoje ruke i vodio je vještina velika pravnika i izvrsnog poznavaca povijesnih činjenica.

Zahvaljujemo također i svima koji su nas u svemu ovo mu prijateljski pomagali. Posebno zahvaljujemo vjernicima širokobriješke kotline, a i čitave zapadne Hercegovine, koji su svojom ljubavlju i molitvama širokobriješkoj Gospi dali svoj doprinos za mir i dobro u ovoj našoj Hercegovini.

Mostar, 27. listopada 1971.

Za hercegovačke franjevce:

dr fra Rufin Šilić
provincijal

III.- ODJEK U DNEVNOM TISKU

Nije nam moguće, zbog ograničenosti prostora, ni registrirati što je sve dnevni tisk pisao o knjižici "Široki Brijeg", još manje na sve se to osvrnuti. Jedan dio dnevnog tiska samo je kratko registrirao objektivne činjenice i događaje u svezi sa sudbinom knjižice "Široki Brijeg". Posebno objektivno, po našem sudu, pisali su o knjižici "Široki Brijeg" i događajima oko nje "Glas Koncila", AKSA i "Omladinski Tjednik" i žao nam je što ne možemo prenijeti ovdje što su pisali, posebno članak "Omladinskog Tjednika" od 13. listopada o.g. "Brijeg je širok, a horizonti uski... ili jedan slučaj" što ga je napisao Dean Rosenzweig.

Pojava knjižice "Široki Brijeg" i događaji oko nje za dio našeg dnevnog tiska, sarajevskog i beogradskog, bili su samo zgodna prilika za bezočan napad na hercegovačke franjevce. Nije bilo ništa bolje ni očekivati od onih koji su više od pola godine prije pojavljivanja knjižice "Široki Brijeg" pisali o hercegovačkoj franjevačkoj provinciji kao o "neprijateljskoj organizaciji" (beogradske Večernje novosti). U utoku izdavača knjižice "Široki Brijeg" Vrhovnom судu Hrvatske protiv rješenja Okružnog suda u Splitu, kao i u podnescima Provincijalata hercegovačkih franjevaca Saveznom javnom tužilaštvu odgovoreno je na mnoge tvrdnje dnevnog tiska o knjižici i u njoj spomenutim franjevcima. Ovdje ćemo se osvrnuti samo na jednu tvrdnju.

U beogradskom NIN-u br. 1080 od 19. listopada ove godine Vlada Miletić je napisao dugi članak pod naslovom "Šta se valja iza brijege". (To je onaj isti Vlada Miletić protiv koga je, kako čitamo u dnevnom tisku, mostarski SUP podigao optužnicu zbog klevete u njegovom napisu o slučaju Hrkać). Taj članak je bezočan napad ne samo na knjižicu i u njoj spomenute hercegovačke franjevce, nego na hercegovačke, pa i bosanske, franjevce uopće: na njihovu prošlost i sadašnjost. I kao glavni argument navodi jednu izjavu Stjepana Radića iz god. 1926.

Vrlo nam je interesantno kako to novinar Vlada Miletić i beogradski NIN jednu izjavu Stjepana Radića, koju nije potkrijepio nišakvima dokazima, prihvataju - skoro kao dogmu. Zanimljivo bi bilo saznati prihvataju li oni tako a priori i sve one Radića izjave o beogradskoj kluci i politici.

Ne ćemo ovdje pobijati sami Stjepana Radića i njegov stav prema bosansko-hercegovačkim franjevcima, nego ćemo samo donijeti odgovor beogradске "Politike" iz godine 1926. na izjavu Stjepana Radića (ovoje donosimo iz "Katoličkog lista" br. 6 od 11. veljače 1926).

Izjava Stjepana Radića

"Dne 24. januara raspravljalo se u plenumu financijskog odbora o budgetu ministarstva vjera. Tu je došlo na red i pitanje franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu kraj Mostara u Hercegovini. Ta gimnazija postoji već od g. 1854. Pretrpjela je u svojoj historiji mnogo. Zgrada je gimnazije veoma trošna, pak je trebalo ili zatvoriti gimnaziju ili podići novu zgradu. Starješinstvo reda odlučilo je g. 1922. da podigne novu zgradu, a svaka dosadanja vlada unosi je u budžet 1.000.000 dinara za tu gimnaziju, koja je za Hercegovinu od općenitog kulturnog značenja. Ova je svota bila unesena i u budžet za g. 1926/27., ali je izbrisana bila u sjednici financijskog odbora. Kad je u plenumu financijskog odbora upitano, zašto je spomenuta svota brisana održao je g. ministar Radić ovaj govor:

'Ja sam nekada držao mnogo do kulturnoga i nacionalnoga rada bosansko-hercegovačkih franjevaca, ali sam se najzad razočarao i uvidio, da su to ljudi neiskreni i lašci. Čitav život, i nacionalni i kulturni rad nije ništa drugo, nego zavaravanje i zaglavljanje toga naroda sa tendencijom, da ga onda mogu lakše guliti i pljačkati. U koliko je taj narod još neprosvićen, nepovjerljiv i zaostao, to je jedino njihova zasluga, jer su ga oni tako učili. Crkvu, propovjedaonicu i ispovjedaonicu iskorišćavali su i iskorisćuju samo u svoje niske i sebične svrhe. To su vrsta zeleniča, koji deru narod, imaju svoje banke i uzajmaju sirotinji novac uz zeleničke

kamate. Oni državi samo lažu, da ne mogu dograditi svoju školu; oni imaju, da i drugu sazidaju. Najzad ta škola i ne služi narodu, nego samo njima, i ja ću nastojati ne da je potpoštažem, nego da je zatvorim. Moja je glavna briga, da rastavim narod od njih. Fra Didak Buntić je bio lažac i varalica, a najmanje prijatelj toga naroda. Uostalom ja sam protiv franjevaca, a ne protiv popova."

Odgovor beogradске "Politike"

2. veljače 1926.

"Zar on (t.j. Radić) može i zna da oseti šta govore, kako dišu one guste bosanske šume i mrke stene hercegovačke. Zar on zna i zar on ima srca za prošlost i grobove naših otaca, hajduka i zatočnika pogažene raje u vreme Turaka. Zna li on one gorske zlostupe, opasnost bujica planinskih, jede i nevolje sirotnih domova, razbacanih, stotine puta raseljenih. A sve je to znao naš narodni sveštenik - pravoslavni paroh i franjevac. Kroz stotine godina naše sveštenstvo u Bosni i Hercegovini bilo je svome narodu i otac i majka i brat i savetnik, dušobrižnik i lekar. S narodom su patili, s narodom zajedno bežali pred zulumima i nosili vatrnu s kućnoga ogњišta u nove krajeve. Koliko ih je trunulo po turskim zindanima, koliko ih na vešalima izdisalo, najtežom smrću umiralo. Zar nisu naši manastiri bili jedina svetlila u noći robova našega. Otkuda da zna g. Radić, kako su bosanski i hercegovački franjevci, skrhani i slomljeni teškom službom i radom u narodu, pod kraj života dolazili u manastire i tako stari i iznemogli još pisali knjige, beležili u letopise sve boleće i muke naroda svoga. Odakle da on to zna i odakle mu srce da to razume?

Zar su anacionalni naši franjevci, kojima je kroz sve vekove u radu verskom o socijalnom bila deviza "Pro aris et focus" (za veru i kućno ognjište?) Veliki deo naše istorije vezan je za franjevce i njihovo delovanje. Treba samo letimice zaviriti u delo Fermendžinovo: Acta Bosnae. Prve agrarne nemire u Bosni, koji su naterali turske vlasti, da olakšaju teške terete raji bosanskoj i hercegovačkoj, vodili su fratri i pravoslavni sveštenici u Posavini. U ustanku hercegovačkom bili su i franjevci, u mutnim potocima i svuda, gde se javljali glasovi slobode. Zar nije bio nacionalan jedan Jukić, koji je za svoj rad platio glavom? Zar je nenacionalan koji je vezan i gonjen u progonstvo prolazeći Kosovom spominjao Karadorda i žalio što Srbija nije mogla da oslobodi i Bosnu? Zar nije bio nacionalan jedan Fra Andrija Kačić, koji je prvi u svom Razgovoru okupio sav Slavenski Jug. Ili Fra Grga Martić, koji je opevao junaštva i podvige Obrenova i Luka Vukalovića i, makar franjevac i katolik, pevao u slavu sv. Savi kao i njegov stariji predhodnik Kačić?

Ako su franjevci naši lažovi i varalice, onda je laž sva prošlost naša, onda lažu svi naši i tudi istoričari od stotina godina. Ili su lašci i anacionalni oni naši franjevci, koji su u svoje škole primali jednako decu pravoslavnu i katoličku i spremali čak dakone Srbe da nauče knjigu i da se zapope?

Pa i pokojni fra Didak Buntić - bio je u privremenom Nar. Predstavništvu - i on je lažac i varalica! A zna li g. Radić, da je fra Didak u najmučnijim godinama rata spasao na hiljadu siromašne i izglađene dece bosanske i hercegovačke - bez razlike vere i narodnosti, u ona očajna i gladna vremena, da je naučio oko 14.000 seljaka knjizi i pismu? Pa zar da se takav čovek naziva varalicom i lašcem? Dok su se mnogi od današnje gospode u Hrvatskoj gojili i tovili, fra Didak Buntić obijao je pragove po Zagrebu, Ionio se po Sloveniji i Vojvodini, nameštao kod dobrih ljudi iznemoglu dečicu, tražio milost i pomoć za one, koji su sušili koru drveta i od toga hleb mesili!

Zar tako rade neprijatelji svoga naroda?

Sud i mišljenje g. Radića mora zaboleti, ali neće zaplašiti naše Franjevce niti će ih skrenuti s puta svetlih tradicija i teške prošlosti. Gimnazijska zgrada na Širokom Brijegu će se opet dograditi, biće čist hram prosvete i napretka i oživeće glasovima dece baš onih roditelja, koji su u velikom broju dosada bacali svoje kuglice u Radićeve kutije.

"I ocevi i deca uvideće ubrzo, ko su im i gde su im pravi i iskreni prijatelji."

O odnosu i stavu Stjepana Radića prema bosansko-hercegovačkim franjevcima, posebno prema fra Didaku Buntiću bit će govora u jednom od idućih brojeva našega glasila.

V.N.

Fra Bruno Adamčik i širokobriješki fratri, glazbenici i žrtve

Piše: **Eva Kirchmayer-Bilić**

Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu odgojila je stotine hrvatskih i katoličkih intelektualaca te njegovala i promicala glazbeno stvaralaštvo i izvodilaštvo. Sve to naglo prestaje 1945. kada Široki Brijeg osvaja »narodnooslobodilačka vojska« i na vlast dolazi Komunistička partija. Uništeni su gimnazijski arhiv i zbirke, fratri pobijeni i rastjerani, a mnogi su završili na Križnom putu, među njima i fra Bruno Adamčik, glazbenik, glazbeni pedagog, pijanist, zborovoda, skladatelj i glazbeni pisac.

Uljudbena baština i dosezi svakoga naroda u njegovoj, posebice novijoj, povijesti trebali bi biti samo po sebi razumljivi, poznati i dostupni tom narodu. No, naraštaji rođeni sredinom prošloga stoljeća i mlađi od rijetkih će i marnih čuvara, skupljača, istražitelja, promicatelja i prenositelja činjenica tek prvi put otkrivati toliko nepoznatih i zadivljujućih podataka. Svibanj je mjesec

sjećanja na početak višedesetljetnoga Križnoga puta hrvatskoga naroda započeta 1945. Tim je nestankom, brisanjem i zakopavanjem hrvatskoga pučanstva uistinu nestalo, izbrisano i zakopano živo sjećanje, duhovno i materijalno blago, čiji je daljnji razvoj, nastavak te širenje zaustavljen i to na nekoliko sljedećih desetljeća. Tek smo nekoliko godina tijekom ranih devedesetih shvatili kako je oslobađanjem i stvaranjem hrvatske neovisne države konačno oslobođena i njezina povijest, no do danas je ostalo i još uvijek ima toliko mnogo posla na svim kulturnim i povijesnim područjima. Samo rijetki studenti, postdiplomanti i doktorandi hrvatskih sveučilišta odabiru taj mu-kotrpan, ali i prevrijedan istraživački posao koji vapi za brzim djelovanjem jer svjedoci prijašnjih vremena i nositelji istine jedan za drugim neu-mitno prelaze u vječnost. Naravno, svemu tome doprinosi i društvena »klima« koja nimalo ne

potiče zanimanje za tu temu. Usporedo se postavlja pitanje tko će za, recimo, pedeset godina istraživati Domovinski rat i izravna svjedočenja hrvatskih branitelja kad ih se do sada ubilo dvije tisuće, a trideset ih je tisuća umrlo.

Uvijek se iznova iznenadim i postidim kako tako malo poznajem povijest svoga naroda, pogotovo onu umjetničku i glazbenu, koja je moje zvanje i koja me posebno zanima. Uz pomoć interneta mnogi radovi rijetkih i marnih pojedinača ipak postaju dostupnima.

Zahvaljujući fra Miljenku Stojiću, vicepostulatoru postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«, koji se brine o pobijenim hercegovačkim franjevcima tijekom Drugoga svjetskog rata i porača, vjerujem da smo svi konačno doznali za pobijene hercegovačke franjevce. Istina, teško je zapamtiti 66 imena i pojedinosti iz njihova života.

Slabo poznati visoki dosezi

Uoči misnoga slavlja u zagrebačkoj Dubravi, posvećenog dušama ubijenih fratara, ugledala sam ime i kratak životopis fra Brune Adamčika. Nikada prije nisam čula za njega. O glazbenim dosezima u Hercegovini nisam znala niti sam ikada tijekom školovanja išta učila o tome. O duhovnoj baštini Hercegovine, posebice istočne, marno je skrbio prof. don Niko Luburić, potom je vrijedne zapise priredio i prof. don Marko Stanušić, a značajan su doprinos dale i profesorica Anita Milićević, Katarina Katura i Tončika Kolobarić, autorice knjige »Glazbena baština Zapadne Hercegovine«, objavljene 2012. godine. Iznimno znanstveni rad fra Stanka Mabića također otkriva vrijedne podatke o franjevcima i glazbenoj baštini crkve i samostana na Širokome Brijegu, koje je prikupio, istražio i predstavio uz 100. obljetnicu crkve na Širokome Brijegu 2005. Nižu se zapisи stogodišnjaka fra Čestimira Majića, dr. fra Roberta Jolića

i don Ante Bakovića, a sve su te vrijedne informacije navedenih autora uvrštene i u ovaj prikaz.

Razvoj glazbene kulture u BiH zbog poznatih nepovoljnih političkih, društveno-ekonomskih i kulturnih prilika stoljećima je zaostajao pa su tako i očuvani podaci vrlo oskudni. Prvi pisani spomen o postojanju umjetnika u Bosni datira još iz 1408. godine, a to su bili žongleri, odnosno putujući glazbenici i glazbenici na dvorovima velikaša, primjerice kralja Stjepana Ostroje, vojvode Sandalja Hranića ili hercega Stjepana Kosače, koji je 1442. imao frulački orkestar i male portativ orgulje. Nemjerljiv i providonosni doprinos očuvanju hrvatskoga identiteta u BiH imali su upravo franjevci. Istaknuti hrvatski književnik, ubijen u svibnju 1945., fra Radoslav Glavaš (Drinovci, 1909. – Zagreb, 1945.), između ostaloga, zapisao je i ove retke: »Nema naroda čija bi povijest i sudbina bila tako usko skopčana ma s kojom

institucijom kao što je prošlost hrvatskoga naroda kroz više stoljeća sa franjevačkim redom.«

Od svih glazbenika rođenih u Bosni, najznačajniji je, dakako, opet franjevac, Franjo Bosanac, rođen potkraj 15. stoljeća, koji je glazbu učio u samostanima u Bosni, a poslije djelovao u Italiji, kao i njegovi nasljednici fra Mato Banjalučanin (koji je 1687. izdao priručnik za pjevanje i sviranje na orguljama), potom fra Marijan Aljinić te fra Vice Velić (Fojnica 1734. – 1796.), koji je 1785. napisao, još uvijek u rukopisu i neobjavljen, *Veliiki kantual*, najvrijedniji glazbeni zbornik crkvenih popijevaka i misa iz prošlosti Bosne. Pjesme su pisane hrvatskim jezikom, ikavicom. Također treba spomenuti i ostale glazbene franjevce: fra Augustin Soljanin (Tuzlak), fra Lovro Bukva, fra Petar Filipović, fra Tadija Ribičić, fra Grgo Kotromanić, fra Stjepan Marjanović, fra Filip Ljubas, fra Tadija Tepeluk.

Od Fojnice do Širokog i Mostara

Iznimno je značajan podatak da su najstarije orgulje u Bosni bile u franjevačkom samostanu u Fojnici i to već 1800. godine. Svu uljudbenu

baštalu i danas čuvaju samostani u Kraljevoj Sutjesci, Fojnici, Širokom Brijegu, Visokom, Plehanu, Kreševu, Mostaru, Sarajevu...

Kao i u mnogim hrvatskim krajevima, vrhunac stvaralaštva bile su tridesete godine dvadesetoga stoljeća, a nagli zalazak dogodio se 1945.

Dolaskom partizanske vojske i komunističke diktature godine 1945. sve umire i ne uspijeva se ni do danas oporaviti.

Franjevačka gimnazija na Širokom Brijegu, koja je odgojila stotine hrvatskih i katoličkih intelektualaca, u to je vrijeme posjedovala 26 glazbala za puhački orkestar, osam klavira, dva harmonija, 28 glazbala za tri tamburaška zbora, 14 tablica za zornu obuku i 939 glazbenih knjiga! Etnografska zbirka imala je više od 32 narodna glazbala. Uz pučko i zborško je pjevanje bilo na zavidnoj razini. Postojao je mješoviti zbor koji je brojio 60 pjevača i muški zbor s 40 članova, ženski zbor, đački zbor, trećarski zbor, te zbor društva »Sv. Cecilijsa«, osnovan 1931. Zborovi su pjevali gregorijanski koral, četveroglasne do šesteroglasne skladbe, a također su nastupali i vokalni solisti izvodeći umjetničke popijevke i

skladbe F. Vilhara, V. Lisinskog, fra K. Kolba, fra A. Canjuge, Z. Grgoševića, W. A. Mozarta, G. Verdija. Repertoar je, osim sakralne glazbe, obuhvaćao rodoljubne pjesme te tradicijske pjesme i skladbe u obradbi Krste Odaka, Vinka Žganca, Franje Kuhača i dr.

Znameniti širokobriješki fratri glazbenici bili su: fra Blaž Petrović, fra Mijo Guja, fra Grgo Kotromanović, fra Grga Škaro, fra Ivan Katavić (bosanski franjevci koji su dolazili iz Bosne poučavati pjevanje mlade fratre na Čerigaju i na Širokom Brijegu). Prvi među hercegovačkim franjevcima koji je stekao glazbeno obrazovanje i počeo predavati glazbu (pjevanje) na Širokom Brijegu bio je fra Andeo Nuić pa onda slijede fra Anzelmo Čulina, fra Bože Ostojić, fra Karlo Ivanković, fra Ferdo Jukić, fra Stjepan Hromić, fra Ilija Rozić, fra Rafo Barišić, fra Karlo Ivanković, fra Ferdo Jukić

i fra Bruno Raspudić. Fratri glazbenici početkom 20. stoljeća bili su: fra Veselko Milas, fra Eugen Tomić, fra Sebastijan Lesko, fra Tadija Leko, fra Arkanđeo Nuić, fra Branko Marijić, fra Bono Jelavić i fra Bruno Adamčik.

Za nastavu glasovira koristile su se u to vrijeme najaktualnije metode te Beyerove i Clementijeve početnice, a na javnim nastupima učenici su izvodili samostalno i s profesorima primjerice Kuhlaueve, Dusekove, Mozartove, Haydbove, Diabellijske i Beethovenove skladbe na klaviru i violinu. Uz glasovir i pjevanje đaci su učili svirati harmonij, violinu, tamburice te limena i drvena puhačka glazbala.

Djelovao je i limeni puhački orkestar, a članovi orkestra na pokuse su i nastupe (prigodom primjerice svečanosti Orlovskog društva ili Napretka) pješačili po nekoliko kilometara.

Udar na Široki

Sve to naglo prestaje godine 1945. kada Široki Brijeg osvaja »narodnooslobodilačka vojska« i na vlast dolazi Komunistička partija. Uništeni su gimnazijski arhiv i zbirke, fratri pobijeni i rastjeni.

Profesor glazbe dr. fra Branko Marijić (Vrdi kraj Drežnice, 1896. – Zürich, 1974.), koji se usavršavao na Sveučilištu u Beču i napisao vrijednu studiju o nastanku i glazbenoj vrijednosti gange 1935. te doktorirao muzikologiju, protjeran je u emigraciju, bez mogućnosti povratka u domovinu. Od 1945. do 1973. živio je u Madridu u kojem je pokrenuo izdavanje knjiga o Hrvatskoj *Naša Domovina*. Objavio je i *Crkveni pjevnik te Zvuci moje domovine*.

Glazbenik, glazbeni pedagog, pijanist, zborovođa, skladatelj i glazbeni pisac u Franjevačkoj gimnaziji na Širokome Brijegu, svećenik i franjevac fra Bruno Adamčik, nestao je u svibnju 1945. na Križnome putu. Fra Bruno (Silvije) rođen je 1908. u Konjicu u kojem je završio osnovnu školu. Bio je iz siromašne obitelji, no otac mu je omogućio školovanje te ga je 1920. poslao u Široki Brijeg

u franjevačko sjemenište. Godine 1929. započeo je bogoslovni studij, a za svećenika je zaređen 1932. Od 1935. do 1940. pohađao je Glazbenu akademiju i filozofski fakultet u Bresgau, danas Wrocław, tada u Njemačkoj, danas u Poljskoj. Tijekom studija kratko je boravio u Zagrebu u kojemu se susreo i savjetovao sa skladateljem i muzikologom Božidarom Širolom, vezano uz pripremu fra Brunina diplomskog rada. Potom se vratio u Hercegovinu, gdje je postao profesor glazbe u Širokom Brijegu 10. travnja 1941. Fra Bruno je bio tih i samozatajan redovnik. Svirao je i poučavao glasovir i teoriju glazbe (*solfeggio*), pjevanje, vodio zbor i dirigirao. Skladao je pjesmu koja je bila u širokobriješkoj pjesmarici »Budi nam svećem kod Boga«, posvećenu svetom Nikoli Taveliću, te domoljubnu »Nemoj majko tužna biti, što ja moram u boj iti«. Vrijedne zapise o glazbenim priredbama iz Širokog Brijega i iz Hercegovine objavljivaju se u časopisu *Sv. Cecilijsa*, a predsjedao je i istoimenim širokobriješkim glazbenim društvom. Imao je silnu radnu energiju, sam je ispisivao i na jednom stroju umnožavao zborske

partiture i dionice. Također je uredio i dao tiskati malu pjesmaricu za narod i đake, a pjesmarica je sadržavala sve pjesme koje su se pjevale kroz godinu u crkvi i na svečanostima.

Početkom 1945. djelovao je kao profesor glazbe u novoj bogosloviji u Sarajevu. Fra Bruno se bavio i fotografiranjem te je ostavio iznimno vrijedne snimke fratara, župa i župnih objekata, a koje su do danas ostale jedini izvor povijesnih zbivanja toga burnoga vremena. Kao domoljub, svećenik i franjevac bio je na udaru komunističkih vlasti te je s nepreglednom kolonom izbjeglica krenuo put Austrije. Još prije nego što su partizani zauzeli Sarajevo uputio se u Zagreb s hrvatskom vojskom, čiji je, uz subrata fra Krunu Pandžića, bio vojni svećenik na Križnome putu. Očeviđac je blajburške tragedije. Izmoren i iscrpljen stradao je nakon tri dana krvava marša kroz Sloveniju, najvjerojatnije 18. svibnja u vojničkim rovovima u okolini Celja, u 37. godini života zajedno s osmoricom franjevačke subraće Hercegovačke franjevačke provincije. Ukupno je na Križnom putu stradalo 14 hercegovačkih franjevaca.

I danas uzori

Trenutno Franjevačka klasična gimnazija nosi ime značajnoga povjesničara fra Dominika Mandića (1889. – 1973.), obilježavaju se Dani fra Didaka Buntića (1871. – 1922.) u Gradničima, a fra Brunino ime, za očekivati je, trebala

bi u budućnosti nositi neka hrvatska glazbena škola u Hrvatskoj ili BiH, ili koja glazbena grada. Na taj će način u pamćenju hrvatskoga naroda trajno ostati zabilježen značaj i vrijednost franjevaca, u ovom slučaju širokobriješkog

samostana, te upoznavanje šire javnosti i mlađih naraštaja s brojnim nedovoljno poznatim i prepoznatim uzorima, promicateljima i širitevima, danas toliko nam potrebitih, uljudbenih vrijednota. ↗

Hrvatsko slovo, Zagreb, 13. lipnja 2014., str. 28.

Missa in honorem beati Nicolai Tavilić *

Missa in Honorem beati N I C O L A I Tavilić

Soprano *Tenor* P. Brune Adamčík.

Andantino rubato

ritardando

Meno mosso

a tempo

ff

f

p

pp

Ky - ri - e - lei - - son, Chri - ste e - lei - son, Chri-ste e - lei - son, Chri - ste e - lei - son, Chri - ste e - - lei - son, Chri - ste e - lei - son, Chri - ste e - lei - son, Chri - ste e - - lei - son, Ky - ri - e - lei - - - son, Ky - ri - e - - - - son

* U prošlom broju našega glasila, str. 34. – 42., izvijestili smo o ovom pronađenom djelu fra Brune Adamčika te donijeli preslike dionica za alt i bas. Sada to činimo za sopran i tenor.

S A N C T U S

Andante

Musical score for the Sanctus section. The key signature is G major (no sharps or flats). The tempo is Andante. The vocal line consists of three staves. The first staff starts with a piano dynamic (pp) and includes lyrics "San - - - etus, san - - - etus," with slurs and crescendo markings. The second staff continues the lyrics "san - - - ctus, sanctus Domi - nus" with a melodic line. The third staff concludes the section with "De ---- us Do - mi - nus Do - us Sa - ba - oth." The section ends with a fermata over the last note.

Doppio movimento

Musical score for the Doppio movimento section. The key signature changes to F major (one sharp). The tempo is Allegro moderato. The vocal line consists of two staves. The lyrics "Ple-ni sunt coe - li, pleni sunt coeli et" are sung. The section ends with a fermata over the last note.

Musical score for the next section. The key signature changes to G major (no sharps or flats). The tempo is Allegro moderato. The vocal line consists of two staves. The lyrics "ter - ra glè - ri - a tu ----- a." are sung. The section ends with a fermata over the last note.

Allegro moderato
ben marcato

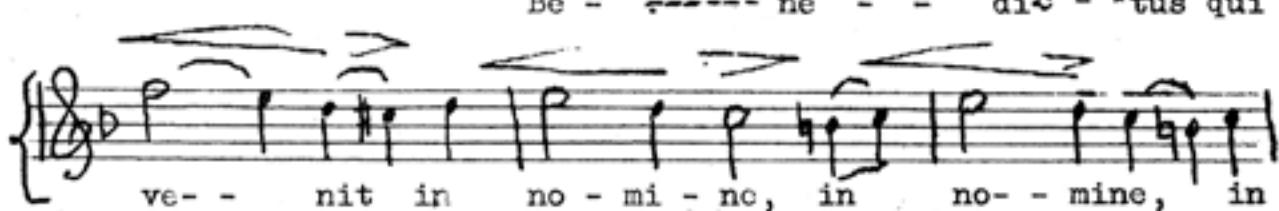
Musical score for the Hosanna section. The key signature changes to G major (no sharps or flats). The tempo is Allegro moderato. The vocal line consists of two staves. The lyrics "Hos - sa - san - na a -----" are sung. The section ends with a fermata over the last note.

Musical score for the continuation of the Hosanna section. The key signature changes to G major (no sharps or flats). The tempo is Allegro moderato. The vocal line consists of two staves. The lyrics "Ho - sanna, ho - sanna" are sung. The section ends with a fermata over the last note.

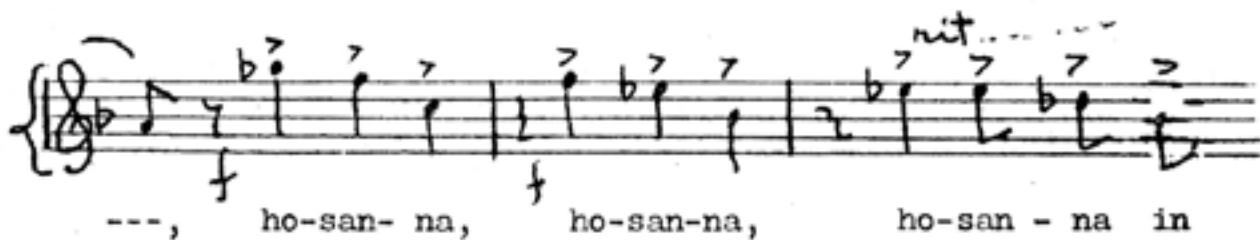
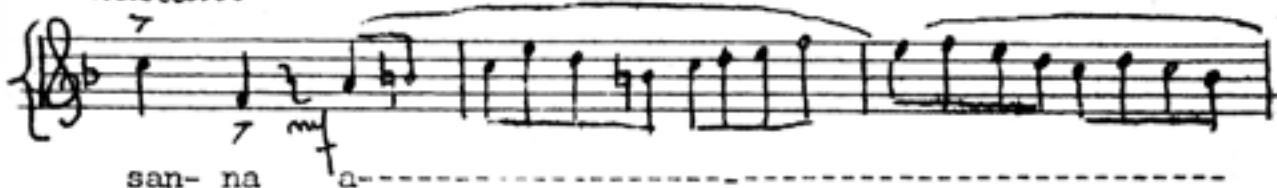
Musical score for the Hosanna in exultis section. The key signature changes to G major (no sharps or flats). The tempo is Allegro moderato. The vocal line consists of two staves. The lyrics "hosanna in ex - colsis." are sung. The section ends with a fermata over the last note.

B E N E D I C T U S

Andante soutenu

marcato

tempero

A G N U S D E I

Largo ma non troppo

A ----- gnus De ----- i qui
crescendo
 tol - lis, qui tol - lis qui tol - lis pec- ca - -- ta mundi:
 mi - se-re- re no - bis. A -----
 gnus De ----- i qui tol - lis pec-ca - --
 ta mun---di: mi .. se- re- re no --- - bis.
 A ----- gnus De ----- i qui tol-lis, qui
 tol - lis pec-ca - ta mun- di do - na no - bis
 pa - cem.

Missa in honorem beati N I C O L A I T vilić*Tenor*

K Y R I E

Andantino religioso

P.Bruno Adamić

Ky - ri - e e - lei - - - - -

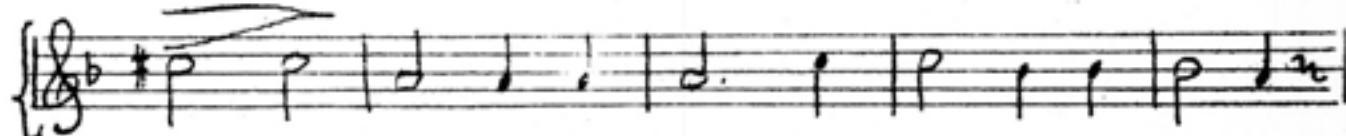
son, e - lei - son, Ky - ri - e e - lei --

ritardando

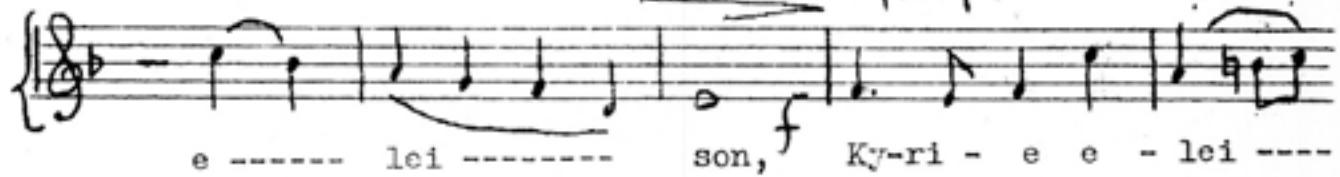
Meno mosso

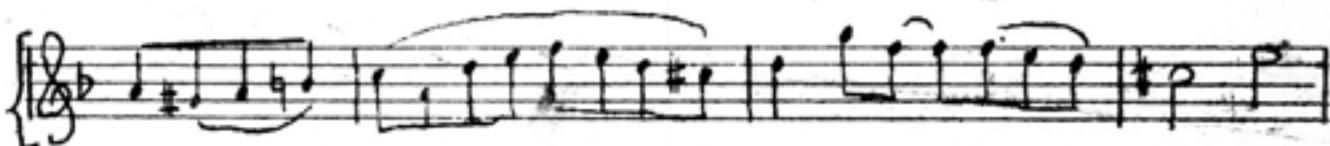
son, e - lei - son, e - lei - son ----- Christe e -

lei - son, Christe e - lei - son, Christe e - leison,

à tempo

e ----- lei ----- son, f Ky - ri - e e - lei -----

son, e ----- lei ----- son, elei - son, Ky - ri -

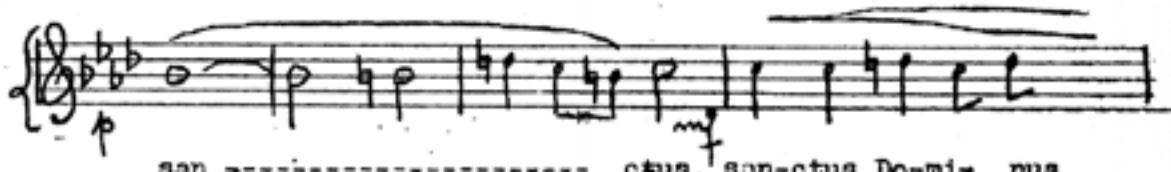
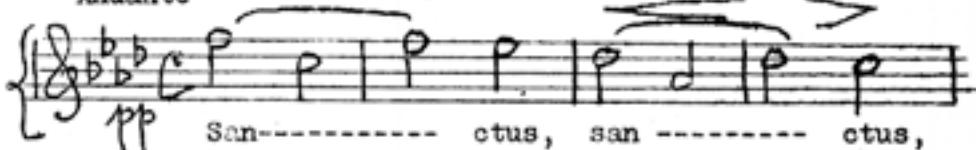
ritardando

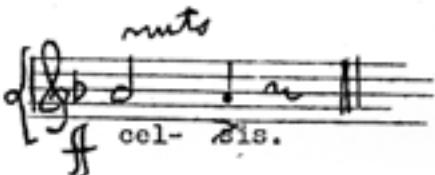
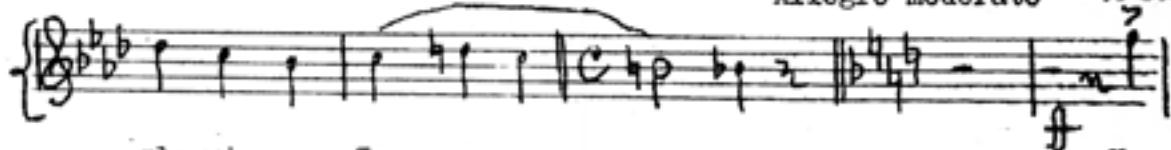
e e - lei - son, Kyri - c e - lei ---- son.

S A N C T U S

Andante

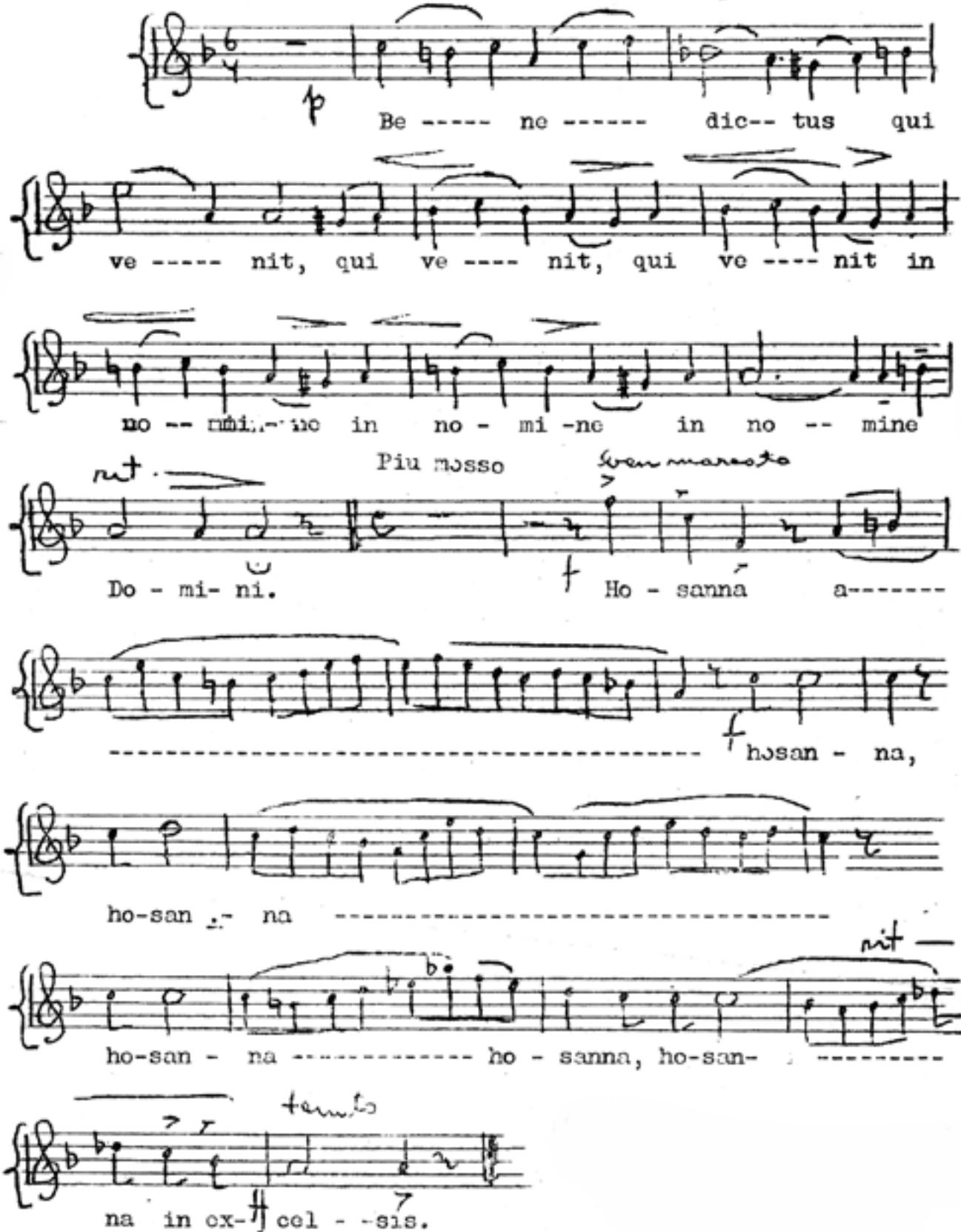

Allegro moderato

B E N E D I C T U S

Andante sostenuto

Be-----ne-----dic---tus qui
ve-----nit, qui ve-----nit in
no---min---no in no - mi-ne in no -- mine
Do - mi- ni. Piu mosso ho - sanna a-----
hosan - na,
ho-san - na ----- ho - sanna, ho-san -
na in ex- cel - sis.

A G N U S D E I

Largo ma non troppo

crecendo

Adnotationes historicae

– povijesne pribilješke, IV.*

Prvo zatvaranje

Piše:

dr. fra Gaudencije Ivančić

23. V. 1949. zatvaranje. Dan prije razgovarao sam s pok. fra Antonom Jelavićem u mojoj sobi o zatvaranju. Prije su bili zatvoreni: o. B. Rupčić, fra V. Nikić, fra D. Burić, fra Nujić, fra Bos. Vučkojević bio je u Zagrebu zatvoren. Taj dan – 22. V. – reče mi fra Anto J.: »Sutra mogu mene i tebe zatvoriti.« Pogodio je. Mene su zatvorili. Po podne su me stavili u samicu Čelovinu. Prije nego su me stavili u samicu izveli su Vladu Vasilju i rečeno mu je: »Evo Ti Vlado Gaudencija.« To je rekao Čima koji me je vodio u zatvor. Bačen sam u samicu. Donijeli su mi nešto za večeru. Bio je geršl. Do deset sati otpriklje – bio sam u Čelovini. Onda sam odveden na stanicu. U noći sam pod stražom putovao do Sarajeva. U istom kupeu bio je sa mnjom komšija musliman Mujo Brekalo. On mi reče potihno: »Reći ču u samostanu (mostarskom) da su te odveli u Sarajevo.« »Dobro«, rekoh mu. U Sarajevu sam izšao na stanici. Tu me je prepoznao iako sam bio u civilu, moj prijatelj Matan Matijević. Gledao je pozorno u mene iz daljega. Gledao je sažalno.

Milicioner me je odveo u centralni zatvor. Zatvorio me je u jednu prizemnu sobu s cementnim podom bez prozora. Više od polovice bila je mokra. Tu je bio jedan veliki čup pun ljudske nečistii. Umoran sam baš do krajnosti. U noći sam putovao i nijesam spavao. Milicioner me je zaključao i otiašao. Ne smijem leći jer je cemenat i mokro. Našao sam tu komadić drveta: desetak cm dugo i 5-6 široko. Naslonio bi ga na vrata i malo se opro na nj. Nijesam mogao stati od umora. Milicioner nije dolažio – morao sam tu i prenoći. U noći

sam bacio poda se jednu tanku deku koju sam ponio sa sobom. Zaspao sam od umora. U noći se probudim. Cement je djelovao. Osjetio sam probadanje po tančinama. Nijesam više smio leći. Izjutra dolazi milicioner, otvara i daje mi nekakvu crnu kafu. Popio sam, kakva je god, jer je bila topla. Pitao sam milicionera: »Zašto vi ovako prvi dan postupate sa mnom. I to bez suđenja.« Reče mi: »Nemamo druge sobe.« Razlog je bio, po mojem mišljenju, da me odmah na početku zastraše.

Toga dana poslije podne izvede me milicioner iz te ubojne sobe i odvede me u sobu na drugom spratu. Tu je bilo dosta zatvorenika. Uglavnom informbirovci. Među njima je bio vođa Mladih muslimana Biber. Tu sam malo došao k sebi i postao vedriji. Oni su bili gladni. Imao sam u koferiću komad pršuta i odmah sam ga podijelio svima. U toj sobi bio sam dulje. Bio sam dosta svjež i raspoložen. Osjećao sam se bez ikakve krivnje. S informbirovima sam pomalo i raspravlja. Napadali su vjeru, posebno Lurd. Nijesu bili kakve jače inteligencije. Jedan je bio i bivši ministar. Znao je dosta napamet iz Smrti S. Čengića i Gorskog Vrijenca. Ružio ih je što sa mnjom raspravljuju kad ne znaju. Mladi musliman Biber šapnio bi mi da s njima ne raspravljam jer da su svi goli bezbošći. U razgovoru bi meni brže vrijeme prolazilo. Isljednik mi je bio Smajo Mandžuka major. Zvao me je više puta na ispitivanje. Ja sam odgovarao na sve otvoreno i raspoloženo. Bio sam svjestan da nemam nikakve krivice. Kad sam bio u vlaku Mostar-Sarajevo mislio sam, kakva bi bila moja krivica. Bio sam spremjan sve priznati, ali ni u čemu nijesam našao krivnje. Smajo me je ispitivao navečer. Nekoliko puta davao mi je i

crnu kafu. Kad je vidio, da ja »ne priznjam« odustao je od kafe. Mnogo je pitao o đacima s kojima sam ja bio. Zato je i rekao Čima Vladi Vasilju u mostarskoj Čelovini: »Vlado, evo Ti Gaudencija.« Vlado je bio gimnazijalac. Nastaje sada preokret. Kad sam jednog dana bio sa Smajom na hodniku, susretne nas Šeho (čini mi se potpukovnik) komandant zatvora. On upita Smaju: »Priznaje li Gaudencije?« Smajo odgovori: »Ništa!« Na to će Šeho: »Gore čemo mi njega!« Nijesam razumio što znači ono gore. Tek navečer sam razumio. Odveli su me iz moje sobe na najgornji sprat u sobu gdje su bili gotovo sami informbirovci. Bilo ih je oko 25. Čim su me ubacili u njihovu sobu počeli su me napadati bezobraznim riječima i drugim. Upletali su u razgovor i Stepinca provocirajući. Sada sam vido da mi neće biti lako. Tako su izazivali do navečer. Kad smo pošli na spavanje, mene su stavili pred nužnik, koji je bio u sobi. Ozlojeđen upitao sam: »Zašto mene stavlјate pred nužnik kad ima drugdje prostora?« »Ti moraš tu«, rekli su mi. Dosjetio sam se lako zašto to čine. Nijesam mogao ni smio zaspasti. Čim je prvi pošao na nužnik, odmah je stao meni na prsa. Viknuo sam. Tako su radili i još neki. Cijelu noć nijesam mogao zaspasti. Bio sam cijelu noć uzrutan. Opazio sam da se spremi još gore. Kad se je svanulo, digli smo se. Nedjelja je bila. Odmah su počeli izazivati. Oko mene ih je bilo 7, 8. Ubrzo me je jedan udario šakom po licu. Krv iz nosa odmah je šiknula. I drugi su udarali, a osobito po licu i tančinama. Počeo sam vikati što sam mogao. Krv je tekla po podu na sve strane. Onda su me poslali u nužnik da se perem od krvii. Tu je bio i jedan Srbin kojega su oni nazivali četnikom. Bio je dosta mlad. Također i jedan

Rus, kojega su nazivali Bjelogardijac. Oko jednog i drugog okupilo ih je se po 7, 8. Bez milosrda tukli su obojicu. Rus je bio stariji čovjek. On je sjeo na pod a oni su ga tukli svuda a najviše po leđima. Srbin je stajao. Ali ni prema njemu nijesu imali nikakva milosrđa. Ja sam uzrujano čistio krv s lica a oni su vikali: »Izlazi.« Vidio sam da još nije svršeno. Naredili su mi da čistim pod od krvi. Prao sam pod koji je bio poštrapan krvlju a oni su i dalje udarali i govorili: »Brzel!« Čim sam očistio nastavili su s tučnjavom po licu a najviše po tančinama. Vikao sam i trčao po sobi da bude manje udaraca. Imao sam bojazan da mi nijesu koje rebro prebili. I njih su dvojicu stalno tukli. Dok sam ja neprestano vikao, oni su šutjeli. Teško mi je ocijeniti koliko je trajala tučnjava. Moglo bi biti 1-2 sata. U to je došao upravnik – mislim na moju viku. »Šta je to«, upitao je. »Tuku nas«, rekao sam. A informbirovci su mene optuživali da sam branio Stepinca. To je bila potpuna laž. Ja sam samo rekao da je Stepinac suđen i osuđen a sud zna zašto? Znao sam sigurno da se Stepinac u ovakvoj situaciji ne može braniti. Međutim jasno izlazi iz one rečenice Šehine (komandanta zatvora), kad je rekao: »Gore čemo mi njega«, što se je meni spremalo. To sam naprijed spomenuo. Upravnik je rekao: »Pavilj ne možete zajedno.« Rekao nam je – narna trojici – da uzmemo svoje stvari. Došao je milicioner – sigurno po nalogu upravnika – i izveo nas je iz te sobe okrutnih informbirovaca.

Odveo nas je u jednu mračaru. Mračara je soba bez prozora i sa cementnim podom. Dozvolio nam je da možemo upaliti električno svjetlo. Zraka ni odkuda! I u takvoj sobi bili smo sada sretni. Oslobođili smo se od onih bezdušnih informbirovaca. Sada smo se počeli jedan drugome jadati. Bolilo je od udaraca na svim mjestima. Po licu sam ja najgore izgledao. Tako su oni govorili. Nijesam imao ogledalo da se vidim. Ali ja sam najviše boli osjećao po tančinama i

* Izvadci iz rukopisa. Tekst donosimo u izvorniku jer vrijedi kao svjedočenje sa svim svojim subjektivnostima. Ispravljene su samo očite pogreške.

pipao sam rebra bojeći se da nije koje slomljeno. Jedan drugome pomagali smo. Osjećali smo se sada kao braća. Zajednička nevolja nas je sjedinila. U toj teškoj mračari ostali smo zajedno petnaest dana. Mene su više puta izvodili iz te mračare na razgovor s oficirima osobito sa onim gore spomenutim ... Davali su mi i crnu kafu. Pitali su kako su nas napali i zašto? Pitali su, hoće li toboga kazniti starešinu sobe, koji je dozvolio taj napad? Ja sam im pričao kako je to počelo i kako se je odigravalo. Znao sam da to nije su oni sami po sebi radili. Neprestano mi je zvučila u ušima ona Šehina: »Gore čemo mi njega.« Rekao sam zato da ja ne tražim nikakvu kaznu za njih. Svaki put bi me ponovno vraćali natrag u mračaru. Srbina (kako oni kažu četnika) i Rusa (bjelogardijca kako oni kažu) nijesu zvali na saslušanje.

Nakon petnaest dana u mračari kad smo se nešto oporavili, rastavili su nas. Mene su odveli opet u drugu mračaru (na III. spratu a prije je bila na II.). I tu sam proboravio oko 15 (petnaest) dana. Najteže mi je bilo bez zraka. Da bi dobio barem malo zraka s hodnika, vrtio bi drškom kašike između vrata i direka od zida. Bojao sam se da me ne uhvate, premda to nije bila kakva pomoć. Imao sam dvije dekice. Jednu bi bacio poda se a drugom bi se pokrio. Ali teško je zapriječiti s jednom dekicom djelovanje hladne cimente. Bila je tu i jedna metla. Metnuo bi je nekad pod glavu a nekad pod noge. O kakvom paketu ni govora. Hrana je bila očajno slaba. Tu sam opazio da me živci strahovito izdaju. Uzeo bi metlu pa bih pomalo udarao po zidu, da mi bude malo lakše. Nakon nekoliko dana doveli su k meni nekoga funkcionera, čini mi se informbirovca. Pitao me je tko sam. Ja mu nijesam htio reći da sam svećenik. Kako sam bio u Mostaru i vikar te se bavio baštom rekao sam mu da sam baštovan. Fra Didak Burić rekao mi je da je ovaj kasnije bio s njime. Iz pričanja fra Didakova razabrao

sam da je znao tko sam ja. Izgleda da su mu prije nego je k meni došao rekli sve o meni. Bio je po svoj prilici izviđač.

Nakon petnaestak dana boravka u ovoj mračari, odveli su me u zapovjedničku sobu. Soba je bila normalna: s prozorom i drvenim podom. Nakon mjesec dana boravka u mračarama mora da su udarci s lica izčezli. Bio sam bez kakvih vanjskih upadnih znakova. Smajo Mandžuka zovnuo me je još jedamput na saslušanje. Vidio je i znao što sam sve pretrpio pa me sada nije dugo mučio sa ispitivanjem. Na koncu mi je postavio ovo pitanje. »Da li si Ti govorio đacima: "Budite ustrajni, ovo neće dugo trajati, nego će brzo proći!"« Odgovorio sam mu da sam ja često bivao s đacima. Vjeronauk je bio izbačen iz škole i ja sam ih sokolio, da neće tako dugo biti nego da će se vjeronauk opet povratiti na staro mjesto. Dakle, u ovom smislu ima se razumjeti ovo neće dugo trajati. »U političkom smislu« nikako. Smajo se je ljutnuo, odmahnuo rukom i dao mi zapisnik i rekao: »Potpiši.« Potpisao sam! Milicioner me je odveo u sobu. Bio sam sada veseo jer sam mislio da je ispitivanje gotovo. Posle će se pokazati da nijesam to pogodio. To se je pokazalo poslije otprilike dva mjeseca.

Za vrijeme ta dva mjeseca, bacan sam u više soba. Raspoloženje je bilo prilično jer sam mislio da neće više biti ispitivanja (isljeđivanja). U jednoj sobi doživio sam kroz to vrijeme težak slučaj. Čulo se u našu sobu isljeđivanje jednog svećenika-fratra. Strašno je bilo. Teško je tučen. Jaukao je. Bolno vikao. Dugo je to trajalo. Kad bi počeo kazivati, prestala bi tučnjava i šrajbmašina bi radila. Čim prestane govoriti, tučnjava bi se nastavila. I tako se izmjenjivalo. Jadnik je spominjao i moje ime. Govorio je i o nekakvom oružju. Vidjelo se očito da je to posljedica teških udaraca i da je to sve iznuđeno. Meni su informbirovci u mojoj sobi, koji su sve to čuli, govorili: »Eto Gaudencije, ti kažeš da si nevin,

ali jesli čuo što o tebi govoristi.« Ja sam rekao da ništa za to ne znam. Bojao sam se da će me radi toga zvati. Bio sam jako uznemiren. Nisam mogao ni spavati kroz 5,6 dana. Prošla je sedmica dana i nijesu me zvali. Zaključio sam da me neće ni zvati kad nijesu kroz prvu sedmicu. Sigurno je jadni svećenik, kad je u sobi došao k sebi, sve to opozvao. Tako mi je jedan i pričao kad je izašao iz zatvora.

Hrana za sve ovo vrijeme bila je slaba, očajna. Kruha malo. Kroz jedan cijeli mjesec dolazio je kupus za ručak i večeru, ali od kupusa je samo po koji list plivao na vodi. Paketa naravno nijesu dali. Svaki se je dan gubilo na težini.

U julu sam opet bačen u samicu. Obična soba. Nakon izvjesnog vremena ubacili su u moju sobu jednog člana Mladih Muslimana. Bio je to Fazlibegović N. iz Mostara. Otac mu je bio poreznik u Mostaru. On je bio jedan od voda »Mladih Muslimana.« S njime mi je bilo lakše. Mogao sam se razgovarati. Bio je medicinar.

Razgovarali smo o njegovu i mojem slučaju. Ubrzo je on dobio optužnicu i suđenje je počelo 1. augusta. Suđena je prva grupa Mladih Muslimana s vođama. On je držao da bi mogao biti osuđen na 14 godina. Ja sam ga tješio i govorio da neće biti toliko. Tada je dobivao i pakete. Dobivao je dobre pakete. Davao je obilno i meni. Kroz nekoliko dana obojica smo prebačeni u jednu sobu, gdje ih je bilo više: oko 18. Tu je bilo još nekih članova »Mladih Muslimana.« Oni su sada s njime zajedno jeli. Meni nije više davao. Odatle je išao na sud, da čuje konačno proglašenje kazne. Kad se je vratio, pitali smo ga: »Koliko godina?« Na smrt, odgovorio je. Nismo mu mogli vjerovati. Mislimo smo da se šali. Ali stvarno je tako bilo. Metnuli su mu brzo i bukagije na noge. Bio je još nekoliko dana s nama i onda su ga prebacili u drugu sobu. Ja sam ostao u toj sobi dulje. U toj sobi bio je i neki Srbin, Branko Šalabalić. On je bio neki jači prosvjednik i bio je

već osuđen. Kako je bio bolestan, odveli su ga u civilnu bolnicu. Kad se je vratio nakon više dana, pitali smo ga: »Što ima novo?« Odgovorio je: »Najvažnija tema, o kojoj se govoriti jest veliko suđenje fratrima "u oktobru".« Govorilo se je mnogo o suđenju »Mladim Muslimanima« – 4 osuđena na smrt – a sada se, kaže, govoriti najviše o velikom suđenju frataru. Nas i Bosanaca bio je velik broj. Tako bi zaista i bilo da se situacija nije koncem oktobra počela drukčije okrećati. To ćemo iznijeti kasnije. U ovoj sobi bio je s nama jedan Crnogorac, činovnik na željeznici, šef robnog odjeljenja željeznice BiH-a. U razgovoru reče mi, da su svećenici katolički a još više pravoslavni krivi ovom stanju. Slabo da su propovijedali, a još manje životom pokazivali narodu pravi put. Nijesam mu se mogao sasvim protiviti. Moja sudbina, puštanje ili suđenje – reče mi da će zavisiti od političke situacije. Mene lično nije napadao. Naprotiv!

U drugoj jednoj sobi prije ovog slučaja jedan informbirovac reče mi da bi najviše volio da me vidi kako visim na Marin Dvoru iako, reče, da mu nijesam ništa kriv. Ja sam mu još pozajmljivao svoj veš, dok doveđe njegov s pranja. Prešao sam preko toga, jer sam držao da je bolje šutjeti u ovakvoj situaciji. To spominjem da se vidi teška atmosfera u kojoj sam se nalazio. Čovjek je nužno bio podložen depresiji.

U gore spomenutu sobu, gdje nas je bilo oko osamnaest, uvedu nam jednog dana jednog čovjeka koji je bio lijepo obučen u ljetro odijelo. Bio je to Srbin Jovanović N. Otac mu je bio u glasovitom banjalučkom procesu. Na prvi mah smo mislili da je neki inspektor. Ali milicioner zatvoril vrata (zaključa) za njim. Ubrzo je počeo psovati Boga i onoga koji ga je učio moliti Boga. Brzo sam se upoznao s njime. Pitao sam ga, tko ga je učio moliti Boga. Rekao mi je da su ga učili bosanski fratri s kojima je bio u zatvoru. »Molio sam se, a evo sam opet upao u zatvor«, tako je on rezonirao.

Rekao sam da ne valja tako govoriti. »I ja sam se molio, molim i sada i molit će uvijek dok budem živ«, rekoh mu. »Ništa za to što sam u zatvoru, Bog vidi i zna sve.« Smrlio se je kasnije. Nije baš ništa donio sa sobom. Ja sam mu pozajmio jednu dekicu, a drugu sam ja upotrebljavao. Vidio sam da se pred spavanje opet krsti. Bili smo se pomalo i sprijateljili i često razgovarali. Jednog mi dana reče: »Ako me bace u mračaru, ja cu svuci i košulju pa će leći na cimenat. Tako će dobiti upalu plića i to će mi donijeti smrt.« Ukorio sam ga radi toga.

Šestoga oktobra dođe milicioner i rekne: »Ivančiću, spremi svoje stvari!« Slutio sam da neće biti dobro. Jovanović me je upitao sa nekom radoznalošću i sažaljenjem: »Znaš li kamo?« Odgovorio sam mu s nekom bojažljivošću da ne znam. Nijesmo se poslijepodne nikada susreli. Milicioner me je odveo u jednu sobu u kojoj je bio sam neki funkcijonjer iz Bosanskog Broda. Sada sam dobio novog isljednika i on je počeo sve iznova. Bio je to Milenko S. Najprije je uzeo moju biografiju. Imao je poči na ferije. Prije nego je pošao, dao mi je više araka papira i olovku i naredio mi da pišem sve što znam. Dodao je: »Barem 20 stranica!« Ostao je na praznicima 20 dana. Ja sam morao nešto napisati. Napisao sam pet stranica. Pisao sam o postanku N.D.H. i kretanjima za to vrijeme. Ubacio sam nešto i o fratrima. Nije im moglo naškoditi. Za vrijeme njegova odsustva bio sam u samici. Kad se je vratio, zvao me je na preslušavanje. Pročitao je što sam napisao. Kroz neko vrijeme bio je zadovoljan i raspoložen. Kasnije ubrzo počeo se je ljutiti. Rekao mi je da sam sa ovim pismenim sastavkom htio obmanuti njega i ostale. Iz početka mu je se činilo da je to dosta dobar materijal za njega, međutim kad je to pobliže prošao (sam ili s nekim) uvidio je da nije. Brzo me je bacio u mračaru u prizemlju. Bila su tu još dvojica. Jedva smo mogli stati sva trojica. Sutradan pustio nas je milicioner svu trojicu. Naravno u njemu.

se nije moglo leći. Zvao me je opet na ispitivanje ali mu ništa novo nijesam mogao kazati.

Jednog dana – u nedjelju poslige podne – dođe on u moju sobu u kojoj je bio i onaj funkcijonjer iz Bosanskog Broda. Rekne meni: »Skiní hubertus (kaput).« Ja skinem. Dalje: »Skiní mali kaput.« Skinem. Dalje: »Skiní džemper.« Skinem. Onda: »Skiní kapu i izuj cipele.« Skinem i izujem. Sada izlazi, rekne mi. Takvoga u košulji, pantalonama i tankim čarapima baci me u onu malu mračaru. Mračara je malena toliko da se u njoj ne može ispružiti. Tama je potpuna. Svjetlo nije dao užeći. Oktobar je. I dosada sam bio izmučen. Kad me je zatvorio u nju, došle su mi napamet one riječi: »Deus, Deus meus quare...« U isti mah opet osjetio sam neku utjehu i osokolenje u duši. To nije dalo da se očaj ugnjezdi. Šta da radim sada? Šetati nije se moglo. Prostor malen. Leći se nije smjelo. Cement i bez odijela. I bez cipela. Hladno od cementa. Tu bijaše mala konzerva. Prazna naravno. Sjeo bih na nju i počeo od umora i izmučenja drijemati. Kako je malena, odmah bih se prevrnuo. Tako sam se mučio kroz dan i noć. To je trajalo od nedjelje navečer do srijede po podne. Kroz to vrijeme izvodio me je milicioner dva puta na saslušavanje. Prvi put odmah me je poslao natrag, jer nijesam ništa kazivao što bi njemu (isljedniku) bilo po volji. Drugi put sam nešto slagao sam na se. Brzo i veselo štampao je to na mašinu. Kad sam rekao da ne znam više, opet me je poslao onako svučena natrag u tamnicu. Poslije podne u srijedu došao je upravnik i zovnuo me na saslušanje kod isljednika. Usput me je upitao upravnik, šta je sa mnjom? Ja sam mu rekao da se ništa ne bojim nego samo toga da sam na sebe počnem lažne stvari iznositi. To je već bilo počelo kako gore rekoh. Kad sam došao k isljedniku, opet nijesam imao ništa nova reči, kako je on očekivao. Tu je bio jedan drugi oficir Fazlagić Mesud i on je dobacio isljedniku: »Šta

si uradio od čovjeka?« Ja sam sigurno grozno izgledao. Izmučen nespavajući, studeni i gladom! Sad mi je dao isljednik da obučem mali kaput i cipele i opet me je poslao u istu mračaru. Ostao sam u njoj do četvrtka posljede podne.

U četvrtak poslige podne izveo me je iz mračare i vratio u moju sobu gdje je bio onaj funkcijonjer iz Bosanskog Broda. On me je pitao gdje sam bio od nedjelje poslige podne? Kazao sam mu. Onda mi je rekao da je on mislio kad mi je isljednik rekao da skinem ono sve sa sebe da me je odveo na kupanje u banju i da mi je zavido. Odgovorio sam mu: »Na pravo kupanje i u pravu banju.«

Iz ove sobe prebačen sam u sobu na l. spratu, gdje ih je bilo sedam. Nakon svih gornjih nevolja osjetio sam se sada kao na slobodi. Rekli su mi da je u toj sobi bio Frano Lipovac. Bio je sobni starešina i kažu tražio je mnogo šutnje. Rekao sam im da ja činim obratno: Volim lijepi razgovor. U sobi je bilo mnogo ušiju. U košulji jednog starijeg zatvorenika našli smo ih preko šezdeset. Jednog dana (5. novembra) tražili su zatvorenici ove sobe dijiti prašak i šibicu da pripale. Tražili su od Fazlagića Mesuda, oficira. On reče: »Eto, Gaudencije će dobiti paket pa Vam on može dati.« Zatvorio je vrata. »Lako Tebi,« rekao mi, »dobit ćeš paket.« Ja im rekoh da se on sa mnjom šali ili ruga. Zaista nijesam mogao vjerovati. Poslije podne u jedan sat (otprilike) otvori Fazlagić sobu i rekne: »Gaudencije, dođi.« Uvede me u jednu sobu i rekne: »Evo ti paket. Tu ti je jelo a ovdje veš.« Bio sam vrlo iznenađen. Nakon pet i po mjeseci dobih paket. Mislio sam u sebi: »Situacija se okreće nabolje. Hvala dragom Bogu!« Od tada, iako još nijesam bio siguran u povoljan ishod, odlaze zla nagodjana. Donio sam u sobu paket i sve počastio. I oni su bili veseliji. Paket sam dijelio, dokle god je bilo. Možda bi sebi nešto više ostavio. Naravno, kad se tako dijeli, da se malo ima koristi od njega. Ali ipak je bilo veselje i

radost. Svi su bili zahvalni. Ovdje nije bilo informbirovac.

U decembru sam bio u sobi gdje nas je bilo oko dvadeset. Nijesu ni ovde bili informbirovci. Bio je sa mnom i Stjepan Sulić, bogati bivši trgovac iz Gorice. I on je bio slabo raspoložen. Iz paketa dao bih mu koji zalogaj više. Plamlio je mržnjom i osvetom prema neprijateljima. Malo je koristilo upozoravat ga na Kristovu nauku i primjer.

Jednog dana ubace nam u sobu i dr. fra Antu Crnicu, koji se je također nalazio u Centralnom zatvoru u Sarajevu. Iako u zatvoru, bilo je veselje kad smo se sastali. Svi su se u sobi čudili da su njega uveli u sobu gdje sam i ja bio. »Možda se je prevario milicioner,« rekao. »Ako ga opet ne izvede, bit će dobro za Vas, ustvrdiše. Zaista fra Ante je ostao. I kad su došli paketi išli smo zajedno po njih. Sad kao da je bilo sigurno da za nas stvari kreću na bolje. Jedan student Amerikanac, inače rodom iz Hrvatske, reče mi da je pročitao u novinama, ali da to nije za pričanje – da su fratri bili na Brionima. Iz toga se je zaključivalo da za nas okreću stvari na bolje. Fra Ante i ja napravili smo za Božić jedno malo veselje. Svakom u sobi dali smo po komadić špeka, kruha, koji kolač i cigaretu. Zaista je bilo pravo veselje, iako u zatvoru. Sobni starešina, musliman, predložio je kao zahvalnost, da nitko ništa ne psuje za 15 dana. To nam je bilo dragoo. I fra Ante je bio dosta u mračari i triplio je dosta od udaraca. On je tvrdio da nije kriv ali da će ipak moliti Boga i za one koji su ga udarali. Na Stjepandan poslige podne dođe milicioner i rekne fra Ante da uzme svoje stvari. Fra Ante obuče i habit. Dok se je spremao, pitali smo ga kamo misli da ide. Odgovorio je: »Mislim u Zagreb na suđenje.« Mi mu rekemo da ide kući. On je ipak bio raspoložen. Vidjelo se da i on misli da bi mogao biti pušten. Zaista je, kako se kasnije pokazalo, otisao kući.

Meni je bez njega bilo neugodnije. Iza nekoliko dana opet me je

milicioner prebacio u drugu sobu. Sada nas je bilo manje. U januaru sam opet dobio paket. Manje nas je bilo pa je i mene više zapalo. Cigarete (200 K) sve sam podijelio. Bili su svi zahvalni. Neki Srbin Marić, trgovac iz Sarajeva, reče: »Čim izađem, prvi moj paket bit će Gaudenciju.« Kad je došlo vrijeme šišanja, dođe milicioner i rekne: »Svi se propisno ošišati, samo fratri mogu se podašišati ili nikako ne ošišati!« Svi smo to komentirali kao vrlo povoljno za me. I ja sam mislio da će biti brzo izlazak. Naravno uvijek sumnja ostaje.

Primih paket i za februar. Odmah sam sve počastio. Devetog (9. II.) februara zovne me prvi isljednik Smajo Mandžuka. Bilo je navečer. Upita me: »Bi li Ti ovo potpisao?« Pročitam. Odgovorim: »Bih.« Bila je to izjava u kojoj potpisnik obećaje da će raditi na dobrim odnosima između Crkve i države. Ja sam im i prije rekao da je moja želja uvijek bila da budu što bolji odnosi između Crkve i države. Rekao sam im da sam i Boga molio za to. Tada mi reče Smajo, major: »Nećemo Te više držati u zatvoru nego češ večeras kući. Ali nemoj svojima u sobi to reći.« Poslao me je na hodnik i rekao da gledam u zid. Opazio sam na istom hodniku i fra Nenada Dujića. I on je gledao u zid. Ipak smo se prepoznali. Upitao me da li ču kući. »Mislim da hoću«, odgovorim mu. Reče mi da će i on. Fra Didak Čorić išao je u isto vrijeme na saslušanje.

Za kraćega vremena poslao ga u sobu. Naredio mi je da odem u sobu i da uzmem svoje stvari. Došao sam, počastio ih i došao dolje na hodnik k Nenadu. Otvorio nam je milicioner vrata i pustio nas iz zatvora, gdje sam proboravio od 23. maja. Za to vrijeme nijesam vidio ni sunca ni mjeseca, a samo jedanput jednu ili dvije zvijezde. Osjećaj je bio neobičan! Na slobodi! Nakon tolikih patnja! Fra Nenad mi je govorio: »Ajde brže. Moglo bi nas opet vratiti.«

Bio je snijeg na ulicama Sarajeva. Nenad upita jednog mladića: »Znaš li

gdje je sv. Anto?« Kad je rekao da zna, dadne mu svoje stvari da nosi tam. On je sada brže išao i mene ostavio. I ja sam stigao propitkujući. U samostanu smo se okupali i poslije večeraли. Kad smo došli u zbornicu, fratri su pričali veselo o nekakvom sastanku, banketu u hotelima, o vožnji u autobusima, itd. Upitao sam: »Pa šta je to bilo?« »Zar ne znaš«, upitali su me. »Ništa«, odgovorih. Pripovijedali su mi kako su imali osnivačku skupštinu za svećeničko udruženje »Dobri pastir«. Sa svih strana BiH došli su fratri i svjetovni svećenici. To je bilo 25. siječnja. Sada tek sam razumio zašto su za nas stvari u zatvoru okrenule na bolje, kako smo prije spomenuli. Sada sam razumio zašto nije bilo u oktobru ono najavljeni veliko suđenje. Mislim da bi svi bili osuđeni. Naravno netko više, a netko manje. Izgleda da bi se išlo k drastičnim mjerama. Možda bi naša provincija bila i ukinuta. Kao u Češkoj. Neki su bili već prije mene pušteni kao: Vojislav Mikulić, fra Pio Nuić, fra Ante Crnica. Isto tako i Bosanci. Neki iz Zenice također su oslobođeni od izdržavanja daljnje kazne. Neki su naravno blaže suđeni i prije pušteni. Osnivanje svećeničkog udruženja »D. Pastir« bez sumnje je nešto pridonijelo smanjenju zategnutosti između državnih vlasti i svećenika. Svećenici koji su to osnivali, kako sam doznao – imali su namjeru da koliko toliko ublaže tešku situaciju i osiguraju svećenicima slobodnije djelovanje. I državne vlasti imale su naravno svoje ciljeve. Prigovaralo je se fratrima da su osnivali to udruženje protiv volje biskupa. Koliko mi je poznato biskupi su bili neodlučni. Razumljivo je. Nitko nije sigurno znao da li će to udruženje koristiti ili škoditi. Dokazivalo se je da se osnivanje staleškog udruženja i bez pristanka biskupa može poduzeti i da to nije protiv Kodexa J. C. U Istri je bilo osnovano takvo udruženje: ista su pravila, a također i u Sloveniji. Samo radi osnivanja udruženja u BiH digla se je uzbuna. Govorilo se je da je to radi toga jer ga vode fratri. Na

biskup bio je tada u zatvoru. Zamjenjivao ga je Don Andrija Majić. Fra Ferdo Vlašić bio je tajnik provincije i jedan od osnivača toga udruženja. On kaže da je imao napisane pozivnice za svećenike. Tada da je došao Don Andrija u njegovu sobu i on ga je upitao da li da raskida pozivnice ili da ih pošalje na svećenike. Fra Ferdo kaže da je Don Andrija šutio. Budući da je Don Andrija šutio, znači da je bio neodlučan i Ferdo je onda razglasio pozivnice na svećenike. I tako je došlo do osnivanja u Sarajevu. Spominjem ovde i to da su fratri poslušali 1958. g. kad im je teže bilo poslušati. Tada je naime Don Andrija zabranio u Hercegovini daljnje djelovanje u udruženju »D. Pastir.« Svi su fratri poslušali. Vlasti su tražile da fratri i dalje produže rad u udruženju, ali bez uspjeha. Bilo je i prijetnje sa strane nekih rukovodilaca, ali fratri su poslušali naredbu. Pa i fra Mile Leko, koji je bio jedan od osnivača »D. P.«, rekao je da ne možemo ne slušati nalog Ordinarijata. Čuo sam (od drugih) da je Don Mato Nuić rekao tom zgodom da se isplati ići i u zatvor kad se ovako dobro sluša. Don Andrija je naime dobio na suđenju jednu kaznu i radi zabrane udruženja.

Putujući iz Sarajeva kući svratio sam se u Konjic. Fra Blago Karačić bio je župnik. Kaže da se je iznenadio nad mojim izgledom. Bio sam strašno mršav. Izgubio sam u Sarajevu za ovo vrijeme zatvora 20 kg. Došao sam u Mostar. Zamolio sam fra Milu Leku, provincijala, da me dispenzira te večeri od breviara. »Dobro«, reče, »možeš ga ne govoriti za 2-3 mjeseca.« Mene je to iznenadilo. On je govorio prema mome izgledu. Za cijelo to vrijeme nijesam se pogledao na ogledalo. Kasnije smo vodili razgovor o udruženju »D. P.« Razgovarali smo o njegovom cilju i dozvoljenosti. Ja sam tada stupio u udruženje. Fra Smiljan bio je gvardijan. I on je nakon nekog oklijevanja stupio u udruženje. Svi smo išli za tim da se smanji napetost i olakša pastoralni rad svećenicima koji su još ostali živi. U to

vrijeme razgovarao sam dosta s Don Andrijom Majićem. On je bio protiv udruženja. Vodio je mnogo računa o biskupovom mišljenju. Biskup je tada bio u zatvoru. Ja sam Don Andriji govorio: »Kad može biti udruženje u Istri i Sloveniji, zašto ne bi moglo biti i kod nas a ista su pravila?« On je jedanput rekao: »Tamo je mjesni Ordinarij.« Dakle nije sadržaj po srijedi. Samo fali mjesni Ordinarij. Kod frataru bio je njihov Ordinarij. Radi udruženja bili smo tuženi i u Rim. General naš je poslao i zabranu udruženja preko nuncija Harley-a u Beogradu. Nuncij je poslao na Provincijalat tu pismenu zabranu, ali je usput poslao popratno pismo. U tom pismu kaže da se nije smo dužni držati generalove stroge naredbe nego da možemo postepeno činiti da udruženje odumire. Kad bi se odmah odjednom ukinulo, moglo bi, piše nuncij, izazvati velike reperkusije. Izgleda da su generalu naredili iz kongregacije da tako učini. Naravno da se je odovuda tužilo kongregaciju. Ali nuncij, budući je bio na licu mješta i video situaciju u kojoj se nalaze fratri, određuje drukčije. Fra Mile Leko, provincijal, pozivan je kasnije u Beograd od nuncija radi udruženja, da smanjuje aktivnost, dok ne prestane ili da ulaze u udruženje oni koji su slabiji i neugledniji (po življenju). Ovo zadnje fra Mile nije htio primiti, jer bi takovi mogli provinciji više naškoditi. A ako budu bolji članovi u udruženju, oni to neće dozvoliti pa makar njih same mnogo koštalo. Pri tome je ostalo. Udruženje je ponešto radilo, životarilo. Bosanci su bili više angažirani. Nešto je i koristilo. Pri osnivanju i malo poslije koristilo je više. Kako vidjesmo, neki smo pušteni bez suđenja, neki su pušteni iz Zenice već osuđeni a neki su blaže suđeni. Najvažniji efekt bio je da nije bilo zajedničkoga suđenja, čega bi, kako je izgledalo, kako već spomenusmo, bio strašan efekt a vjerojatno i ukinuće provincije. Poslije tih prvih zagrijanih momenata životarilo se. ↗

NASTAVLJA SE

Naša izdanja

- ◆ Letak *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2009.: HR; IT; DE; EN; PL (0,3 KM)
- ◆ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, 2010. (20 KM)
- ◆ Straničnik *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM)
- ◆ Spomendar *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM): HR; IT; EN; ES
- ◆ dr. fra Čestimir Majić, *U nebo zagledani*, Vicepostulatura – Alfa, Široki Brijeg – Zagreb, 2011. (25 KM)
- ◆ fra Jerko Karačić, *Uspomene iz doba mučenštva*, Vicepostulatura – Nova Stvarnost, Široki Brijeg – Zagreb, 2012. (20 KM)
- ◆ Skupina autora, *Kosti smiraj traže*, Povjerenstvo za istraživanje i obilježavanje grobišta iz Drugog svjetskog rata i porača – Vicepostulatura, Široki Brijeg, 2012. (10 KM)
- ◆ Janko Bubalo, *Apokaliptični dani*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2014. (20 KM)
- ◆ fra Ratimir Kordić, *Fratar – narodni neprijatelj*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Široki Brijeg – Zagreb, 2014. (15 KM)
- ◆ fra Blago Karačić, *Ratne i poratne uspomene 1945. – 1952.*, Vicepostulatura – Matica hrvatska, Široki Brijeg – Vrgorac, 2014. (15 KM)
- ◆ *Mjesto ubojstva i zapaljenja 12 širokobrijeških franjevaca*, razglednica, 2015. (0,3 KM)
- ◆ fr. Janko Bubalo, O.F.M., *Apocalyptic days*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2017. (20 KM)
- ◆ *Uvezani brojevi Stopama pobijenih 2017. – 2019.* (20 KM)

Preporučujemo

- ◆ fra Ante Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika, Mostar, 2007.
- ◆ don Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatie, Zagreb, 2007.
- ◆ fra Ante Marić (uredio), *Leo Petrović, prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2008.
- ◆ Gojko Zovko, *Druga strana medalje*, Kigen, Zagreb, 2008.
- ◆ Fran Živičnjak, *U vječni spomen*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2008.
- ◆ Skupina autora, *Macelj – gora zločina*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2009.
- ◆ Zdravko Luburić, *Miris pogorjela svjetla*, Esseg, Osijek, 2009.
- ◆ Nada Prkačin, *In odium fidei – Iz mržnje prema vjeri*, Laudato, Zagreb, 2015.
- ◆ Damir Borovčak, *Macelj 1945.*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2015.
- ◆ Nada Prkačin, *Macelj – Titovo stratište*, Udruga Macelj 1945., Zagreb, 2017.
- ◆ Hercegovačka franjevačka provincija, *Zbornik radova u povodu 100. obljetnice Franjevačke klasične gimnazije*, Mostar, 2019.
- ◆ fra Frano Dušaj, *Mučenici, evo Gospe*, Katolički duhovni centar, Sukruć, 2020.
- ◆ dr. Hrvoje Mandić, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraču*, AGM, Zagreb, 2021.

Darovatelji

Autoherc, Čapljina	100,00 DM	Kamir, Široki Brijeg	500,00 DM	Slanje dobrovoljnih priloga (Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM – Vicepostulatura, s naznakom za što):
Autokuća Matijević, Široki Brijeg	200,00 DM	Ilija Kožulj, Mostar	100,00 DM	a) poštanskom uputnicom (BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid)
Bratovština, Gorica-Sovići	100,00 DM	Krasoprema, Čitluk	100,00 DM	b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna Ljubaški; IB: 4227318660009;
don Marko Čolak, Zagreb	110,00 DM	Lumen, Drinovci	100,00 DM	žiro-račun (BiH): 3381602276649744;
Džida, Čitluk	100,00 DM	Vladislav Marušić, Široki Brijeg	50,00 DM	devizni račun (inozemstvo): IBAN:
Etico, Čitluk	50,00 DM	Soldo metali, Široki Brijeg	450,00 DM	BA393381604876650839, SWIFT: UNCRBA22
Eurovip, Čitluk	200,00 DM	Video Lovrić, Široki Brijeg	200,00 DM	
EZ Engineering, Široki Brijeg	200,00 DM	Slavka Vukoja, Mokro	100,00 DM	
Slavka Grbešić Burina, Dobrkovići	50,00 DM	Marija Žderić, Rogotin	25,00 DM	
Hering, Široki Brijeg	300,00 DM	Marica Oreški, Kilchberg	360,00 DM	
fra Leonard Hrkać, Crnač	100,00 DM	Gojko Zovko, HKM Bern	1.000,00 DM	

Najljepša hvala svima koji molitvom, radom i dobrovoljnim prilozima podupiru pripremu postupka mučenštva naše ubijene braće. Svakog 7. u mjesecu na Širokom Brijegu slavimo sv. misu za vas, a u zaglavju portala *pobijeni.info* donosimo vaša imena ili naziv tvrtke i poveznicu s internetskim stranicama.

Neka vas blagoslovi добри свемогући Бог!